

๑๐. อุลูกชาตก (๒๗๐)

๕๘. “สพเพหิ กิร ฉาตีหิ
โกสิโย อีสฺสโร กโต
สเจ ฉาตีหิ อนุญญาโต
ภณฺเญยฺหาหํ เอกวาจิกํ.

๕๙. ภณ สมฺม อนุญญาโต
อตฺถํ ฐมฺมญฺจ เกวลํ
สนฺนฺติ หิ ทหฺรา ปกฺขี
ปญฺณวนฺโต ชฺชติฺนฺธฺรา.

๖๐. น เม รุจฺจติ ภทฺทํ โว
อุลฺลกฺขฺสาภิเสจฺนํ
อกฺกทฺทฺธสฺส มุขํ ปสฺส
กถํ กุทฺทฺธ โกรสิสฺสติ”ติ.

อุลฺลกฺขฺชาตกํ ทสฺมํ.

ปทฺทฺทฺทฺทโค ทฺทฺทฺทโย.

๑๐. อุลูกชาตก (๒๗๐)

๕๘. “ได้ข่าวว่าญาติทั้งปวง จะตั้งนกกัณฑ์
ให้เป็นใหญ่ หากพวกญาติทั้งหลาย
อนุญาต ข้าพเจ้าขอพูดสักคำหนึ่ง.

๕๙. ดูกรสหยาท่าน พวกเราอนุญาต
แล้ว จงพูดถ้อยคำที่เป็นประโยชน์
และเป็นธรรมอย่างเดียว เพราะว่า
นกกทั้งหลายที่ยังหนุ่ม มีปัญญา
ทรงความรู้เรื่องก็มีอยู่.

๖๐. ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย
การที่จะยกนกกัณฑ์ ให้เป็นนาย
ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย ท่านจงดู
หน้าตานกกัณฑ์ ตัวยังไม่โกธเกิด
นกกัณฑ์โกธแล้วจักทำอย่างไร”.

อุลฺลกฺขฺชาตก ที่ ๑๐.

ปทฺทฺทฺทฺท ที่ ๒.

๑๐. อุคฺคชาตกวรรณนา (๒๗๐)

สพฺเพหิ กิร ฉาตีหิตี อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต กาโกลูกกลหํ
อารพฺภ กเถสิ.

ตสมิํ หิ กाले กากา ทิวา
อุคฺคเก ขาทนฺติ. อุคฺคา สุริยตฺตงฺคมนโต
ปฏฺฐาย ตตฺถ ตตฺถ สยิตานํ กากานํ
สีसानิ ฉินฺหิตฺวา เต ชีวิตกฺขยํ
ปาเปนฺติ.

อเถกสฺส ภิกฺขุโน เซตวนปจฺจนฺเต
เอกสมิํ ปริเวเณ วสนฺตสฺส สมฺมชฺชนกาลे
รุกฺขโต ปติตานิ สตุตฺตฏฺฐนาฬิมตฺตานิปี
โลहितมฺภุชิตานิ^๑ พฺหุตรานิปี กากสีसानิ
ฉนฺนเตตพฺพานิ โหนฺติ. โส ตมตฺถํ
ภิกฺขุณํ อารโจะสิ.

๑๐. พรรณนาอุคฺคชาตก (๒๗๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
ทะเลาะกันระหว่างกากับนกเค้า ตรัส
พระธรรมเทศนานี้มีคำว่า ได้ข่าวว่า
ญาติทั้งปวง เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ในกาลนั้นกา
ทั้งหลาย ย่อมกินนกเค้าทั้งหลาย ใน
เวลากลางวัน. ตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกดิน
ไปแล้ว นกเค้าทั้งหลาย จิกหัวพวกกา
ที่นอนอยู่ตามทีนั้น ๆ ทำกาเหล่านั้นให้
ถึงความสิ้นชีวิต.

ครั้งนั้น ในเวลาเป็นที่ปิดกวาดของภิกษุ
รูปหนึ่ง ผู้อยู่ในบริเวณแห่งหนึ่ง ท้าย
พระเชตวันมหาวิหาร เธอจะต้องเทศีระ
กาที่เปื้อนเลือด ที่ตกมาจากต้นไม้
ประมาณ ๗-๘ ทะนานบ้าง มากกว่า
บ้าง. ภิกษุรูปนั้น จึงบอกเรื่องนั้นแก่
ภิกษุทั้งหลาย.

^๑ ฉ. ออ ปาโร น ทิสฺสติ.

เต ภิภุช ฆมมสภายํ กถํ สมภูจจาเปสฺสุ ภิภุชเหล่านั้สนทนากันในธรรมสภาว่า
 “อาวุโส อสฺกสฺส กิร ภิภุชโน “ดูกรผู้มีอายุ ทราบว่าในที่อยู่ของภิภุช
 วสนภูจจาเน ทิวเส ทิวเส เอตตฺตกาณิ ชื่อโน้มนมีศึระกะภาประมาณเท่านี้ เป็นของ
 นาม กากสีสานิ ฉชฺเขตตพฺพานิ จะต้องทึงทุก ๆ วัน”. พระศาสดาเสด็จมา
 โหนฺติ”ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา “กายนฺตฺถ ตรีธตามว่า “ดูกรภิภุชทั้งหลาย บัดนี้
 ภิภุชเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนิสินฺนา”ติ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกันหนอ”
 ปุจฺฉิตฺวา^๑ “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต เมื่อพวกภิภุชกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้
 “น ภิภุชเว อิทาเนว ปุพฺพเพปิ กลหํ จึงตรัสว่า “ดูกรภิภุชทั้งหลาย
 กโรนฺติเยวา”ติ อาห. มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาล
 ก่อน กาและนกเค้าก็เคยทำการทะเลาะ
 กันเหมือนกัน”.

“กทา ปน ภนฺเต กากานญจ ภิภุชทั้งหลายทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์
 อุลูกานญจ อญฺมมญฺฉิ เวรํ ผู้เจริญ ก็กาและนกเค้าทั้งหลาย เกิด
 อูปฺปนฺน”ติ ปุจฺฉิสฺสุ. สตฺถา “ปรจฺม- การจองเวรกันและกันขึ้นเมื่อไร”. พระ
 กปฺปกาลโต^๒ ปฏฺจายา”ติ วตฺวา อติตํ พระ
 อาทริ. ศาสดาตรัสว่า “ตั้งแต่ครั้งปฐมกัป” แล้ว
 ทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

อติเต ปจฺมกปฺปกาลเอ^๓ มนฺุสฺสา ในอดีตกาลครั้งปฐมกัป คนทั้งหลาย
 สนนฺนิปตฺติววา เอกํ อภิรูปํ โสภคฺคฺกปฺปตฺตํ ประชุมกัน คัดเลือกชายคนหนึ่ง มีรูปร่าง

ภิภุชทั้งหลายทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ก็กาและนกเค้าทั้งหลาย เกิด
 การจองเวรกันและกันขึ้นเมื่อไร”. พระ
 ศาสดาตรัสว่า “ตั้งแต่ครั้งปฐมกัป” แล้ว
 ทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งปฐมกัป คนทั้งหลาย
 ประชุมกัน คัดเลือกชายคนหนึ่ง มีรูปร่าง

^๑ อโศ ปฏฺจาย ฉ. ปุจฺฉิ ภิภุช “อิมาย นามา”ติ วตฺวา
 “กทา ปฏฺจาย ปน ภนฺเต ฯเปฯ อูปฺปนฺน”ติ
 ปุจฺฉิสฺสุ.

^๒ ฉ. ปจฺมกปฺปิกกาลโต.

^๓ ฉ. ปจฺมกปฺปิกา.

อาจารย์สมุปนฺนํ สหุพาการปริปฺพณฺณํ
ปฺริสํ คเหตฺวา ราชานํ กรีสฺสุ.
จตุปฺปทาปิ สนฺนิปตฺติวาทฺตา เอกํ สีหํ
ราชานํ กรีสฺสุ.

มหาสมุทฺเท มจฺฉา อานนฺทํ นาม
มจฺฉํ ราชานํ อกรีสฺสุ. ตโต
สกุณคณา หิมานฺตปฺปเทเส เอกสฺมิ
ปิฎฺจิปาสาณฺเ สนฺนิปตฺติวาทฺตา “มนุสฺเสสุ
ราชา ปณฺณายติ, ตถา จตุปฺปเทสุ
เจว มจฺฉेषุ จ. อมฺหากํ ปน อนฺตเร
ราชา นาม นตฺถิ, อปฺปตฺติสฺสวาโส
นาม น วฏฺฏติ, อมฺหากมฺปิ ราชานํ
ลทฺฐํ วฏฺฏติ, เอกํ ราชญฺจาเน
จเปตฺพุพฺพุตตํ ชานาถา”ติ.

เต ตาทิสํ สกุณํ โอลฺกยมาณา เอกํ
อุลฺลุกํ ทิสฺวา โรเจตฺวา “อัย โน
รฺุจฺจตี”ติ อาหฺสฺ. อเถโก สกุณฺ
สพฺเพสํ อชฺฉาสาชฺชคฺคหณฺตถาย ติกฺขตฺตุ
สาเวสิ. ตสฺส สาเวนฺตสฺส เทว
สาวนา อธิวาทฺเตวาทฺตา ตติยสาวนา

มีความงามเป็นเลิศ เพียบพร้อมด้วย
มารยาท บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง
ตั้งเป็นพระราชา. ฝ่ายสัตว์ ๔ เท้าก็
ประชุมกัน ตั้งราชสีห์ตัวหนึ่งเป็นราชา
(แห่งสัตว์).

ในมหาสมุทร หมู่ปลา ตั้งปลาชื่ออานนท์
เป็นราชา. ต่อมา พวกนกประชุมกันที่
ลานหินแห่งหนึ่ง ในหิมวันตประเทศ
ปรึกษากันว่า “ในหมู่มนุษย์พระราชา
ก็มีปรากฏ, ในพวกสัตว์ ๔ เท้าและปลา
ทั้งหลาย ก็เช่นเดียวกัน. แต่ว่าใน
ระหว่างพวกเรา ชื่อว่า ราชายังไม่มี,
ธรรมดาว่า การอยู่กันอย่างไมเคารพ
ยำเกรงย่อมไม่สมควรแม้พวกเราทั้งหลาย
ก็ควรจะได้ราชาบ้าง, พวกท่านจงกำหนด
นกตัวหนึ่ง ที่ควรได้รับแต่งตั้งอยู่ใน
ตำแหน่งราชาเถิด”.

นกเหล่านั้น ก็มองหานกเช่นนั้นอยู่ เห็น
นกเค้าตัวหนึ่ง พอใจ จึงพูดขึ้นว่า
“นกตัวนี้ พวกเราชอบใจ”. ลำดับนั้น
นกตัวหนึ่งประกาศให้ได้ยิน ๓ ครั้ง เพื่อ
การคัดเลือกตามอัยยาศัยของนกทั้งปวง.
เมื่อนกนั้นประกาศอยู่ กาดัวหนึ่งออกถัน

เอโก กาโก อฏฐาย “อฏฐาย” (ฟัง)การประกาศได้ ๒ ครั้ง ในการ
 ดาว ตสฺส อิมสฺมี ราชากิเสกกาเล ประกาศครั้งที่ ๓ จึงลุกขึ้นร้องคัดค้านว่า
 เอวรूपิ มุขิ ภวติ, กุฑุสฺส กิทิสฺ “ในเวลาทีนุก่อนนั้น ยังไม่โกรธเคือง
 ภวิสฺสติ, อิมินา หิ กุฑุเรน ได้รับอภิเษกเป็นราชานี้ ก็ยังมีหน้าตา
 โอลโลกิตา มยิ ตตฺตคปาลे ปกฺขิตฺตโณถิ เห็นปานนี้ก่อน, เมื่อนุกแล้วโกรธเคือง
 วีย ตตฺถ ตตฺถเวว ภิชฺชิสฺสาม, อิมิ จักมีหน้าตาเป็นเช่นไร, ด้วยว่า พวกเรา
 ราชานํ กาคุํ มยฺหํ น รุจฺจติ”ติ ถูกนุกแล้วตัวโกรธเคือง แล้วมองดู จัก
 อิมมตฺถํ ปกาเสตฺถํ ปรมํ คาถมาห พากันแตกตื่นในที่นั้น ๆ เปรียบเหมือน
 กล้วยไม้เข้าไปบนกระเบื้องร้อนจัด, การตั้งนุกแล้วเป็นราชา ข้าพเจ้าไม่
 พอใจเลย” เพื่อจะประกาศความข้อนี

จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๕๕. “สพฺเพหิ กิร ฉาตีหิ
 โกลิโย อิสฺสโร กโต
 สเจ ฉาตีหิ อนุญญาโต^๒
 ภณฺเญยฺยาหํ เอกวาจิกนฺ”ติ.

๕๕. “ได้ข่าวว่าญาติทั้งปวง จะตั้งนุกแล้ว
 ให้เป็นใหญ่ หากพวกญาติทั้งหลาย
 อนุญาต ข้าพเจ้าขอพูดสักคำหนึ่ง”.

ตสฺสตุโถ ยา เอสา สาวนา
 วตฺตติ, ตํ สุตฺวา วทามิ. สพฺเพหิ
 กิร อิมฺหิ สมากเตหิ ฉาตีหิ อยิ
 โกลิโย ราชา กโต สเจ ปนาหํ

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า การ
 ประกาศนี้ได้ ย่อมเป็นไป ข้าพเจ้าฟังคำ
 ประกาศนั้นแล้ว จะขอพูดบ้าง. ข่าวว่า
 ญาติเหล่านี้ทั้งปวง มาประชุมกันแล้ว

^๑ ฉ. คิฏฺฐ คเวตฺตสฺส.

^๒ ฉ. ฉาตีอนุญญาโต.

ฉาตีหิ อนุญาโต ภเวยฺยํ, เอตถ
วตฺตพฺพํ เอกวาจิกํ กิณฺจิ ภณฺยณฺติ.

ตั้งนกเค้าตัวนี้เป็นราชา ก็ถ้าหากว่า
ญาติทั้งหลาย จะฟังอนุญาตข้าพเจ้าไซ้,
ข้าพเจ้าขอกล่าวคำบางอย่าง ที่ควรจะ
พูดได้ในเรื่องนี้ เพียงคำเดียว.

อถ นํ อนุชานนฺตา สกฺกนา
ทฺติยํ คาถมาหํสุ

ต่อมานกทั้งหลาย เมื่อจะอนุญาต
ให้กานัน จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๕๙. “ภณ สมฺม อนุญาโต
อตุถํ ฌมฺมณฺจ เกวลํ
สนฺติ หิ ทหฺรา ปกฺขี
ปญฺจนฺโต ชฺชติฺนฺธฺรา”ติ.

๕๙. “ดูกรสหายน ท่าน พวกเราอนุญาต
แล้ว จงพูดด้วยคำที่เป็นประโยชน์
และเป็นธรรมอย่างเดียวเถิด เพราะ
ว่านกทั้งหลายที่ยังหนุ่ม มีปัญญา
ทรงความรู้เรื่องก็มีอยู่”.

ตตฺถ ภณ สมฺม อนุญาโตติ
สมฺม วายส จฺวํ สพฺเพเหว อเมหฺหิ
อนุญาโต ยนฺเต ภณฺติพฺพํ, ตํ ภณ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดูกร
สหายน พวกเราอนุญาตแล้วจงพูด
เถิด ความว่า ดูกรผู้เป็นสหายน พวกเรา
ทั้งหมดทีเดียว อนุญาตท่านแล้ว, ท่าน
จงพูดคำที่ท่านควรจะพูดเถิด.

อตุถํ ฌมฺมณฺจ เกวลนฺติ ภณฺนฺโต จ
การณญฺเจว ปเวณิอาคตญฺจ วจัน
อมุญฺจิจฺจวา ภณ.

คำว่า ถ้อยคำที่เป็นประโยชน์ และเป็น
ธรรมอย่างเดียว ความว่า แต่ท่านเมื่อ
จะพูด จงอย่าพูดเกินเหตุและถ้อยคำที่มี
มาตามประเพณี.

ปญฺจนฺโต ชฺชติฺนฺธฺราติ ปญฺจาสมฺปนฺนา
เจว ฌาโนภาสธฺรา จ ทหฺราปิ หิ

คำว่า มีปัญญาทรงความรู้เรื่อง ความว่า
เพราะว่านกทั้งหลาย แม้ยังเป็นหนุ่ม

ปฤชโน อตฺถิเยว.

แต่ก็ถึงพร้อมด้วยปัญญาและทรงไว้ ซึ่ง
แสงสว่าง คือญาณมีอยู่นั้นเทียว.

โส เอวํ อนุญาโต ตติยํ
คาคมาห

กานั้น ได้รับอนุญาตแล้วอย่างนี้
จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๖๐. “น เม รุจฺจติ ภทฺทํ โว
อุลกฺษสํสาภิเสจฺนํ
อภฺกทฺทสฺส มุขํ ปสฺส
กถํ กุทฺโธ กริสฺสตี”ติ.

๖๐. “ขอความเจริญ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย
การที่จะยกนกเค้า ให้เป็นนาย
ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย ท่านจงดู
หน้าตานกเค้า ตัวยังไม่โกรธเกิด
นกเค้าโกรธแล้วจักทำอย่างไร”.

ตสฺสตุโถ ภทฺทํ ตุมฺหากํ โหตุ,
ยํ ปเนตํ ติกฺขตตุํ สวานาย
อุลกฺษสํสาภิเสจฺนํ กยิรติ, เอตํ มยฺหํ
น รุจฺจติ เอตสฺส หิ อิทานิ
ตฺถุจฺจิตฺตสฺส อภฺกทฺทสฺส มุขํ ปสฺสถ,
กุทฺโธ ปนํยํ กถํ มุขํ กริสฺสตีติ
น ชานามิ, สพฺพถา เจตํ มยฺหํ น
รุจฺจตีติ.

ความแห่งคาคานั้นว่า ขอความ
เจริญ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย, การที่จะ
ทำการอภิเชษนกค่านั้น ให้เป็นนาย
ตามประกาศ ๓ ครั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่
พอใจเลย, และพวกท่านจงดูหน้าตา
ของนกค่านี้นี้ ตัวยังไม่โกรธเคือง,
แต่ข้าพเจ้าไม่รู้ว่า นกค่านี้นี้โกรธแล้ว
จักกระทำหน้าอย่างไร, และการที่จะ
แต่งตั้งนกค่านี้นี้ ข้าพเจ้าไม่พอใจเลย
โดยประการทั้งปวง.

โส เอวํ วตฺวา “มยฺหํ น รุจฺจติ,
มยฺหํ น รุจฺจติ”ติ วิรวนฺโต อากาเส
อุปฺปติ. อุอุโกปี นํ อฏฺฐาย อนุพนฺธิ.

กานั้น ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วก็ร้อง
ขึ้นว่า “ข้าพเจ้าไม่พอใจ, ข้าพเจ้าไม่
พอใจ” ไผบินขึ้นไปในอากาศ. ฝ่าย

ตโต ปฏฺจาย เต อญฺญมญฺญํ เวรํ
 พนฺธิสฺส. สกฺกนา สุวณฺณหํสํ ราชนํ
 กตฺวา ปกฺกมีสฺส.

สตฺถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจจานี ปกาเสตฺวา ชาตกํ
 สโมชาเนสิ. สจฺจปรีโยसानะ พุ
 โสตาปนฺนาทโย อหะสุ. “ตทา รชฺเช
 อภิสิตฺตจิตฺตหํสโปตโก^๑ ปน อหเมวา”ติ.

อุลฺลุกชาตกาวณฺณนา ทสฺมา.

ปทุมวคฺโค ทฺติโย.

นกเค้าโผบินขึ้น ติดตามกานันไป. จำเดิม
 แต่่นั้นมา กาและนกเค้านั้น ต่างก็
 ผูกเวรซึ่งกันและกัน. นกทั้งหลายตกลง
 ตั้งหงส์ทองเป็นราชา แล้วก็บินจากไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ ทรง
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุ
 เป็นอันมาก ได้เป็นพระโสดาบัน เป็นต้น.
 “หงส์ทองซึ่งได้รับอภิเษกในตำแหน่งราชา
 ในครั้งนั้น ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”
 ดังนี้แล.

พรรณนาอุลฺลุกชาดก ที่ ๑๐ จบ.

ปทุมวรรค ที่ ๒ จบ.

^๑ ฉ. อภิสิตตหํสโปตโก.

ตสสุททาน์

ปฐม มุทุปาณี จ
ปโลภน ปนาทกั
ขุรปปี สินธวญเจว
กกุฏารามทุสกั
สุชาติ อุลูกั ทส.

ประมวลชาดกที่มีในปฐมวรรคนี้ คือ

ปฐมชาดก ๑ มุทุปาณีชาดก ๑
จุลลปโลภชาดก ๑ มหาปนาทชาดก
๑ ขุรปปีชาดก ๑ วาตักคสินธว-
ชาดก ๑ สุวัณณกัฏกชาดก ๑
อารามทุสกชาดก ๑ สุชาติชาดก
๑ อุลูกชาดก ๑.

๓. อุทปานวคค

๑. อุทปานทุสกชาตก (๒๗๑)

๖๑. “อารณฺณกสฺส อีสึโน
จิริ รตตํ ตปสฺสึโน
กิจฺจาทํ อุทปานํ
กถํ สมฺม อปาหสิ.
๖๒. เอส ธมฺโม สีคาลานํ
ยํ ปิวิตฺวา โอิหามเส
ปิตฺตปิตามหํ ธมฺโม
น ตํ อุชฺฌาตุมรหสิ.
๖๓. เยสํ โว เอทิสฺส ธมฺโม
อธมฺโม ปน กิทิสฺส
มา โว ธมฺมํ อธมฺมํ วา
อทุทสาม กุทาจนนฺ”ติ.

อุทปานทุสกชาตกํ ปจฺมี.

๓. อุทปานวรรค

๑. อุทปานทุสกชาตก (๒๗๑)

๖๑. “ดูกรสหยา อย่างไรตัวเจ้า จึงมา
ประทุษร้ายบ่อน้ำ ที่เขาขุดสร้าง
ไว้ ด้วยความยากลำบาก สำหรับ
ฤาษีชีไพร ผู้มีตบะตลอดกาลนาน.
๖๒. พวกข้าพเจ้า ลงตีมกินน้ำในบ่อใด
ย่อมถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะรด
บ่อน้ำนั้น นี่เป็นปกติธรรมดาของ
สุนัขจึงจอกทั้งหลาย ทั้งเป็น
ธรรมเนียม เนื่องจากแต่บิดา ตา
ปู่ของข้าพเจ้าด้วย ท่านไม่ควรที่
จะมายกโทษกิริยาเช่นนั้นเลย.
๖๓. อากาการเช่นนี้ เป็นธรรมเนียมของ
พวกเจ้าหรือ ส่วนอากาการเช่นไร
มิใช่ธรรมเนียมของพวกเจ้า เรา
อย่าได้เห็นอากาการที่เป็นธรรมเนียม
หรือมิใช่ธรรมเนียมของพวกเจ้าใน
กาลไหน ๆ”.

อุทปานทุสกชาตกํ ที่ ๑.

๓. อุทปานวคฺค

๑. อุทปานทุสกกชาตกวรรณนา

(๒๗๑)

อารยณฺกสฺส อีสฺสโนติ อิทํ สตุฏฺฐา
อิสฺสิปตเน^๑ วิหรนฺโต เอกํ อุทปานทุสกกํ
สิคาลํ อารพฺภา กเถสิ.

เอโก กิร สิคาโล ภิกฺขุสํฆสฺส
อุทปาน^๒ อูจฺจารปสฺสวกรณฺเณ
ทุสเสตฺวา ปกฺกามิ. อถ นํ เอกทิวสํ
อุทปานสมิปี อากตํ สามณฺเระ
เลทฺทฺทฺหิ ปหริตฺวา กิลเมสฺสุ, โส ตโต
ปฏฺจาย ตํ จานํ ปุณฺ นิวตฺเตตฺวาปิ
น โอลฺลเกสิ.

ภิกฺขุ ตํ ปวตฺตี ฅตฺวา ฅมฺมสภาย
กถํ สมฺมุจฺจาเปสฺสุ “อาวุโส อุทปาน-
ทุสกกสิคาลो กิร สามณฺเระหิ กิลมิต-
กาลโต ปฏฺจาย ปุณฺ นิวตฺเตตฺวาปิ น
โอลฺลเกสิ”ติ.

๓. อุทปานวรรค

๑. พรรณนาอุทปานทุสกกชาตก

(๒๗๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
ป่าอิสสิปตนมฤคทายวัน ทรงปรารภ
สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ซึ่งประทุษร้ายบ่อน้ำ
ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่า **สำหรับ**
ฤาษีชีไพร เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง
ประทุษร้ายบ่อน้ำของภิกษุสงฆ์ ด้วยการ
ถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะรดแล้วจากไป.
อยู่มาวันหนึ่งสามเณรทั้งหลาย ใช้ก้อนดิน
หลายก้อน ขว้างปาสุนัขจิ้งจอกตัวนั้น
ซึ่งมาใกล้บ่อน้ำ ทำให้มันต้องลำบาก,
ตั้งแต่นั้นมา สุนัขจิ้งจอกนั้น มิได้กลับมา
เยี่ยมกรายดูสถานที่นั้นอีกเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ทราบความเป็นไปนั้นแล้ว
สนทนากันในธรรมสภาว่า “ดูกรผู้มีอายุ
ทราบว่ สุนัขจิ้งจอกซึ่งประทุษร้ายบ่อน้ำ
ตั้งแต่เวลาที่ถูกรบกวนสามเณรทำให้ลำบาก
แล้ว มิได้กลับมาเยี่ยมกรายดูอีกเลย”.

^๑ น. เขตวน.

^๒ น. ปานียอุทปาน.

สตถา อากนุตวา “กายนุตถ ภิกขเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสิณฺหา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกขเว
อิทาเนว อโย อุทปานทฺสโก, ปุพฺเพปิ
อุทปานทฺสโกเยวา”ติ วุตฺวา อตฺถิ อหริ.

อตฺถิเต พาราณสียํ อิทมเว
อิสิปตํ อยเมว อุทปานอ อโหสิ. ตทา
โพธิสตุโต พาราณสียํ กุลมเร
นิพฺพุตฺติตฺวา วยฺยปฺตฺโต อิสิปฺพพฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา อิสฺสคณฺปริวฺตฺโต อิสิปตเน
วาสํ กปฺเปสิ. ตทา เอโก สิกาลอ
อิทมเว อุทปานํ ทฺสตุวา ปกฺกมตฺติ.

อถ นํ เอกทิวสํ ตาปสา ปรีวาเรตฺวา
จิตา เอกเณ อุปาเยน ตํ คเหตฺวา
โพธิสตุตฺสส สนฺติกํ นยฺยิสฺสุ. โพธิสตุโต

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเรอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูล
ว่า “เรื่องนี้พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้
เท่านั้น ที่สุนัขจึงจอกตัวนี้ เป็นผู้
ประทุษร้ายป่อน้ำ, แม้ในกาลก่อน ก็
เป็นผู้ประทุษร้ายป่อน้ำเหมือนกัน” ดังนี้
แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

ในอดีตกาล ในพระนครพาราณสี
ป่าอิสิปตนมฤคทายวันนั้นนั่นเอง ได้มี
ป่อน้ำนี้เหมือนกัน. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์
บังเกิดในเรือนตระกูล ในพระนคร
พาราณสี เจริญวัยแล้ว บวชเป็นฤาษี
มีคณะฤาษีแวดล้อม อาศัยอยู่ ณ ป่า
อิสิปตนมฤคทายวัน. ครั้งนั้นสุนัขจิ้งจอก
ตัวหนึ่ง ประทุษร้ายป่อน้ำนั้นนั่นแล แล้ว
จากไป.

อยู่มาวันหนึ่ง ดาบสทั้งหลายยืนล้อม
สุนัขจิ้งจอกนั้นไว้ แล้วใช้อุบายอย่างหนึ่ง
จับมันไว้ได้ แล้วนำไปยังสำนักของพระ

สีกาลน สทุธิ สลลปนุโต ปจมี โพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์เมื่อจะปราศรัย
 คากมาห กับสุนัขังจิงจอก จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๖๑. “อารณณกสฺส^๑ อิติโน
 จิริ รตฺตํ ตปสฺสฺสินो^๒
 กิจฺจกาคํ อุทปานํ
 กถิ สมฺม อปาหสิ”^๓ติ^๔

๖๑. “ดูกรสหาย อย่างไรตัวเจ้า จึงมา
 ประทุษร้ายบ่อน้ำ ที่เขาขุดสร้าง
 ไว้ ด้วยความยากลำบาก สำหรับ
 ฤาษีชีไพร ผู้มีตบะตลอดกาลนาน”.

ตสฺสตุโถ อรณฺณเณ วสนตาย
 อารณฺณกสฺส เอลิตกฺกนตฺตคา อิติโน
 จิริ รตฺตํ ตปํ นิสฺสสาย วุฏฺจตฺตคา
 ตปสฺสฺสินอ กิจฺจกาคํ กิจฺจเนน ทฺกฺกเขน
 นิฏฺฐาปิต^๔ อุทปานํ กถิ กิมตฺตาย
 สมฺม สีกาล ตฺวํ อปาหสิ
 มุตฺตกริเสน อขฺโณตฺตกริ ทฺุเสสิ ตฺวํ
 กิ^๕ มุตฺตกริสํ เอตฺถ อปาหสิ
 ปาเตสิตี.

ความแห่งคาถานั้นว่า ดูกรสหาย
 คือ ดูกรสุนัขังจิงจอก อย่างไร คือ
 เพื่อประโยชน์อย่างไรหรือ ตัวเจ้าจึง
 ประทุษร้าย คือทับบม คือทำร้าย ด้วย
 บัสนวาระ และอุจจาระ(รด) บ่อน้ำนี้ที่เขา
 ขุดสร้างด้วยความยากลำบาก คือให้
 สำเร็จลงได้ด้วยความทุกข์ยากทรมาณ
 สำหรับท่าน ที่ชื่อว่าชีไพร เพราะอาศัย
 อยู่ในราวไพร ที่ชื่อว่า ฤาษี เพราะเป็น
 ผู้แสวงหาคุณ ชื่อว่า ผู้มีตบะเพราะอาศัย
 ตบะอยู่ตลอดกาลนาน เจ้าประทุษร้าย
 ถ่ายบัสนวาระ และอุจจาระให้ลงไป
 บ่อน้ำนี้ทำไม.

^๑ น. อารณณิกสฺส. ^๒ น. จิรตตตปสฺสฺสินอ.
^๓ น. อวาทิ. ^๔ น. นิปฺผาทิตฺ.
^๕ น. ตํ วา.

ตํ สุตฺวา สีคาลโล ทฺวติยํ คาถมาห

สฺนัชฺจิงจอก พังคํานันฺแล้ว กล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๖๒. “เอส ฐมฺโม สีคาลานํ
ยํ ปิวิตฺวา โหหทามเส
ปีตุปีตามหํ ฐมฺโม
น ตํ อฺขุฆฺมาตฺตุมรหสี”ติ.

๖๒. “พวกข้าพเจ้า ลงต็มกินน้ำในบ่อใด
ย่อมถ่ายอุจจาระปัสสาวะ รด
บ่อน้ำนั้น นี่เป็นปกติธรรมดาของ
สฺนัชฺจิงจอกทั้งหลาย ทั้งเป็น
ธรรมเนียม เนื่องมาแต่บิดา ตา
ปู่ของข้าพเจ้าด้วย ท่านไม่ควรที่
จะมายกโทษกิริยาเช่นนั้นเลย”.

ตตฺถ เอส ฐมฺโมติ เอส สภาโว.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า **นี่เป็น
ปกติธรรมดา** ได้แก่ **นี่เป็นสภาพ.**

ยํ ปิวิตฺวา โหหทามเสติ สมุขม ยํ
มยํ ยตฺถ ปานียํ ปิวาม ตเมว
อุหทามปิ โอมุตฺเตมปิ เอส อมุหากํ
สีคาลานํ ฐมฺโมติ ทสฺสเสติ.

คำว่า **พวกข้าพเจ้าลงกินน้ำในบ่อใด**
สฺนัชฺจิงจอก ชี้แจงว่า ข้าแต่สหาย พวก
ข้าพเจ้าย่อมต็มน้ำ อันควรต็มใดในบ่อใด
พวกข้าพเจ้า ก็ถ่ายอุจจาระรดบ้าง
ถ่ายปัสสาวะรดบ้าง ตรงบ่อน้ำนั้นแหละ
นี่เป็นปกติธรรมดา ของพวกข้าพเจ้า
ทั้งหลาย ผู้เป็นสฺนัชฺจิงจอก.

ปีตุปีตามหนฺติ ปีตฺตุนนฺจ ปีตามหานนฺจ
โน เอส ฐมฺโม. น ตํ อฺขุฆฺมาตฺตุมรหสีติ
ตํ เอตํ อมุหากํ ปเวณียา อาคตํ

คำว่า **เนื่องมาแต่บิดา ตา ปู่ของข้าพเจ้า**
ด้วย อธิบายว่า นี่เป็นธรรมเนียมมาแต่
บิดา และตา ปู่ของข้าพเจ้า. คำว่า **ท่าน**

ธมฺมํ สภาวํ ตฺวํ อชฺชฌายิตุํ นารหสิ,
น ยุตฺตํ โว เอตฺถ กุชฺชณฺณํติ.

ไม่ควรที่จะมายกโทษกิริยาเช่นนั้นเลย
อธิบายว่า ข้อนี้มันเป็นธรรมดา คือเป็น
สภาพของพวกข้าพเจ้า อันเป็นธรรมเนียม
สืบมา (แต่บิดาและปู่ ตาของข้าพเจ้าด้วย)
ท่านไม่ควรที่จะยกโทษทีเดียวเลย, คือไม่
สมควรเลยที่ท่านจะโกรธเคืองในเรื่องนี้.

อถสฺส โพรสิสฺสตโต ตติยํ คาถมาห

ลำดับนั้น พระโพรสิสฺตว์กล่าวคาถา
ที่ ๓ แก่สุนัขจึงจอกนั้นว่า

๖๓. “เยสํ โว เอทิสฺส ธมฺโม
 อธมฺโม ปน กิทิสฺส
 มา โว ธมฺมํ อธมฺมํ วา
 อทุทสาม กุทาจนนฺ”ติ.

๖๓. “อาการเช่นนั้น เป็นธรรมเนียมของ
พวกเจ้าหรือ ส่วนอาการเช่นไร
มิใช่ธรรมเนียมของพวกเจ้า เรา
อย่าได้เห็นอาการที่เป็นธรรมเนียม
หรือมิใช่ธรรมเนียมของพวกเจ้าใน
กาลไหน ๆ”.

ตตฺถ มา โวติ ตุมฺหากํ ธมฺมํ
วา อธมฺมํ วา มยํ มา กทาจิ
อทุทสามาติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า (เราอย่า
ได้เห็นอาการที่เป็นธรรมเนียม หรือมิใช่
ธรรมเนียม) ของพวกเจ้าในกาลไหน ๆ
อธิบายว่า เราอย่าได้พบ ได้เห็นอาการ
ที่เป็นธรรมเนียม หรือมิใช่ธรรมเนียม
ของพวกเจ้าในกาลไหน ๆ.

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๗

เอว มหาสโต ตสฺส โอวาทํ
 ทตฺวา “มา ปุณ อากฺขเจยฺยาสี”ติ
 อาห. โส ตโต ปฏฺฐาย ปุณ
 นินฺวตฺเตตฺวาปี น โอลิเกสิ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
 สโมธานสิ “ตทา อุกฺพานทฺสโก
 อยเมว สีคาโล อโหสิ, กณสตฺถา
 ปน อหเมว”ติ.

อุกฺพานทฺสกชาตกวรรณนา ปจฺมา.

พระมหาสโตว์ให้โอวาท แก่สุนัข-
 จึงจอกนั้นอย่างนี้แล้ว กล่าวว่่า “เจ้าอย่า
 มาอีกเลย”. ตั้งแต่นั้นมาสุนัขจึงจอกตัวนั้น
 ก็มีได้กลับมาเยี่ยมกรายดูอีกเลย.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัจ
 ประมวลชาดกว่า “สุนัขจิ้งจอกที่
 ประทุษร้ายบ่อน้ำในเวลานั้น ได้มาเป็น
 สุนัขจิ้งจอกตัวนี้นั่นเอง ส่วนศาสดา
 แห่งคณะ ได้แก่เราตถาคตแล”.

พรรณนาอุกฺพานทฺสกชาตก ที่ ๑ จบ.

๒. พุยกุณฑก (๒๗๒)

๖๔. “เยน มิตฺเตน สํสคฺคา
โยคฺกเขโม วิหียติ
ปฺพุเพชฺฐมาภานุสฺส
รกฺเข อุกฺขีว ปณฺหิโต.

๖๕. เยน มิตฺเตน สํสคฺคา
โยคฺกเขโม ปวชฺฐติ
กเรยฺยตฺตสมํ วุตฺติ
สพฺพกิจฺเจสุ ปณฺหิโต.

๖๖. เอถ พุยกุมา นีวตฺตโวห
ปจฺจุเปถ มหาวนํ
มา โน วนํ ฉินฺหิ นิพฺยุคฺขํ
พุยกุมา มาเสสุ นิพฺพนา”ติ.

พุยกุณฑกํ ทฺติยํ.

๒. พยัคฆชาดก (๒๗๒)

๖๔. “ความเกษมจากโยคธรรม ย่อม
เสื่อมสิ้นไป เพราะเกี่ยวข้องกับ
กับมิตร(ชั่ว)คนใด บัณฑิตพึงรักษา
สิ่งที่มิตรชั่วคนนั้น ครองงำไว้ก่อน
ให้ได้ จึงคอยรักษาตนต่อภายหลัง
ดุจดั่งบุคคล ระวังรักษาดวงตา
ทั้งคู่ของตนไว้ฉะนั้น.

๖๕. ความเกษมจากโยคธรรม ย่อม
เจริญ เพราะเกี่ยวข้องกับ
กัลยาณมิตรคนใด บัณฑิตผู้มี
ปัญญา พึงกระทำความประพฤติ
ของตน ให้เสมอกันกับกัลยาณมิตร
คนนั้น ในกิจการทั้งปวง.

๖๖. ดูกรราชสีห์และเสือโคร่ง มาเกิด
ขอเชิญท่านทั้งสอง จงกลับเกิด
ขอเชิญท่าน กลับไปยังป่าใหญ่
มนุษย์อย่าได้ตัดโค่นป่าของพวกเรา
ซึ่งไว้ราชสีห์ และเสือโคร่งเลย
ราชสีห์และเสือโคร่ง อย่าได้ไว้
ไพร่สมณะเลย”.

พยัคฆชาดก ที่ ๒.

๒. พุยกุมชาตกถา (๒๗๒)

เยน มิตฺเตน สํสฺสาคาติ อิทํ
 สตุถา เขตวานเน วิหรนฺโต โกกาลิกํ
 อารพฺภ กเถสิ. โกกาลิกวตฺถุ เตรส-
 นิปาเต ตกฺการิชชาติเก อาวิภวิสฺสติ.

โกกาลิกโก ปน “สาริปุตฺต-
 โมคฺคัลลานเน กเหตุวา อากมิสฺสามิ”ติ
 กาสิกกรฎฺฐโต^๑ เขตวานํ อากนฺตฺวา
 สตุถารํ วนฺทิตฺวา เถเร อุปสงฺกมิตฺวา
 “อาวุโส ฐฏฺฐวาสิโน^๒ มนุสฺสา ตุมฺเห
 ปกฺโกสนฺติ, เอถ กจฺฉามา”ติ อาห.
 “กจฺฉ ตฺวํ อาวุโส, มยํ น กจฺฉามา”ติ.
 โส เถเรหิ ปฏิภฺชิตฺโต สยเมว อคมาสิ.

๒. พรรณนาพยัคฆชาดก (๒๗๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระ
 โกกาลิกะ ตรีสพระธรรมเทศนานี้มี
 คำว่า เพราะเกี่ยวข้องกับมิตร(ชั่ว)
 คนใด เป็นต้น. เรื่องพระโกกาลิกะ จัก
 ปรากฏชัดเจน ในตักกการิชชาดก ใน
 เตรสนิปาต.

ก็พระโกกาลิกะคิดว่า “เราจักชวน
 พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะมา”
 จึงเดินทางมาจากแคว้นกาสิสู่พระเชตะวัน
 มหาวิหาร ถวายบังคมพระศาสดา แล้ว
 เข้าไปหาพระเถระทั้งสองกล่าวว่า “ข้าแต่
 ท่านผู้มีอายุ ประชาชนชาวแคว้น
 เรียกร้องหาท่าน, นิมนต์ท่านทั้งสองมา
 เกิด พวกเราจะไปกัน”. พระเถระทั้งสอง
 พุดว่า “ผู้มีอายุ ท่านจงไปเกิด, เรา
 ทั้งสองยังไม่ไป”. พระโกกาลิกะถูก
 พระเถระทั้งสองปฏิเสธแล้ว จึงได้เดิน
 ไปเองแต่ผู้เดียว.

^๑ ฉ. โกกาลิกกรฎฺฐโต.

^๒ ฉ. โกกาลิกกรฎฺฐวาสิโน.

ออก ภิกษุ ฆมฺมสภายํ กถํ
 สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส โกกาลิโก
 สารีปุตฺโตโมคฺคฺลลาเนหิ สหปิ วินาปิ
 วตฺติตฺตํ น สกุโกติ, สโยคมฺปิ น
 สหติ, วิสโยคมฺปิ^๑ น สหติ”ติ. สตุถา
 อาคนุตฺวา “กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
 อิทาเนว, ปุพฺเพปิ โกกาลิโก
 สารีปุตฺโตโมคฺคฺลลาเนหิ เนว สห, น
 วินา วตฺติตฺตํ สกุโกติ”ติ วตฺวา อตฺตี
 อาหริ.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันใน
 ธรรมสภาว่า “ดูกรผู้มีอายุพระโกกาลิกะ
 ไม่อาจที่จะอยู่ร่วม หรือเว้นจากพระ
 สารีบุตร และพระโมคคัลลานะได้ แม้อยู่
 ร่วมกันก็อดถั่นไม่ได้ แม้แยกจากกัน
 ก็อดถั่นไม่ได้”. พระศาสดาเสด็จมา
 ตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวลานี้
 พวกเขอนั่งสนทนาเรื่องอะไรหนอ” เมื่อ
 พวกภิกษุกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้
 พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหมด มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น,
 แม้ในกาลก่อน โกกาลิกะก็ไม่สามรถจะ
 อยู่ร่วมกัน ทั้งไม่สามารถจะแยกจาก
 สารีบุตรและโมคคัลลานะได้” ดังนี้
 แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

อตีเต พาราณสียํ พฺรหฺมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โภธิสฺตโต อญฺฉตฺรสมฺมึ
 อรญฺเวยตเน รุกฺขเทวตา หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ. ตสฺส วิมานโต อวิทฺฐเว
 อญฺฉตฺรสมฺมึ วนปฺปติเชฏฺฐเก อญฺฉตฺรา
 รุกฺขเทวตา หุตฺวา วสตี. ตสมฺมึ

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
 พระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิด
 เป็นรุกขเทวดา อยู่ในชายป่าแห่งหนึ่ง.
 รุกขเทวดาอีกตนหนึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่
 ซึ่งเป็นเจ้าไพรต้นหนึ่ง ไม่ไกลจากวิมาน

^๑ น. วิโยคมฺปิ.

วนสณฺฑเท สีสโห จ พุยกุโฆ จ วสนฺติ.

ของพระโพธิสัตว์นั้นเท่าไรนัก.ราชสีห์และ
เสือโคร่งต่างก็อาศัยอยู่ ณ รวาวปานนั้น.

เตสํ ภยน น โกจิ ตตฺถ เขตฺตํ
กสฺติ, น รุกฺขํ ฉินฺหติ, นีวตฺเตตฺวา
โโอลเกตุํ สมฺตฺถนํ นาม นตฺติ. เต ปน
สีหพฺยคุฆมา นานปฺปการเป มิเค
วเรตฺวา ขาทนฺติ, ขาทิตามเสสํ ตตฺถเฏว
ปหาย คจฺจนฺติ. เตสํ คนฺธเนน โส
วนสณฺฑเท อสุจิกฺุณปฺคนฺโธ โหติ.

เพราะความเกรงกลัวต่อราชสีห์ และ
เสือโคร่งนั้น ในป่านั้นจึงไม่มีใครไถนา,
ไม่มีใครตัดโค่นต้นไม้, ชื่อว่า ผู้สามารถ
เหลียวหลังกลับมากิน ข้าวเลี้ยงดูก็ไม่มี.
ส่วนราชสีห์และเสือโคร่งทั้งสองนั้น กิน
เนื้อกินเสียนานปีการ, ทั้งส่วนที่เหลือ
จากเคี้ยวกินไว้ตรงป่านั้นเอง แล้วก็
จากไป. เพราะกลืนซากเนื้อส่วนที่เหลือ
นั้น รวาวไพรนั้น จึงมีกลิ่นซากสัตว์อัน
สกปรก ฟุ้งตลบ.

อถ อิตฺรา รุกฺขเทวตา อนฺธพาลา
การณการณํ อชานมานา เอกทิวสํ
โพธิสฺตฺตํ อาห “สมฺม เอเต โน
สีหพฺยคุฆเม นิสฺสาย วนสณฺฑเท
อสุจิกฺุณปฺคนฺโธ ชาโต, อหํ เอเต
ปลลาเปมิตฺติ.

ครั้งนั้นรุกขเทวดาอีกตนหนึ่งเป็นอันธพาล
ไม่รู้จักเหตุอันสมควร และเหตุอันไม่
สมควร วันหนึ่งกล่าวกะพระโพธิสัตว์ว่า
“ดูกรสหयरัก เพราะอาศัยราชสีห์และ
เสือโคร่ง สัตว์ ๒ ตัวนั้น ไพรสมณะของ
พวกเรา จึงเกิดมีกลิ่นซากสัตว์สกปรก
ฟุ้งตลบ ข้าพเจ้าจะขับไล่ราชสีห์และ
เสือโคร่งนั้นให้หนีไปเสีย”.

โพธิสฺตฺโต “สมฺม อิเม เทว นิสฺสาย
อมฺหากํ วิมานานิ รุกฺขียนฺติ, เอเตสุ

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า “สหयरัก เพราะ
อาศัยราชสีห์และเสือโคร่ง ๒ ตัวนี้

ปลายนุเตสุ วิมานานิ โน นสฺสิสฺสนฺติ,
 สหฺพฺยคฺขมานํ ปทํ อปฺสฺสนฺดา มนฺุสฺสา
 สพฺพํ วนํ ฉินฺหิตฺวา เอกงฺคณฺ์
 กตฺวา เขตฺตานิ กสนฺติ, มา เต
 เอวํ รุจฺจิติ วตฺวา ปุริมา เทว
 คาถา อภาสิ

พวกเราจึงรักษาวิมานไว้ได้, เมื่อ
 ราชสีห์และเสือโคร่ง ๒ ตัวนี้หนีไปแล้ว
 วิมานของเราก็จักพินาศวอดวาย, มนุษย์
 ทั้งหลาย เมื่อไม่เห็นรอยเท้าของราชสีห์
 และเสือโคร่ง จะพากันตัดโค่นป่าทั้งหมด
 จนราบเรียบ แล้วทำนา ไถหว่าน,
 ทำนอย่ำพอใจอย่างนี้เลย” ดังนี้แล้ว ได้
 กล่าว ๒ คาถาดังนี้ว่า

๖๔. “เยน มิตฺเตน สํสฺกคา
 โยคฺกเขโม วิหิตฺติ^๑
 ปุพฺพเวชฺฌมาภวนฺตฺสส
 รกฺเข อกฺขีว ปณฺชิโต.

๖๔. “ความเกษมจากโยคธรรม ย่อม
 เสื่อมสิ้นไป เพราะเกี่ยวข้องกับ
 กับมิตร (ชั่ว) คนใด บัณฑิตพึง
 รักษาสิ่งที่มิตรชั่วคนนั้น ครอบงำ
 ไว้ก่อนให้ได้ จึงค่อยรักษาตนต่อ
 ภายหลัง ดุจตั้งบุคคลระวังรักษา
 ดวงตาทั้งคู่ของตนไว้จะนั้น.

๖๕. เยน มิตฺเตน สํสฺกคา
 โยคฺกเขโม ปวตฺตมฺติ
 กเรยฺยตฺตสมิ วุตฺติ
 สพฺพกฺิจฺเจสุ ปณฺชิโต”ติ.

๖๕. ความเกษมจากโยคธรรม ย่อม
 เจริญ เพราะเกี่ยวข้องกับ
 กัลยาณมิตรคนใด บัณฑิตผู้มี
 ปัญญา พึงกระทำความประพฤติ
 ของตน ให้เสมอกันกับกัลยาณมิตร
 คนนั้นในกิจการทั้งปวง”.

^๑ น. วิหิตฺติ.

ตตถ เยน มิตฺเตน สํสฺสฺสกาติ
 เยน ปาปมิตฺเตน สทฺธิ สํสฺสฺสกาเหตุ
 สํสฺสฺสกาการณา, เยน สทฺธิ “ทสฺสน-
 สํสฺสฺสโค สวณสํสฺสฺสโค กายสํสฺสฺสโค
 สมฺมุลลาปสํสฺสฺสโค ปรีโภคสํสฺสฺสโค จา”ติ
 อิมสฺส ปญฺจวิธสฺส สํสฺสฺสกาตสฺส กตตตฺตาติ
 อตฺตโก.

โยคกฺเขโมติ กายจิตตสฺสขํ. ตํ หิ
 ทฺกฺขโยคโต เขมตฺตา อิท โยคกฺเขโมติ
 อธิปฺเปตํ.

วิหียตีติ ปรีหายติ.

ปฺพุเพชฺชฌาณานุตฺตสฺส รกฺเข อกฺขีว
 ปญฺจกิโตติ ตสฺส ปาปมิตฺตสฺส
 อชฺชฌาณวํ เตน อภิภาวิตพฺพํ อตฺตโน
 ลากฺยสชฺชีวตี ยถา นํ โส น

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
 เกี่ยวข้องคบหากับมิตร (ชั่ว) คนใด
 ความว่า เพราะเกี่ยวข้องกับมิตรชั่วใด
 เป็นเหตุ คือ เพราะเหตุแห่งการเกี่ยวข้อง,
 ได้แก่ เพราะทำการเกี่ยวข้อง, ได้แก่
 เพราะทำการเกี่ยวข้อง ๕ อย่างนี้ คือ
 “เกี่ยวข้องด้วยการเห็น ๑ เกี่ยวข้องด้วย
 การฟัง ๑ เกี่ยวข้องด้วยกาย ๑ เกี่ยวข้อง
 ด้วยการสนทนาปราศรัย ๑ เกี่ยวข้อง
 ด้วยการบริโภคร่วมกัน ๑” กับมิตรชั่วใด.

ความสุขทางกายและทางจิต ชื่อว่า
 ความเกษมจากโยคธรรม. แท้จริงความ
 สุขกายและสุขใจนั้น ในที่นี้ท่านประสงค์
 เอาว่า ความเกษมจากโยคธรรม เพราะ
 เป็นเพียงความเกษม จากธรรมที่ประกอบ
 สัตว์ไว้ในทุกข.

คำว่า ย่อมเสื่อมสิ้นไป ได้แก่ ย่อมเสื่อม
 เสียดไป.

คำว่า บัณฑิตพึงรักษาสิ่งที่มิตรชั่วคนนั้น
 ครอบงำไว้ก่อนให้ได้ จึงค่อยรักษาดน
 ต่อภายหลัง ดูกดั่งบุคคลระวางรักษาดวงตา
 ทั้งคู่ของตนไว้ ฉะนั้น ความว่า บุรุษ

อชฺฐามาวัตติ ตถา ปจฺจตฺตเมว อตฺตโน
อภฺธิ วยิ ปณฺหิโต ปุริโส รกฺขเขยฺย.

ผู้เป็นบัณฑิตพึงรักษาลาภ ยศและชีวิต
ของตน ที่ถูกมิตรชั่วนั้นครอบงำ คือที่
ถูกมิตรชั่วนั้น พึงกตขีให้ได้ก่อน โดย
ประการที่มิตรชั่วนั้น จะข่มขี่ครอบงำ
ลาภยศและชีวิตนั้นไม่ได้ ต่อภายหลังจึง
ค่อยรักษาดตน ดุจดั่งบุคคล ผู้ระวัง
รักษาดวงตาทั้งคู่ของตนไว้ ฉะนั้น.

ทุติยคาถาย เยนาคิ เยน
กลฺยาณมิตฺเตน สห สํสฺสคฺคเหตุ
สํสฺสคฺคการณา.

บัณฑิตพึงทราบความ ในคาถา
ที่ ๒ ต่อไป คำว่า กัลยาณมิตรคนใด
ความว่า เพราะเหตุแห่งการเกี่ยวของ
คือเพราะเหตุแห่งการคลุกคลีกับกัลยาณ-
มิตรใด.

โยคกฺขเมโม ปวทุตฺตตีติ กายจิตฺตสุขํ
วทุตฺตตี.

คำว่า ความเกษมจากโยคธรรมย่อมเจริญ
ความว่า ความสุขกายสุขใจย่อมเจริญ.

กเรยฺยตฺตตฺตมํ วุตฺตินฺนุติ ตสฺส กลฺยาณ-
มิตฺตตสฺส สพฺพกิจฺเจสุ ปณฺหิโต ปุริโส
ยถา อตฺตโน ชีวิตฺวตฺตติญฺจ อูปโกค-
ปริโกควตฺตติญฺจ กโรติ, เอวเมว สพฺพํ
กเรยฺย, อธิการมฺปิ^๑ กเรยฺย, หินฺ
ปน น กเรยฺยาคิ.

คำว่า พึงกระทำความประพฤติของตน
ให้เสมอกันกับกัลยาณมิตรคนนั้น ความว่า
ในกิจทุกอย่างของกัลยาณมิตรนั้น บุรุษ
ผู้เป็นบัณฑิต พึงกระทำทุกอย่างให้
เสมอเหมือนกับที่กัลยาณมิตรทำการเลี้ยง
ชีวิต และทำการใช้สอยเครื่องอุปโภค

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๗

^๑ น. อธิกรมปิ.

บริโภคของตน คือพึงกระทำให้งีกว่า,
แต่ไม่พึงกระทำให้อ้อยกว่า.

เอวํ โพรธิตฺตฺเตน การณํ กถิตฺตปิ
สา พาลเทวดา อนุชฺชาเรตฺตวาว
เอกทิวสํ เภรวรรูปารมมณํ ทสฺเสตฺตวา
เต สีสฺหพฺยคฺคฺเข ปลฺลาเปสิ. มนุสฺสสา
เตสํ ปทวลณฺชํ อทิสฺสวา “สีหฺพฺยคฺคฺมา
อณฺณํ วนสณฺฑํ คตฺตา”ติ ฅตฺตวา
วณสณฺฑทสฺส เอกปสฺสํ จินฺนทิสฺสุ.

แม้เมื่อพระโพธิสัตว์กล่าวเหตุอย่างนี้
แล้ว เทวดาผู้เฝ้านั้นก็มิได้ใคร่ครวญ
พิจารณา วันหนึ่งแสดงรูปารมณอันน่า
สะดุ้งกลัว ทำให้ราชสีห์และเสือโคร่งนั้น
เตลิดหนีไป. พวกมนุษย์ไม่เห็นรอยเท้าของ
ราชสีห์และเสือโคร่งนั้นก็รู้ได้ว่า “ราชสีห์
และเสือโคร่งพากันไปสู่วไพรสณฑ์อื่นแล้ว”
จึงพากันตัดโค่นไพรสณฑ์ด้านหนึ่ง.

เทวดา โพรธิตฺตฺตํ อุปสงฺกมิตฺตวา “อหํ
สมฺม ตว วจฺนํ อกตฺตวา เต ปลฺลาเปสิ,
อิทานิ เตสํ คตฺตภาวํ ฅตฺตวา มนุสฺสสา
วณสณฺฑํ จินฺนทฺนฺติ, กิณฺนุโข กตฺตพฺพนฺ”ติ
วตฺตวา “อิทานิ เต อสฺสุกวณสณฺฑเฑ
นาม วสฺนฺติ, กนฺตฺตวา เต อาเนหิ”ติ
วุตฺตวา ตตฺถ กนฺตฺตวา เตสํ ปฺรูโต
จตฺตวา อณฺณชฺสี ปคฺคยฺห ตตฺติยํ กถามาห

เทวดาเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า
“ดูกรสหยาธิก ข้าพเจ้าไม่เชื่อฟังถ้อยคำ
ของท่าน ขັบไล่ราชสีห์และเสือโคร่งให้
หนีเตลิดไป,เวลานี้พวกมนุษย์รู้ว่าราชสีห์
และเสือโคร่งนั้นไปแล้ว จึงพากันตัดโค่น
ไพรสณฑ์, ข้าพเจ้าควรจะทำอย่างไรดี
เล่าหนอ” ผู้เฝ้าพระโพธิสัตว์พูดแนะนำ
ว่า “บัดนี้ราชสีห์และเสือโคร่งนั้นอยู่ ณ
ไพรสณฑ์โน้น, ท่านจงไปนําราชสีห์และ
เสือโคร่งนั้นกลับมา” จึงไปไพรสณฑ์นั้น
ยื่นประคองอัญชลีข้างหน้าราชสีห์ และ
เสือโคร่งนั้น กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๖๖. “เอถ พุยกุมา นีวตฺตโวห
 ปจฺจุเปถ มหาวนํ
 มา โน^๑ วนํ จินฺนุที นิพฺยุคฺขํ
 พุยกุมา มาเหสุ นิพฺพนา”ติ.

ตตฺถ พุยกุมาติ อุโปปี เต
 พุยกุมนาเมนาลปฺนฺตี อาห.

นีวตฺตโวหติ นีวตฺเตถ. ปจฺจุเปถ
 มหาวนฺนฺติ ตํ มหาวนํ ปจฺจุเปถ ปฺน
 อุปฺคจฺจถ. อยเมว วา ปาโร.

๖๖. “ดูกรราชสีห์และเสือโคร่ง มาเกิด
 ขอเชิญท่านทั้งสอง จงกลับเกิด
 ขอเชิญท่าน กลับไปยังป่าใหญ่
 มนุษย์อย่าได้ตัดโค่นป่าของเรา
 ซึ่งไว้ราชสีห์ และเสือโคร่งเลย
 ราชสีห์และเสือโคร่ง ก็อย่าได้ไว้
 ไพรสมนฺท์เลย”.

ในคานานั้น รุกขเทวดาเมื่อ
 ร้องเรียกราชสีห์และเสือโคร่ง แม้ทั้งสอง
 นั้น โดยชื่อว่าเสือโคร่ง จึงกล่าวว่า
 ราชสีห์และเสือโคร่ง.

คำว่า ขอเชิญท่านทั้งสองจงกลับเกิด
 ได้แก่ ท่านทั้งสองจงกลับไปเกิด. คำว่า
 ขอเชิญท่านกลับไปยังป่าใหญ่ ความว่า
 ขอเชิญท่านกลับไปยังป่าใหญ่นั้นเกิด, คือ
 ขอเชิญท่านเข้าไปอีก. อีกอย่างหนึ่ง
 ป่าภูเขาก็เป็นเช่นนั้นเอง.^๑

^๑ ฉ. อธิ สหฺโท นคฺติ.

^๑ สำนวน อยเมว ปาโร หมายความว่า ศัพท์ที่เป็นคำ
 อธิบายนั่นเอง เป็นศัพท์ที่เป็นตัวบาลีด้วย เช่นบาลี
 ว่า ปจฺจุเปถ ท่านอธิบายว่า อุปฺคจฺจถ ศัพท์
 อุปฺคจฺจถ นี้เอง ก็เป็นตัวบาลีด้วย.

มา โน วนํ ฉินฺทิตฺติ นินฺพยุคฺคฺชนฺตฺติ
อมฺหากํ วนฺสนวนฺสนฺทํ อิทานิ ตุมฺหากํ
อภาเวน นินฺพยุคฺคฺมฺ มนฺุสฺสา มา ฉินฺทิตฺติ.

คำว่า มนุษย์อย่าได้ตัดโค่นป่าของพวกเรา
ซึ่งไร้เสื่อไคร่งเลย ความว่า พวกมนุษย์
อย่าได้ตัดโค่นไพรสณฑ์ อันเป็นที่อยู่
ของพวกข้าพเจ้า ซึ่งชื่อว่า ไร้ราชสีห์
และเสื่อไคร่ง เพราะท่านทั้งสองไม่มีใน
บัดนี้เลย.

พยุคฺคา มาเหสุ นินฺพพฺนาติ ตุมฺหากิสา
เทว พยุคฺคฺมฺราชาโน อตฺตโน
วนฺสนฺภูจฺจนา ปลายิตฺตฺตฺตา นินฺพพฺนา
วนฺสนฺภูจฺจนาภูเตน วนฺเนน วิรฺหิตา มา
อเหสุ.

คำว่า ราชสีห์และเสื่อไคร่ง ไปได้ไร้
ไพรสณฑ์เลย ความว่า พญाराชสีห์และ
พญาเสื่อไคร่งทั้งสองเช่นท่าน ไปได้
ชื่อว่า เป็นผู้ไร้ไพรสณฑ์ เพราะหนีไป
เสียจากที่อยู่ของตน คืออย่าได้เป็นผู้
ชื่อว่า ปราศจากไพร อันเป็นสถาน
ที่อยู่เลย.

เต^๑ เอวํ ตาย เทวตาย
ยาจियมานาปิ “อจฺจนฺ ตฺวํ น มยํ
คฺมิสฺสามา”ติ ปฏิภฺชิปิสุเยว. เทวตา
เอกิกาว วนฺสนฺทํ ปจฺจจากฺมิ. มนฺุสฺสาปิ
กตฺติปาเหเนว สพฺพํ วนํ ฉินฺทิตฺตฺวา
เขตฺตฺตานิ กริตฺตฺวา กสิกฺกมฺมํ กริสฺสุ.

ราชสีห์และเสื่อไคร่งนั้น แม้จะถูก
เทวดานั้นอ่อนวอนขอร้องอยู่อย่างนี้ ก็
ปฏิเสธสิ้นเชิงว่า “ท่านจงไปเกิด เรา
ทั้งสองจักไม่ไปละ”. เทวดาค้นเดียวเท่านั้น
กลับไปยังไพรสณฑ์. ฝ่ายพวกมนุษย์
พากันตัดโค่นป่าทั้งหมดโดย ๒-๓ วัน
เท่านั้นเอง จัดทำเป็นไร่นา แล้วประกอบ
การกสิกรรม.

^๑ น. อากมิสฺสาม.

สตถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ
 “ตทา อปณฺฑิตเทวตา โกกาลีโก
 อโหสิ, สีโห สารีปฺตุโต, พุยกุโฆ
 โมคคฺลลาโน, ปณฺฑิตเทวตา ปน
 อหเมวา”ติ.

พยุคฺฆชาตกาวณฺณนา ทฺติยา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
 ประมวลชาดกว่า “เทวดาผู้มีปัญฺฑิตใน
 เวลานั้นได้มาเป็นพระโกกาลีกะในเวลานี้,
 ราชสีหิได้มาเป็นสารีบุตร, เสือโคร่งได้
 มาเป็นโมคคัลลานะ ส่วนเทวดาผู้เป็น
 ปัญฺฑิตได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาพยัคฆชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. กัจฉปชาตก (๒๗๓)

๖๗. “โก นุ วสุตฺตมตฺโตว
 ปุรหตฺตว พุราหุมนเ
 กหนฺนุ ภิกฺขุ อจริ
 กั สหุธฺ อปฺสงฺกมิ.
๖๘. อหิ กปิสฺสุมิ ทุมฺเมโธ
 อนามาสาณิ อามสึ
 ตฺวํ มํ โมจย ภทฺทหนฺเต
 มฺตุโต คจฺเจยฺย ปพฺพตฺติ.
๖๙. กจฺฉปฺปา กสฺสปฺปา โหนฺติ
 โกณฺทญฺญวํ โหนฺติ มกฺกฏฺฐา
 มฺุญจ กสฺสป โกณฺทญฺญณฺ
 กตฺติ เมถุนกั ตยา”ติ.

กัจฉปชาตกั ตติยั.

๓. กัจฉปชาตก (๒๗๓)

๖๗. “ใครนี้หนอ รวากับว่าคนที่ร่ำรวย
 ภัดตาหาร มีอาการเหมือน
 พราหมณ์ ที่ได้ลามมาเต็มมือ
 เจ้าไปเที่ยวภิกขาจารที่ไหนมาหรือ
 เจ้าไปหาผู้มีศรัทธาคณใดมา.
๖๘. ข้าพเจ้า เป็นสิ่งผู้ใดดเวลา เบา-
 บัญญัติ ไปแต่ต้องฐานะ ที่ไม่ควร
 แต่ต้อง ขอท่านจงปลดเปลื้อง
 ข้าพเจ้า จากความทุกข์นี้ด้วยเถิด
 ขอให้ท่านจงมีความเจริญ ข้าพเจ้า
 หลุดพ้นจากความทุกข์นี้แล้ว จะไป
 ยังภูเขาทันที.
๖๙. เต่าทั้งหลาย เป็นสัตว์เหล่ากอ
 กัสสปโคตร ลิงทั้งหลายเป็นสัตว์
 เหล่ากอโกณฑัญญโคตร ดูกรเต่า
 ผู้เป็นเหล่ากอกัสสปโคตร เจ้าจง
 ปลดปล่อยลิง ผู้เป็นเหล่ากอ
 โกณฑัญญโคตรเสียเถิด เจ้ากระทำ
 เมถุนกรรม(อันไม่สมควร)”.

กัจฉปชาตก ที่ ๓.

๓. กัจฉปชาดกาวณณา (๒๗๓)

โก นุ วฑฺฒิตถกฺคโตวํติ อิํ
สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต โกสลราชสฺส
ทฺวิหนฺนํ มหามตฺตานิ กุลหฺวปฺสมนํ
อารพฺภา กเถสิ. ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุ
ทุกฺนิปาเต กถิตเมว.

อดีตเต ปน พาราณสียํ พุรุมฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โปธิสตุโต กาสิกฺกรฎฺเจ
พุราหฺมณฺกุลเ นินฺพพฺตติตฺวา วยฺปฺปตฺโต
ตฺถกฺกสิลา ยํ สพฺพสิปฺปาเน อุกฺคณฺหิตฺวา
กาเม ปหาย อิสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา
หิมวฺนตฺปฺปเทเส กงฺกาคีเร อสฺสสมปทํ
มาเปตฺวา ตตฺถ อภิญฺญา จ
สมาปตฺติโย จ นินฺพพฺตเตตฺวา ฌานกิพํ
กิพฺนฺโต วาสํ กปฺเปสิ.

อิมสฺมี กิร ชาตเก โปธิสตุโต
ปรมฺมชฺฌตฺโต อโหสิ, อุกฺกุขาปารมี
ปุเรสิ. ตสฺส ปณฺณสาลทฺวาเร
นินฺนุสฺส เอโก ปคพฺโภ ทฺสฺสึลมกฺกโฏ
อาคณฺตฺวา กณฺณโสเตสฺสุ องฺคชาเตน

๓. พรรณนากัจฉปชาดก (๒๗๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
ระงับความทะเลาะแห่งมหาอำมาตย์ทั้ง
สองของพระเจ้าโกศล ตรัสพระธรรม
เทศานี้ มีคำว่ ใครนี้หนอ ราวกับ
คนร่ำรวยกัดคทาหาร เป็นต้น. เรื่องปัจจุบัน
กล่าวไว้แล้วในทุกนิบาต นั้นแล.

ก็ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
ในแคว้นกาสิ เจริญวัยแล้วเล่าเรียน
ศิลปศาสตร์ทั้งปวงในกรุงตักสิลา ละกาม
บวชเป็นฤาษี สร้างอาศรมบทยู่ ณ
ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ในหิมวันตประเทศ
ยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิดขึ้น ณ ที่นั้น
แล้ว เล่นฌานพักอาศัยอยู่.

เล่ากันมาว่าในชาดกเรื่องนี้ พระโพธิสัตว์
ได้เป็นผู้วางเฉยอย่างยิ่ง บำเพ็ญอุเบกขา-
บารมีเต็มเปี่ยม. เมื่อพระโพธิสัตว์นั้น
นั่งที่ประตูบรรณศาลา ลิงหยาบโสน
ศึกคะนองตัวหนึ่งมากระทำการม คือ

๑ ฉ. อุฑฺฒิตถกฺคโตว.

วรรณคดีชาดก ป.ท. ๑๐-๑๘

สลากปเวสณกมมัม กโรสิ. โพรสิสตุโตปิ
อวาเรตฺวา มชฺฌตฺโต หุตฺวา นิสิตฺติเยว.

อถกทิวสํ เอโก กจฺจโป อุทกา
อุตฺตริตฺวา กงฺคาตีเร มุขํ วิวริตฺวา
อาตปํ ตปฺเปนฺโต นิตฺทหายติ. ตํ
ทิสฺวา โส โลลวานโร ตสฺส มุข
สลากปเวสณกมมัม อกาสิ. อถสฺส
กจฺจโป ปพฺพชฺฌิตฺวา องฺคชาตํ สมุคฺเค
ปกฺขิปนฺโต วยิ ทํสิ, ตสฺส พลวเวทนา
อุปฺปชฺชติ.

เวทณํ อธิวาเสตุํ อสกุโกนฺโต “โก
นุโย มํ อิมฺมหา ทุกฺขา โมเจยฺย,
กสฺส สนฺติกํ กจฺจามิ”ติ จินฺเตตฺวา
“อญฺเอย มํ อิมฺมหา ทุกฺขา โมเจตุํ
สมตฺโต นาม นตฺถิ อญฺเอยตฺร ตาปฺเสน,
ตาปฺสเสว สนฺติกํ มยา ยาตุํ
วฏฺฏติ”ติ กจฺจปํ ทฺวีหิ หตฺถेหิ
อุกฺขิปิตฺวา โพรสิสตุตฺตสฺส สนฺติกํ
อคมาสิ. โพรสิสตุโต เตน ทุสฺสีลมกฺกฏเณ
สทฺธิ เกหิ^๑ กโรนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

เอาจองคชาตสอดเข้าไปช่องหูพระโพธิสัตว์.
ฝ่ายพระโพธิสัตว์ไม่ห้ามปราม คงเป็นผู้
นั่งสำรวมวางเฉยอยู่นั่นเอง.

อยู่มาวันหนึ่ง เต่าตัวหนึ่งขึ้นมาจากน้ำ
นอนอ้าปากผึ่งแดด หลับอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำ
คงคา. วานรหยาบโลนตัวนั้นเห็นดังนั้น
จึงเออาจองคชาตของตน สอดเข้าไปในปาก
เท่านั้น. ครั้นเต่าตื่นขึ้นมาจึงหุบปาก
ของจองคชาตของลิงไว้ คล้ายกับบุคคลเอา
ของใส่สมุกแล้ว ปิดฝาลงไว้ฉะนั้น,
ความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัสเกิดขึ้นแก่
ลิงนั้น.

ลิงนั้นไม่สามารถจะอดทนความเจ็บปวด
ได้ ครุ่นคิดว่า “ใครหนอแลจะพึงเปลื้อง
เราจากทุกข์นี้ได้, เราจะไปสำนักใครดี”
คิดขึ้นมาได้ว่า “นอกจากพระดาบส
บุคคลอื่น ชื่อว่าสามารถปลดเปลื้องเรา
จากทุกข์นี้ ย่อมไม่มี, เราควรจะไปยัง
สำนักของดาบสเท่านั้น” จึงเอามือทั้งสอง
อุ้มเต่า ไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์.
พระโพธิสัตว์ เมื่อจะทำการเยาะเย้ยลิง
หยาบโลนตัวนั้น กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

^๑ ฉ. ทวี.

๖๗. “โก ญ วฑฺฒิตถฺกตฺโตว^๑
 ปุรหฺตฺถโถว พุราหฺมโณ
 กหนฺนุ ภิกฺขุ อจฺริ
 กํ สทฺธํ อุตฺตมํ”ติ.

ตตฺถ โก ญ วฑฺฒิตถฺกตฺโตวติ
 โก ญ เอส วฑฺฒิตถฺกตฺโต วีย เอกํ
 วฑฺฒิตถฺก^๒ ฆตฺตปุรปฺปตี หตฺถเกหิ
 คเหตุวา วีย โก ญ เอส อากจฺจตฺติ
 อตฺถโถ.

ปุรหฺตฺถโถว พุราหฺมโณติ กตฺติกมาเส
 วาจนกํ ลภิตฺวา ปุณฺณหตฺถโถ^๓
 พุราหฺมโณ วีย จ โก ญ โข เอสติ
 วานรํ สนุชฺชาย วทติ.

กหนฺนุ ภิกฺขุ อจฺริติ โก วานร กสมิ
 ปเทเส อชฺช ตฺวํ ภิกฺขุ อจฺริ.

๖๗. “ใครนี้หนอ รวกับว่าคนที่ร่ำรวย
 ภัตตาหาร มีอาการเหมือน
 พราหมณ์ ที่ได้ลาภมาเต็มมือ
 เจ้าไปเที่ยวภิกขาจารที่ไหนมา หรือ
 เจ้าไปหาผู้มีศรัทธาคนใดมา”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ใครนี้หนอ**
รวกับว่าคนที่ร่ำรวยภัตตาหาร ความว่า
 ใครกันนี้หนอรวกับว่า คนที่รวย
 ภัตตาหาร อธิบายว่า ใครกันนี้หนอ
 เหมือนคนถือถาดอันเต็มด้วยภัตตาหาร
 อันพูนล้นถาดหนึ่งด้วยมือทั้งสอง เดินมา.

คำว่า **มีอาการเหมือนพราหมณ์ ที่ได้ลาภ**
มาเต็มมือ พระโพธิสัตว์กล่าวหมายถึง
 วานรว่า ก็ใครกันนี้หนอ มีอาการ
 เหมือนพราหมณ์ ที่ชื่อว่า ได้ลาภเต็มมือ
 เพราะไปสวดเวทมนต์ในเดือน ๑๒.

คำว่า **เจ้าไปเที่ยวภิกขาจารที่ไหนมา**
 ความว่า ดูกรพ่อวานรมหาเจ้าเจริญ วันนี
 เจ้าไปเที่ยวภิกขาจารที่ประเทศไหนมา.

^๑ น. อุฑฺฒิตถฺกตฺโตว.
^๒ น. วฑฺฒิตถฺกตฺโต.
^๓ น. ปุรหฺตฺถโถ.

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๕

กั สทฺธํ อุปสงฺกมิตฺติ กตรํ นาม ปุพฺพเพ
ขปเต อุกฺกิสฺส กตํ สทฺธาภคฺตํ วา,
กัตรํ วา สทฺธํ ปุคฺคํ ตฺวํ อุปสงฺกมि,
กัโตะ เต อโย เทยฺยธมฺโม ลทฺโธติ
ทีเปติ.

๘

คํ ตํ สุตฺวา ทฺสฺสึลฺวานโร ทฺติโย
คำถมาห

๖๘. “อหํ กปิสมิ ทุมเมโธ
อนามาสาณิ อามสิ
ตฺวํ มํ โมจย ภทฺทหนฺเต
มุตฺโต คจฺเจยฺย ปพฺพตฺนํ”ติ.

ตตฺถ อหํ กปิสมิ ทุมเมโธติ
ภทฺทหนฺเต อหํ อสมิ ทุมเมโธ
จลจฺจิตฺโต^๑ มกฺกโก. อนามาสาณิ อามสิ
อนามสิตพฺพฏฺจานานิ อามสิ.

คำว่า หรือเข้าไปหาผู้มีศรัทธาคนใดมา
พระโพธิสัตว์แสดงว่า เข้าได้ภักดีที่เขาให้
ด้วยศรัทธา อันเขาทำบุญอุทิศบุพเพตชน
อันไหนมา หรือว่าเจ้าเข้าไปหาบุคคลผู้มี
ศรัทธาคนไหนมา, คือว่าเจ้าได้ไทยธรรม
นี้มาแต่ที่ไหน.

วานรหยาบโชนฟังคำนั้นแล้ว จึง
กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๖๘. “ข้าพเจ้า เป็นสิ่งผู้โหดเขลาเบา-
ปัญญา ไปแต่ตั้งฐานะ ที่ไม่ควร
แต่ตั้ง ขอท่านจงปลดเปลื้อง
ข้าพเจ้า จากความทุกข์นี้ด้วยเถิด
ขอให้ท่านจงมีความเจริญ ข้าพเจ้า
หลุดพ้นจากความทุกข์นี้แล้ว จะไป
ยังภูเขาทันที”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าพเจ้า
เป็นสิ่งผู้โหดเขลาเบาปัญญา ความว่า
ข้าแต่พระดาบสผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นสิ่ง
ผู้โหดเขลาเบาปัญญา มีใจโหดแค้นอยู่
ไม่สุข. คำว่า ข้าพเจ้าแต่ตั้งฐานะที่ไม่

^๑ น. จปลจฺจิตฺโต.

ควรแต่ต้อง ความว่า ข้าพเจ้าถูกต้องฐานะที่ไม่น่าถูกต้อง.

ตุวิ มํ โมจย ภทฺทหนฺเตติ โย ตฺวํ
ทฺยาลุ อณุกมฺปโก มํ อิมฺมหา ทฺกฺขา
โมเจหิ, ภทฺทํ เต โหตุ.

คำว่า ขอท่าน จงปลดปล่อยข้าพเจ้า
จากความทุกข์นี้ด้วยเถิด ขอให้ท่านจงมี
ความเจริญ ความว่า ขอความเจริญ
จงมีแก่ท่าน ผู้มีความเอ็นดู ผู้มีความ
อนุเคราะห์ ปลดปล่อยข้าพเจ้าออกจาก
ความทุกข์นี้เถิด.

มฺตุโต กจฺเจยฺย ปพฺพตฺตุนฺติ โสหํ
ตฺวานุภาเวน อิมฺมหา พฺยสนา มฺตุโต
ปพฺพตฺตเมว กจฺเจยฺยํ น ปฺน เต
จกฺขุปรถ อตฺตานํ ทสฺเสยฺยนฺติ.

คำว่า ข้าพเจ้า หลุดพ้นจากความทุกข์นี้
แล้วจะไปยังภูเขาทันที ความว่า ข้าพเจ้า
นั้น หลุดพ้นจากความพินาศนี้ ด้วย
อานุภาพของท่านแล้ว ฟังไปยังภูเขาทันที
คือข้าพเจ้าจะไม่ปรากฏตัวให้ผ่านสายตา
ของท่านอีกเลย.

โพธิสฺสโต มกฺกภูสฺสมี^๑ การุญฺณเณ
กจฺจนเปณ สทฺธิ สลฺลปฺนโต ตติยํ
คากฺกมาห

พระโพธิสัตว์เมื่อจะสนทนาปราศรัย
กับเต่าด้วยความการุญในลิง จึงกล่าว
คาถาที่ ๓ ว่า

๖๙. “กจฺจนปา กสฺสปา โหนฺติ
โกณฺฑนฺตฺวา โหนฺติ มกฺกภา

๖๙. “เต่าทั้งหลาย เป็นสัตว์เหล่ากอ
กัสสปโคตร ลิงทั้งหลายเป็นสัตว์

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๕

^๑ ฉ. คณฺวี.

มูญจ กสฺสป โกณฺหณฺณํ
กตํ เมถุนกํ ตยา”ติ.

เหล่ากอโกณทัณฺณโคตร ดูกรเต่า
ผู้เป็นเหล่ากอกัสนปโคตร เจ้าจง
ปลดปล่อยลิง ผู้เป็นเหล่ากอ
โกณทัณฺณโคตรเสียเถิด เจ้ากระทำ
เมถุนกรรม(อันไม่สมควร)”.

ตสฺสตุโถ กจฺจปา นาม
กสฺสปโคตฺตา โหนฺติ, มกฺกฏา
โกณฺหณฺณโคตฺตา โหนฺติ, กสฺสป-
โกณฺหณฺณานํ จ อดฺดณฺณณฺณํ
อวาวํหิ วาหสมฺพนฺโธ อตฺถิ.

อธิบายความแห่งคาถานั้นว่าชื่อว่า
เต่าทั้งหลาย เป็นเหล่ากอกัสนปโคตร
ลิงทั้งหลายเป็นเหล่ากอโกณทัณฺณโคตร
ความสัมพันธ์ด้วยอวาวะและวิวาหะ
ซึ่งกันและกัน แห่งกัสนปโคตรและ
โกณทัณฺณโคตร มีอยู่.

อุทฺธา ตยิทํ โสเลน มกฺกฏเณ” ตยา
สทฺธิ” ตยา จ ทุสฺสีเลน อิมินา
มกฺกฏเณ สทฺธิ” โคตฺตสทิสสงฺขาตสฺส^๒
เมถุนธมฺมสฺส อนฺจจฺจวิกิ” ทุสฺสีลกมฺม-
สงฺขาต”^๑ เมถุนกมฺมํ กตํ, ตสฺมา มูญจ
กสฺสป โกณฺหณฺณนฺติ.

เมถุนกรรมกล่าวคือ กรรมอันชั่วช้าไม่
สมควรแก่เมถุนกรรม กล่าวคือความมี
โคตรเหมือนกันนี้ ลิงหยาบเข้ากระทำ
กับเจ้า และเจ้าก็กระทำกับลิงชั่วตัวนี้,
ดูกรเต่าผู้กัสนปโคตร เพราะฉะนั้น ขอ
ท่านจงปลดปล่อยลิง ผู้โกณทัณฺณโคตร
เสียเถิด.

กจฺจโป โพรสิตฺตสฺส วจฺนํ สุตฺวา
การณฺน ปสนฺโน วานรฺสฺส องฺคชาตํ

เต่าฟังคำของพระโพธิสัตว์แล้ว มีความ
เลื่อมใสด้วยเหตุผล จึงปล่อยองค์กำเนิด

^๑ ฉ. ทุสฺสีลมกฺกฏเณ. ^๒ ฉ. โคตฺตสทิสตาสงฺขาตสฺส.
^๓ ฉ. ทุสฺสีลชกมฺมสงฺขาตมปิ เมถุนกํ.

มฤจิจิ. มกุกโฏ มุตตมตุโตว โพรสิตตุตัง ของวานร. ลิงพอลุดพันเท่านั้น ไหว
 วนุทิตวา ปลาโต, ปุน ตัง จานัง พระโพธิสัตว์แล้วหนีไป, ไม่หวนกลับมา
 นิวตติตวาปิ น โอลิเกสิ. กัจจโปปิ เยี่ยมกรายดูสถานที่นั้นอีกเลย. ฝ่ายเต่า
 โพรสิตตุตัง วนุทิตวา อุตตโน ไหวพระโพธิสัตว์แล้ว ก็ไปยังสถานที่อยู่
 วสนญฺจานเมว^๑ คโต. โพรสิตตุตปิ ของตนตามเดิม. ส่วนพระโพธิสัตว์มีฉาน
 อปริหีนชฺชมาโน พุรหมฺโลกปรายโน ไม่เสื่อม ได้เป็นผู้มีพรหมโลกเป็นที่ไปใน
 อโหสิ. เบื้องหน้า.

สตถา อิมํ ชฺชมฺเทศนํ อหริตวา
 สจฺจจاني ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมชานสิ
 “ตทา กัจจปวานรธา เทว มหามตฺตา
 อหฺสุ, ตาปโส ปน อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มา(ตรัส)แล้ว ทรงประกาศ
 จตุราริยสังข์ ประมวลชาดกว่า “เต่าและ
 วานรในเวลานั้น ได้มาเป็นมหาอำมาตย์
 ทั้งสองในเวลานี้, ส่วนดาบสได้แก่เรา
 ตถาคตนั่นเอง”.

กัจจปชาตกาวณฺณนา ตติยา.

พรรณนากัจจปชาดก ที่ ๓ จบ.

^๑ ฉ. สกฺกฺจานเมว.

๔. โกลชาตก (๒๗๔)

๗๐. “กายํ พลาภา สิชินี
 โจรี ลุงฺฆีปิตามหา
 โอรํ พลาเก อากจฺฉ
 จณฺโฑ เม วายโส สขา.

๗๑. นานํ พลาภา สิชินี
 อนํ โกลลฺลุมิ วายโส
 อกตฺวา วณฺํ ตฺยฺหํ
 ปสฺส ลฺลูนฺลุมิ อากโต.

๗๒. ปุณฺ ปาปชฺชสี สมฺม
 สีลํ หิ ตว ตาทิสํ
 น หิ มานุสิกา โภคา
 สุภฺยฺชา โหนฺติ ปกฺขินา”ติ.

โกลชาตกํ จตฺตฺตํ.

๕. โกลชาตก (๒๗๕)

๗๐. “นกกยงคํวํนี้เฉนจิงมีหงอน เป็นโจร
 เป็นผู้มีเมฆเป็นปู แฉะนกกยง
 ทํานจมาข้งนี้เสยเกิด กาคัวเป็น
 สหายของเราตุร่ายนัค.

๗๑. เรา มีได้เป็นนกกยงขาวที่มีหงอน
 เราเป็นกาผู้มีควมละโมบไม่เชื่อฟัง
 ถ้อยคำของท่าน บัดนี้ ท่านกลับ
 มาแล้ว จงดูเราซึ่งเป็นผู้มีขนลุ่นนี้
 เกิด.

๗๒. แฉะกาผู้สหายเอ้อย ท่านคงจักถึง
 ทุกขเช่นนี้อีก เพราะศีล(ปกติ)ของ
 ท่านเป็นเช่นนั้น แท้จริงเครื่อง
 บริโภค ที่เป็นของมนุษย์ มีใช้ของ
 ที่นกกากจะกินได้ง่าย.

โกลชาตก ที่ ๕.

๔. โลลชาดกาวณณา (๒๗๔)

กายนํ พลาภา ลิจิณีติ อิทํ สตุถา
เขตวานเน วิหรนุโต เอกํ โลลภิกขุ
อารพุก กเถสิ.

ตํ หิ ฐมฺมสภายํ อานีตํ สตุถา
“น ตวํ ภิกขุ อิทาเนว โลโล,
ปุกุเพปิ โลโลเยว, โลลภาเวณ^๑ จ
ชีวิตุกขยํ ปตุโต, ตํ นิสฺสาย โปราณก-
ปณฺหิตาปี อตุตโน วสณฺฏจानา
ปริหีนา^๒ อหฺเสนุ”ติ วตุวา อตฺตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเด พาราณสีเสฏฺฐิจิโน
มหานเส ภตุตการโก ปุณฺณตฺถาย
นิณฺทปจฺฉิ^๓ จเปสิ. ตทา โพรสิสตุโต

๔. พรรณนาโลลชาดก (๒๗๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้ละโมบรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้มีคำว่ นกยงตัวนี้ใจนจึงมีหงอน
เป็นต้น.

ความย่อว่าพระศาสดาตรัสกะภิกษุ
ผู้ละโมบนั้น ซึ่งถูกนำมายังธรรมสภาว่า
“ดูกรภิกษุ มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่เธอเป็นผู้ละโมบ แม้ในกาลก่อนเธอก็
เป็นผู้ละโมบแล้วเหมือนกัน และเพราะ
ความละโมบเธอจึงเสียชีวิต แม้โบราณก-
บัตฺนชิตทั้งหลาย เพราะอาศัยเธอ จึงต้อง
เป็นผู้เสื่อมจากที่อยู่ของตน” ดังนี้แล้ว
ทรงนำอดีตนิทานมาเล่าว่า.

ในอดีตกาลผ่านมา ครั้นเมื่อพระเจ้า
พรหมทัตทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
พาราณสี พ่อครัวของเศรษฐีในพระนคร
พาราณสีคนหนึ่ง ตั้งกระเช้าสำหรับ

^๑ ฉ. โลลคาเยว.

^๒ ฉ. ปริพาหิรา.

^๓ ฉ. นิพจฺฉิ.

ปาราวตโยนิย์ นิพพตติตวา ตตถ
 วาสํ กปเปสสิ.

อเถโก โลลกาโก มหानสมตถเคน
 คจจนฺโต นานปฺปการํ มจจนฺตสวิกตึ
 ทิสฺวา ปิปาสาภิภูโต “กินฺนุโข
 นิสฺสาย สกฺกา ภเวยฺยํ โอภาสํ
 ลทฺธฺนุ”ติ จินฺเตนฺโต โพรทิสฺตตํ ทิสฺวา
 “อิมํ นิสฺสาย สกฺกา โอภาสํ
 ลทฺธฺนุ”ติ สนนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา ตสฺส
 โคจฺราย อรณฺณคมนฺกาเล ปิฏฺฐิจิโต
 ปิฏฺฐิจิโต อนุพฺนุชฺชิ.

อถ นํ โพรทิสฺตโต “มยฺยํ โข กาก
 อณฺณโคจฺรา, ตุมฺปิ อณฺณโคจโร,
 กินฺนุโข มํ อนุพฺนุชฺชิสฺ”ติ อาห. “ภนฺเต
 ตุมฺหากํ กิริยา มยฺยํ รุจฺจติ, อหฺมฺปิ
 ตุมฺเหหิ สฺमानโคจโร หุตฺวา ตุมฺเห
 อุปฺภูจฺจํ อิจฺฉามิ”ติ. โพรทิสฺตโต
 สมนฺปฏิจฺฉิ.

เป็นรังของนกพิราบไว้ที่ใกล้โรงครัว เพื่อ
 ต้องการจะให้เป็นบุญกุศล. ในกาลนั้น
 พระโพธิสัตว์ บังเกิดในกำเนิดนกพิราบ
 อาศัยอยู่ที่รังในกระเช้านั้น.

ครั้งนั้น กามีความมละโมบตัวหนึ่ง บินไป
 ทางหลังคาโรงครัว แลเห็นปลาและเนื้อ
 นานาชนิด ที่พ่อครัวทำไว้แปลก ๆ ถูก
 ความหิว อยากกินครอบงำ จึงคิด(หา
 หนทาง)อยู่ว่า “เราอาศัยใครหนอ จึงจะ
 สามารถได้ออกาส” มองเห็นพระโพธิสัตว์
 จึงตกลงใจว่า “เราอาศัยนกพิราบนี้
 จะสามารถได้ออกาส” จึงบินติดตามไป
 ข้างหลัง ๆ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์นั้น
 บินไปในป่า แสวงหาอาหาร.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวกับกานั้น
 ว่า “นี่แน่กา พวกเรากินอาหาร
 อย่างหนึ่ง ฝ่ายท่านกินอาหารอีก
 อย่างหนึ่ง, เหตุใดกันหนอแล ท่านจึง
 บินตามเรามา”. กาทูตอบว่า “ข้าแต่ท่าน
 ผู้เจริญ ข้าพเจ้าพอใจกิริยามารยาท
 ของท่าน, แม้เราก็จะกินอาหารเหมือนกับ
 ท่าน และต้องการจะปรนนิบัติท่าน”.
 พระโพธิสัตว์ยินยอม รับไว้.

โส เตน สหุรี โคจรภูมียัง เอกโคจร
 จรนุโต วย โอสกเกตตวา โคมยราสี
 วิหุสตีตวา ปาณเก ขาทิตวา กุจฉิปู
 กตวา โพธิสตุต อุปสงุมิตวา “ตุเมห
 เอตตกัม กาลัม จรต, นนุ โภชเน
 ปมาณัม ฌาตุ วฏฏติ, เอถ นาตีสายเมว
 คจจนามา”ติ.

กานั้น ทำที่เที่ยวไปหากินด้วยกัน ใน
 โคจรภูมิกับนกพิราบนั้น ล้าหลังอยู่ แล้ว
 บินลงเจาะกองโคมัย (มูลโค) เคี้ยวกิน
 สัตว์เล็ก ๆ จนเต็มท้องแล้วเข้าไปหาพระ
 โพธิสัตว์ พูกว่า “ท่านเที่ยวไปสิ้นกาล
 ประมาณเท่านี้, ท่านควรที่จะรู้ประมาณ
 ในเหยื่อมิใช่หรือ, มาเถิดท่าน พวกเรา
 จะกลับไปยังที่อยู่อาศัย ในเวลาแต่ยังวัน
 ที่เดียว”.

โพธิสตุโต ตัม อาทาย วสนภูจัน
 อคมาสี. ภตตการโก “อมุหากัม ปาราวโต
 สหายัม คเหตุวา อาคโต”ติ กากสสาปิ
 เอกสมิ กุสปจฉี จเปสิ. กาโกปิ
 จตฺปญฺจาหัม เตเนว นีหาเรณ วสิ.

พระโพธิสัตว์ พากานั้นไปยังที่อยู่อาศัย.
 พ่อกวีคิดว่า “นกพิราบของเราพาเพื่อน
 มาด้วย” จึงตั้งกระเช้าใส่เกลบไว้
 สำหรับกาอีกข้างหนึ่ง. ฝ่ายกาอาศัยอยู่
 โดยทำนองนั้นนั้นแหละสิ้น ๔-๕ วัน.

อถกทิวสํ เสฏฺฐิโน พหุ มจฺจมํเส
 อหารยิตฺต. กาโก ตัม ทิสฺวา
 โลภาภิภูโต ปจฺจุสกาลโต ปฏฺจาย
 นิตฺตุนนุโต นิปฺชฺชิ. อถ นัม ปุนทิวเส
 โพธิสตุโต “เอหิ สมฺม โคจฺราย
 ปกฺกมิตฺสสามา”ติ อาห. “ตุเมห คจฺจณ,
 มยฺหํ อชฺิริโก โรโค^๑ อตฺถิ”ติ.

ครั้งอยู่มาวันหนึ่ง คนทั้งหลายนำ
 เอาปลา และเนื้อมาให้ท่านเศรษฐีเป็น
 อันมาก. กาเห็นปลาและเนื้อนั้นแล้ว
 ถูกความโลภครอบงำ นอนทอดถอนใจ
 ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่. ครั้นในวันรุ่งขึ้น
 พระโพธิสัตว์พูดกับท่านนั้นว่า “สหาย
 ท่านจงมาเถิด, พวกเราจักไปหาอาหาร

วรรณคดีภาษาจก บ.พ. ๑๐-๑๕

^๑ น. อธิณาสงกา.

“สมุม กากานัน อชีรโก นาม นตฺถิ,
 ที่ปวภูฏิมตฺตเมว หิ ตุมฺหากํ กุจฺฉิย
 โถกํ ติฏฺฐติ, เสสํ อชฺโฆหมฺมตฺตเมว
 ชีรติ, มม วจฺนํ กโรหิ, มา เอตํ
 มจฺจมํสํ ทิสฺวา เอวมกาสิ”ติ. “สามิ
 กิณฺนาเมตํ กเถถ, อชิณฺณสงฺกาว
 มยฺหนุ”ติ. “เตนหิ อปฺปมตฺโต โหหิ”ติ
 ตํ โอวทิตฺวา โพรสิสฺสโต ปกฺกามิ.

ภตฺตการโกปิ นานามจฺจมํส-
 วิกฺติโย สมฺปาเทตฺวา สรีโรโต เสทํ
 อปฺเนนฺโต มหานสทฺวาเร อฏฺฐาสิ.
 กากो “อยนฺทานิ กาลो มํสํ ขาทิตฺนุ”ติ
 คนฺตฺวา ปกโรติมตฺถเก^๑ นิสฺสิทิ.

กิน”. กาพูดว่า “ท่านจงไปเถิด, เรา
 มีโรคอาหารไม่ย่อย”.

พระโพธิสัตว์พูดว่า “นี่แน่ะสหาย ขึ้น
 ชื่อว่า โรคอาหารไม่ย่อย ของพวกกา
 ทั้งหลาย ย่อมไม่มี, เพราะว่ามาตรว่าไส้
 ประทีปก็ยังคงค้างอยู่ในท้องของพวกท่าน
 เพียงครู่เดียว, อาหารนอกนั้น ที่เหลือ
 พอพวกท่านกลืนกินเข้าไปเท่านั้น ก็ย่อย
 หหมด, ท่านจงเชื่อคำเราเถิด, ท่านอย่า
 ได้ทำอย่างนี้ เพราะเห็นแก่ปลาและเนื้อ
 นี้เลย”. กาพูดว่า “ข้าแต่ นาย ท่านพูด
 อะไรเช่นนั้น โรคคืออาหารไม่ย่อยมีแก่
 เราจริง ๆ”. พระโพธิสัตว์พูดสอนตักเตือน
 กานั้นว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเป็นผู้ไม่
 ประมาทเถิด” ดังนี้แล้วหลีกไป.

ฝ่ายพ่อครัว ครั้นจัดแจงฆ่าแหละ
 ปลาและเนื้อเป็นชนิดต่าง ๆ เสร็จแล้ว
 เมื่อชำระเหงื่อไคลออกจากร่างกาย จึงไป
 ยืนอยู่ที่ประตูครัว. กาคิดว่า “คราวนี้
 เป็นเวลาที่เราจะกินปลาและเนื้อได้” แล้ว
 ก็กินไปจับอยู่เหนือฝาชี.

^๑ ฉ. รสกรโฏมคฺคเก.

ภตตการโก “กิริ”ติ สหุทํ สุตฺวา
 นิวตฺติตฺวา โอลฺเกนฺโต กากํ ทิสฺวา
 ปวิสิตฺวา ตํ กเหตฺุวา สกสสรโรลฺม
 ลฺภฺยจิตฺวา มตฺตเก จุฬํ จเปตฺวา
 สิงฺคิเวรมรีจาทีนิ ปีสิตฺวา ตกฺเกน
 อาโลเลตฺวา “ตฺวํ อมฺหากํ เสฏฺฐิโน
 มจฺจมฺสํ อฺจุณฺฏิจฺจํ กโรสฺ”ติ สกสสรโรลฺม
 มกฺขเวตฺวา ขิปิตฺวา นิณฺหปฺจฺฉิยํ ปาเตสิ.
 พลวเวทนา อฺปฺปชฺชฺชฺ. โพรสิตฺโต
 โคจรกฺุมิโต อาคณฺตฺวา ตํ นิตฺถุนนฺตํ
 ทิสฺวา ทวํ กโรนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

พ่อครัวได้ยินเสียงดัง “กริก” จึงเหลียว
 กลับมามองดูเห็นกานนั้น จึงเข้าไปจับกา
 นั้นได้ถอนขนออกหมดทั้งตัว เหลือแต่
 ขนที่เป็นหงอนไว้บนกระหม่อม แล้ว
 โขลกขิงและพริกเทศ ระคนด้วยเปรี้ยว
 ทาตัวกานนั้นจนทั่ว พลังกล่าวว่า “เจ้า
 ขโมยกินปลา และเนื้อของเศรษฐีของ
 พวกเรา ทำให้เป็นของเหลือเดน” แล้ว
 โยนทิ้งไปในกระเช้า. เกิดความเจ็บปวด
 อย่างแสนสาหัส. พระโพรสิตว์กลับมา
 จากที่หากิน แลเห็นกานนั้นทอดถอนใจอยู่
 เมื่อจะทำการล้อเลียน จึงกล่าวคาถาที่ ๑
 ว่า

๗๐. “กายํ พลาภา สิชินี
 โจรี ลฺงฺฆิปิตามหา^๑
 โอรี พลาเก อาคจฺฉ
 จณฺโฑ เม วายโส สขา”ติ.

๗๐. “นกยางตัวนี้ใจนจึงมีหงอน เป็นโจร
 เป็นผู้มีเมฆเป็นปู่ แนะนกยาง
 ท่านจงมาข้างนี้เสียเถิด กาดัวเป็น
 สหายของเรา ดูร้ายนัก”.

ตตฺถ กายํ พลาภา สิชินีติ ตํ
 กากํ ตสฺส พหลตฺกเกน มกฺขิตฺตสรโร-
 เสตวณฺณตฺตา มตฺตเก จ สิชาย
 จปิตฺตฺตา “กา เอสา พลาภา สิชินี”ติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นกยาง
 ตัวนี้ ใจนจึงมีหงอน ความว่า นกพิราบ
 พระโพรสิตว์ร้องเรียกกานนั้น ถามว่า
 “นกยางนี้ ใจนจึงมีหงอน” เพราะกา

วรรณคดีชาดก ปี.ท. ๑๐-๑๕

^๑ ฉ. ลฺงฺฆิปิตามหา.

ปุจฺจนฺโต อาลปฺติ.

โจริติ กุลฺลสฺส อนนฺนุณฺณาย กุลฺลขรํ
กาคกสฺส วา อรุจฺยา กากปจฺฉี
ปวิฏฺฐตฺตา โจริติ วทฺติ.

ลฺงฺขีปิตามหาติ ลฺงฺขี วุจฺจติ อากาเส
ลฺงฺขนฺโต เมโฆ, พลาภา จ นาม
เมฆสทฺแทนฺน คพฺภํ กณฺหนฺตฺติติ เมฆสทฺโท
พลาภานํ ปิตา เมโฆ ปิตามโห โหติ.
เตนาห “ลฺงฺขีปิตามหา”ติ.

โอรํ พลาเก อากจฺฉาติ อมฺโห พลาเก
อิโต เอหิ. จณฺโฆ เม วายโส สขาติ.
มยฺหํ สขา ปจฺฉิสามีโก วายโส
จณฺโฆ ผรุโส, โส อากโต ตํ ทิสฺวา
กณฺยคฺคสทิสฺเสน^๑ ตณฺนฺแทน โภฏฺฏฺตฺวา

ตัวนั้นถูกพ่อครัวถอนขนออก เอาเปรี๊ยะ
ขาวทาจนมีตัวเป็นสีขาว และเพราะบน
กระหม่อม อันพ่อครัวนั้นเหลือไว้ต่าง
หงอนด้วย.

คำว่า เป็นโจร นกพิราบโพธิสัตว์พูดว่า
เป็นโจร เพราะลอบเข้าไปสู่เรือนของ
ตระกูล โดยที่เจ้าของตระกูลไม่ได้อนุญาต
หรือลอบเข้าไปอยู่ในรังกา โดยที่กาไม่
ได้ยินยอมพร้อมใจ.

คำว่า เป็นผู้มีเมฆเป็นปู ความว่า
เมฆท่านเรียกว่า ลฺงฺขี เพราะโลดแล่นไป
ในอากาศ, ธรรมดานางนกยางทั้งหลาย
จะตั้งท้องขึ้นได้ก็ด้วยเสียงเมฆ เพราะ
เหตุนั้น เสียงเมฆจึงเป็นบิดา คือเมฆเป็น
บรรพบุรุษของนกยางทั้งหลาย, เพราะ
เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เป็นผู้มีเมฆ
เป็นปู”.

คำว่า เน้นนกยาง ท่านจงมาข้างนี้เสีย
เถิด ความว่า นี่เน้นนกยางพอมหาจำเริญ
ท่านจงมาข้างนี้เสียเถิด. คำว่า กาทัว
เป็นสหายของเรา ดูร้ายนัก ความว่า
นกพิราบโพธิสัตว์ พูดว่า กาทัวเป็นเพื่อน

^๑ ม. กคฺคริสทิสฺเสน, ฉ. กณฺยคฺคทิสฺเสน.

ชีวิตกษย์ ปาเปยฺย, ตสฺมา ยาว โส
นาจจฺฉติ, ตาว ปจฺฉิโต โอตริตฺวา
อิโต เอหิ, อิโต สีมฺ ปลายสฺสู”ติ
วทติ.

ของเราซึ่งเป็นเจ้าของกระเช้า ดุร้าย คือ
หยาบคาย, ถ้ากานันกลับมาพบท่านเข้า
ฟังเอาจะยอปากอันคมราวกับว่ากรรไกร
จิกดี จนให้ถึงกับสิ้นชีวิต, เพราะฉะนั้น
ตราบไคที่กานันยังไม่กลับมา, ตราบนั้น
ท่านจงลงจากกระเช้า มาเสียข้างนี้เถิด,
ได้แก่ ท่านจงหนีไปเสียจากที่นี่โดยเร็ว
เถิด”.

ตํ สุตฺวา กาโก ทฺติยํ คาทมาห

กาฟังคํานั้นแล้ว กล่าวคาถาที่ ๒
ว่า

๗๑. “นาหํ พลาภา สิขินี
อหํ โลลสฺมิ^๑ วายโส
อกตฺวา วจนํ ดุยฺหํ
ปสฺส ลฺโนสฺมิ อากโต”ติ.

๗๑. “เรา มิได้เป็นนกยางขาวที่มีหงอน
เราเป็นกาผู้มีคามละโมบไม่เชื่อฟัง
ถ้อยคำของท่าน บัดนี้ ท่านกลับ
มาแล้ว จงดูเราซึ่งเป็นผู้มีขนล่อนนี้
เถิด”.

ตตฺถ อากโตติ ตฺวํ อิทานิ
โคจรภูมิโต อากโต มํ ลฺนํ ปสฺสเถตติ
อตุเถ.

บรรดาคําเหล่านั้น คํ่าว่า กลับมา
แล้ว ความว่า บัดนี้ ท่านกลับมาแล้ว
จากที่หากิน จงมองดูเรา ผู้มีขนล่อน.

ตํ สุตฺวา โพธิสฺสุโต ตติยํ
คาทมาห

พระโพธิสัตฺว์ ฟังคํานั้นแล้ว จึง
กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๘

^๑ ฉ. โลโลสมิ.

๗๒. “ปุณ ปาปชฺชสี สมฺม
 สึลฺลํ หิ ตว ตาทิสํ
 น หิ มานุสสิกา^๑ โภคา
 สุกฺกณฺชา โหนฺติ ปกฺขินา”ติ.

ตตฺถ ปุณ ปาปชฺชสี สมฺมาติ
 สมฺม วายส ปุณปิ ตฺวํ เหวรูปํ ทุกฺขํ
 ปฏฺฐิลภิสฺสเสว, นตฺถิ เต เอตฺตเกน
 โมกฺโข, กิการณา, สึลฺลํ หิ ตว
 ตาทิสํ ปาปกํ, ยสฺมา ตว อจฺจารสึลฺลํ
 ตาทิสํ ทุกฺขาธิคมนฺสเสว อนุรูปํ.

น หิ มานุสสิกาติ มนุสฺสา นาม
 มหาปุณฺญา, ติรจฺฉานคตานิ ตถารูปํ
 ปุณฺณํ นตฺถิ, ตสฺมา มานุสสิกา โภคา
 ติรจฺฉานคเตน ปกฺขินา น ภุจฺจิตพฺพาติ.

๗๒. “ແ່ນະກຳຜູ້ສ່ຫຍເອ້ຍ ທ່ານຄວງຈັກດຶງ
 ທຸກໆເຊັ່ນນີ້ອີກ ເພາະສິລ(ປກຕິ)ຂອງ
 ທ່ານເປັນເຊັ່ນນັ້ນ ແທ້ຈິງເຮືອງ
 ບຣິໂກດ ທີ່ເປັນຂອງມນຸຊຍ໌ ມີໄຂ່ຂອງ
 ທີ່ນກກາຈະກິນໄດ້ງ່າຍ”.

ບຣຣດາຄຳເລ່ານັ້ນ ຄຳວ່າ ແ່ນະກຳ
 ຜູ້ສ່ຫຍເອ້ຍ ທ່ານຄວງຈັກດຶງທຸກໆເຊັ່ນນີ້ອີກ
 ກວາມວ່າ ແ່ນະກຳຜູ້ສ່ຫຍເອ້ຍ ທ່ານຄວງຈະ
 ໄດ້ຮັບທຸກໆເຫັນປານຈະນີ້ອີກທີ່ເຊີຍວ, ທ່ານ
 ຈະໄມ່ພັນທຸກໆປຣະມາດເພີງນີ້, ເພາະ
 ອະໄວ, ເພາະປກຕິນິສັຍຂອງທ່ານເປັນ
 ເຊັ່ນນັ້ນ ຄືອມັກລາມກ, ອຣິບາຍວ່າ ເພາະ
 ອາຈາຣມຣຣຍາທຂອງທ່ານເປັນເຊັ່ນນັ້ນ ຄືອ
 ສມຄວຣທີ່ຈະໄດ້ຮັບທຸກໆນັ້ນແລ.

ຄຳວ່າ ແທ້ຈິງເຮືອງບຣິໂກດ ທີ່ເປັນ
 ຂອງມນຸຊຍ໌ ມີໄຂ່ຂອງທີ່ນກກາຈະກິນໄດ້ງ່າຍ
 ກວາມວ່າ ຫຣຣມດາວ່າມນຸຊຍ໌ທັງຫລາຍ
 ເປັນຜູ້ມີບຸຣຸມາກ, ສັຕ໌ວິຣິຈຈານທັງຫລາຍ
 ໄມ່ມີບຸຣຸມາກເຊັ່ນນັ້ນ ເພາະຈະນັ້ນ ນກກາຊຶ່ງ
 ເປັນສັຕ໌ວິຣິຈຈານ ຈຶ່ງໄມ່ຄວຣກິນອາຫາຣ
 ທີ່ເປັນຂອງບຣິໂກດສຳຫຣັບມນຸຊຍ໌.

^๑ ฉ. มานุสกา.

เอวณฺจ ปน วตฺวา โพรสิตฺโต
 “อิโต ปฏฺจาย มยา อิธ วสิตุํ น
 สกฺกา”ติ อฺปฺปติตฺวา อณฺณตฺถ
 อคฺมาสิ. กาโกปี นิตฺถุนนฺโต ตตฺถเว
 กาลมฺกาสิ.

ก็แลพระโพธิสัตว์ครั้งกล่าวอย่างนี้
 แล้ว คิดว่า “ตั้งแต่นี้ไป เราไม่อาจจะอยู่
 ในที่นี้ได้” ดังนี้ ได้บินไปในที่อื่น. ฝ่าย
 กาทอดถอนใจอยู่ ได้ทำกาละ(ตาย) ใน
 ที่นั้นนั่นเอง.

สตฺถา อิมํ ธมฺมทฺสหนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ
 สโมธานฺสิ. สจฺจปรีโยसानฺโส ภิกฺขุ
 อนาคามิผล ปติฏฺฐหิ. “ตทา โลลกาโก
 โลลภิกฺขุ อโหสิ, ปาราวโต ปน
 อหเมว”ติ.

พระศาสดา ครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนาคือมาแล้ว ทรงประกาศจตุราริย-
 สัจจะ ทรงประมวลชาดก. ในเวลาจบ
 สัจจะ ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในอนาคามิผล.
 “กาผู้ละโมบในเวลานั้นได้เป็นโลลภิกษุ
 ในเวลานี้, ส่วนนกพิราบโพธิสัตว์ ได้แก่
 เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้แล.

โลลชาตกาวณฺณนา จตฺตฺถา.

พรรณนาโลลชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. รุจิรชาตก (๒๗๕)

๗๓. “กายั พลากา รุจิรา
กากนิณฑุสุมิ มจจติ
จณฺโฑ กาโก สขา มยุหํ
ยสฺส เจตํ กุลาวกํ.
๗๔. นนุ มํ สมฺม ชานาสี
ทิจ สามากโฆชน
อกตฺวา วจันฺตุยหํ
ปสฺส ลูโนสุมิ อากโต.
๗๕. ปุณ ปาปชฺชสี สมฺม
สีลํ หิ ตว ตาทิสํ
น หิ มานุสิกา โภคา
สุภฺตฺตฺวา โหนฺติ ปกฺขินา”ติ.

รุจิรชาตก ปญจมํ.

๕. รุจิรชาตก (๒๗๕)

๗๓. “โฉนนกกยงตัวนี้ มีกายขาวงดงาม
จึงมาอยู่ ในรังกาเช่นนี้ ก็รังนี้
เป็นที่อยู่ของกาผู้ร้าย ซึ่งเป็น
สหายของเรา.
๗๔. ดูกรนกพิราบผู้เป็นสหาย ผู้เป็น
ทิวาชาติมีข้าวฟ่างเป็นอาหาร ท่าน
ก็รู้จักเรามีไข่หรือ เราคือกาที่ไม่
เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน ท่านกลับมา
จากที่หากินแล้ว จงดูเราซึ่งเป็นผู้
มีตัวลู่ ๆ เกิด.
๗๕. ดูกรสหายเอ๋ย ท่านคงจักถึงทุกข์
เช่นนี้อีก เพราะปกติของท่าน
มันเป็นเช่นนั้นแท้จริงเครื่องบริโภค
ที่เป็นของมนุษย์ มีไข่ของตีนกกา
จะกินได้ง่ายเลย”.

รุจิรชาตก ที่ ๕.

๕. รุจิราดกวณฺณนา (๒๗๕)

กายํ พลาภา รุจิราติ อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนุโต เอกํ โลลภิกขุํ
 อารพุก กเถสิ. เทวปี วตฺถุนิ
 ปุริมสทิสานเว. คากา ปน นานา.

๗๓. “กายํ พลาภา รุจิรา
 กากนิณฺหสมฺมิ^๑ คจฺจติ
 จณฺโฆ กากโก สขา มยฺหํ
 ยสฺส เจตํ กุลาวกํ.

๗๔. นนุ มํ สมฺม ชานาสี
 ทิช สามากโกชน
 อกตฺวา วจันํ ตฺยหํ
 ปสฺส ลฺลโนสมฺมิ อากโต.

๗๕. ปฺน ปาปชฺชสี สมฺม
 สิลฺลํ หิ ตว ตาทิสํ

๕. พรรณนารุจิราดก (๒๗๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 ผู้ละโมบรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้มีคำว่ โฉนนกยางตัวนี้มีกายขาวงดงาม
 เป็นต้น. เรื่องแม้ทั้งสองก็เหมือนกับเรื่อง
 ก่อนนั่นเอง. ส่วนคากามีความต่างกัน

๗๓. “โฉนนกยางมีกายขาว งดงามนี้
 จึงมาอยู่ ในรังกาเช่นนี้ ก็รังนี้
 เป็นที่อยู่ของกาผู้ร้าย ซึ่งเป็น
 สหายของเรา.

๗๔. ดูกรนกพิราบผู้เป็นสหาย ผู้เป็น
 ทิชาชาติมีข้าวฟ่างเป็นอาหาร ท่าน
 ก็รู้จักเรามาใช่หรือ เราคือกาที่ไม่
 เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน ท่านกลับมา
 จากที่หากินแล้ว จงดูเราซึ่งเป็น
 ผู้มีตัวลุ่น ๆ เกิด.

๗๕. ดูกรสหายเอ๋ย ท่านคงจักถึงทุกข์
 เช่นนี้อีก เพราะปกติของท่าน

^๑ ฉ. กากนิหสมิมิจฺจติ.

น หิ มานุสสิกา^๑ โภคา
 สุกฺกชา โหนฺติ ปกุขินา”ติ.

มันเป็นเช่นนั้น แท้จริงเครื่อง
 บริโภคที่เป็นของมนุษย์ มีใช้ของที่
 นกกาจะกินได้ง่ายเลย”.

คาถา หิ เอกนฺตริกาเยว.

จริงอยู่คาถา(ทั้งสาม)มีลำดับเป็นอันเดียว
 กันนั่นเอง.

ตตฺถ รุจฺจราติ ตกฺกมกฺขิตฺตสรีรตาย
 เสตวณฺณตํ สนฺธาย วทติ. รุจฺจราติ
 ปิยทสฺสนา, ปณฺฑรชาติ อตุโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **งตงาม**
 นกพิราบ กล่าวมุ่งหมายถึง ความที่กามี
 ผิวขาว เพราะตัวถูกทาดด้วยเปรียง. คำว่า
 รุจฺจรา ได้แก่ ดูนารัก อธิบายว่า มีสีขาว.

กานนิณฺทสมินฺติ กากฺกล่าวเก. กาก-
 นิพสมินฺติปิ ปาโร. ทิชาติ กากो
 ปาราวตํ อาลปติ.

คำว่า **รังกา** ได้แก่ รังของกา. บาลีว่า
 กากนิพสมิ แปลว่า รังกา ดังนี้บ้างก็มี.
 การ้องเรียกนกพิราบ ว่า ทิชาชาติ.

สามากโภชนาติ ตินพีชโภชน. สามาก-
 กหณฺน เหตุถ สพฺพมปิ ตินพีช
 สงฺคหิตํ.

คำว่า **มีข้าวฟ่างเป็นอาหาร** ได้แก่ มี
 หนุ้าและพีชเป็นอาหาร. เป็นความจริงว่า
 ในคำว่า มีข้าวฟ่างเป็นอาหารนี้ ท่าน
 สงเคราะห์หนุ้าและพีชแก่ทุกชนิด ด้วย
 ศัพท์ว่าข้าวฟ่าง.

อิธาปิ โพรสิสตฺโต “น อิทานิ
 สกฺกา อิตฺ ปฏฺจาย มยา เอตฺถ
 วสิตฺนุ”ติ อุปฺปติตฺวา อณฺณตฺถ คโต.

แม้ในชาดกนี้ พระโพธิสัตว์คิดว่า
 “เวลานี้ตั้งแต่ขึ้นไป เราไม่สามารถจะอยู่
 ในที่นี้ได้” จึงบินไปอยู่เสียที่อื่น.

^๑ น. มานุสกา.

สตถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจจاني ปกาเสตฺวา ชาตํ
 สโมธานสิ. สจฺจปรีโยसानเ โลลภิกฺขุ
 อนาคามิผล ปติฏฺฐหิ. “ตทา โลลกาโก
 โลลภิกฺขุ อโหสิ, ปาราวโต ปน
 อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
 แล้วทรงประมวลชาดก. ในเวลาจบสังจะ
 ภิกษุผู้ละโมบดำรงอยู่ในอนาคามิผล. “กา
 ที่ละโมบในกาลนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้ละโมบ
 ในเวลานี้, ส่วนนกพิราบ ได้แก่ เรา
 ตถาคตนั่นเอง”.

รุจิรชาตกาวณฺณนา ปณฺจมา.

พรรณนารุจิรชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. กุรุทรมุขาทก (๒๓๖)

๗๖. “ตว สทุธญจ สีสญจ
 วืทิตฺวาน ชนาริป
 วณฺณํ อญฺชนวณฺณเณน
 กาลิงฺคสมึ วีนิมุหเส.

๗๗. อนฺนภจฺจา จ ภจฺจา จ
 โยธ อุทฺทิสฺส กจฺจติ
 สพฺเพเต อปฺปฏิกุชิปฺปา
 ปฺพุพาจริยาโจ อิทฺ.

๗๘. ททามิ โว พฺรหฺมณา นาคเมตํ
 ราชารหํ ราชโกคํ ยสฺสสินํ
 อลงฺกตํ เหมชลาภินฺนํ
 สสารถึ กจฺจถ เยนกามนุ”ติ.

กุรุทรมุขาทกั ฉฏฺจ.

๖. กุรุทรรวมษาทก (๒๓๖)

๗๖. “ข้าแต่พระองค์ผู้ชนาธิปดี พวก
 ข้าพระพุทธเจ้า ทราบถึงศรัทธา
 และศีลของพระองค์แล้ว พวกกันยอม
 จ่ายทองคำ ในแวนแคว้นกาลิงคะ
 แลกกับพญาช้างอัญชนววรรณ.

๗๗. นรชาติพวกใดที่เรำบำรุงเลี้ยงด้วย
 ข้าวและน้ำก็ดี ที่เรำมิได้บำรุงเลี้ยง
 ก็ดี ในนรชาติ ๒ จำพวกนี้ ผู้ใด
 เจาะจงมาหาเรำ นรชาติเหล่านั้น
 ทั้งหมดเรำมิได้ปฏิเสธขับไล่ อันนี้
 เป็นคำสั่งสอน ของบูรพาจารย์
 (ของเรำ).

๗๘. ดุกรพราหมณ์ทั้งหลาย เราจะ
 ประทานช้างตัวประเสริฐ อันควร
 เป็นราชพาหนะ เป็นของควรที่
 พระราชาก็ทรงใช้สอย มีอิสริยยศ
 ประดับตกแต่งแล้ว ดารดาษแล้ว
 ด้วยข่ายทองคำพร้อมทั้งนายสารถึ
 แก่พวกท่าน ท่านทั้งหลาย จงนำ
 พญาช้างนี้ ไปตามความปรารถนา
 เถิด”.

กุรุทรรวมษาทก ที่ ๖.

๖. ภุทธมมุขาทกาวณณนา (๒๗๖)

๖. พรรณนาภุทธธรรมชาดก(๒๗๖)

ตว สทฺธยจ สีลยจาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ
 หัสฆาตกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 ผู้ฆ่าหงส์รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
 นี้มีคำว่ **ศรัทธาและศีลของพระองค์**
 เป็นต้น.

สาวตุถิวาสีโน เทว สหายกา
 ภิกฺขุ ปพฺพชิตฺวา ลทฺฐุปสมฺปทา
 เยภฺยุเยน เอกโต วิจรนฺติ. เต
 เอกทิวสํ อจิรวตี คนฺตุวา นฺหาตฺวา
 วาลุกาปฺลิเน อาตปํ ตปฺปมาณา
 สาราณียกถํ กเถนฺตา นิสีทิสฺสุ. ตสมิ
 ชนเน เทว หัสสา อากาเสนาจฺจนฺตฺติ^๑

ภิกษุผู้เป็นสหายกัน ๒ รูป ชาว-
 เมืองสาวัดตี ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว
 มักเที่ยวไปด้วยกันเป็นส่วนมาก. วันหนึ่ง
 ภิกษุ ๒ รูปนั้น ไปยังแม่น้ำอจิรวดี
 อาบน้ำแล้ว ตากแดดอยู่ ณ หาดทราย
 นั่งสนทนากัน ถึงถ้อยคำ อันชวนให้
 ระลึกถึงกัน. ในขณะนั้น หงส์ ๒ ตัว
 บินมาทางอากาศ.

อเถโก ทหรภิกฺขุ สกฺขรํ คเหตฺวา
 “เอกสฺส หัสโปตกสฺส อภฺยิ
 ปหริสฺสามิ”ติ อาห. อิตโร “น
 สกฺขิสฺสสึ”ติ อาห. “ติฏฺฐตุ อิมสฺมิ
 ปสฺเส อภฺยิ, ปรปฺสฺเส อภฺยิ,
 ปหริสฺสามิ”ติ. “อิทมฺปิ น

ลำดับนั้น ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง หยิบก่อน
 กรวดมาก่อนหนึ่งแล้วพูดว่า “เราจัก
 ทำลายนัยน์ตาหงส์ตัวหนึ่ง”. ภิกษุอีกรูป
 พูดว่า “ท่านไม่สามารถทำลายได้หรอก”.
 ภิกษุหนุ่มรูปนั้น พูดว่า “นัยน์ตาข้างนี้
 จงยกไว้เถิด, ข้าพเจ้าจักทำลายนัยน์ตา

อรรถกถาชาดก ป.ท. ๑๐-๑๕

^๑ ฉ. อากาเสน จจนฺตฺติ.

สกุขิสฺสเสเววา”ติ. “เตนหิ อุปฐาเรหิ”ติ
ติชิตฺตสกุขร^๑ คเหตุวา หังสฺส
ปจฺจณาภาเค ชิปี. หังโส สกุขรสทฺทํ
สุตฺวา นีวตฺตติตฺวา โอลฺลเกสิ.

อถ นํ อิตร^๒ สกุขร^๒ คเหตุวา
ปรปฺสเส อกุขิมฺหิ ปหริตฺวา
โอริมกุขินา นิคุชาเมสิ. หังโส
วิรวนฺโต ปรีวตฺตติตฺวา เตสํ ปาทมฺมฺลเยว
ปติ. ตตฺถ ตตฺถ จิตา ภิกฺขุ ทิสฺวา
อาคฺนฺตฺวา “อาวุโส พุทฺธสาสน^๓
ปพฺพชิตฺวา อนนฺจจฺวิกิ เต กตํ
ปาณาติปาตํ กโรนฺเตนา”ติ วตฺวา ตํ
อาทาย ตถาคตฺตเสว ทสฺเสสุ.

สตุถา “สจฺจํ กิร ตยา ภิกฺขุ
ปาณาติปาโต กโต”ติ ปุจฺฉติตฺวา “สจฺจํ
ภนฺเต”ติ วุตฺเต “ภิกฺขุ กสฺมา เอวรูป

อีกข้างหนึ่ง”. ภิกษุอีกรูปพูดว่า “แม้
นัยน์ตาข้างนี้ ท่านก็ไม่สามารถทำลาย
ได้เช่นเดียวกัน”. ภิกษุหนุ่มพูดว่า “ถ้า
เช่นนั้น ท่านจงคอยพิจารณาดูเถิด” หยิบ
ก้อนกรวดมีเหลี่ยมคมมาก่อนหนึ่ง ติตไป
ข้างหลังหงส์. หงส์ได้ยินเสียงก้อนกรวด
จึงเหียวกลับมามองดู.

ลำดับนั้นภิกษุหนุ่มรูปนั้น หยิบก้อนกรวด
อีกก้อนหนึ่ง ติตนัยน์ตาหงส์อีกข้างหนึ่ง
ให้ทะลุออกไปทางนัยน์ตาอีกข้าง. หงส์
ร้องระงมมันตัวถลตกลงมาใกล้เท้า ของ
ภิกษุทั้งสองรูปนั่นเอง. บรรดาภิกษุผู้อยู่
แถว ๆ นั้นเอง เห็นแล้วพากันมาพูดว่า
“ดูกรผู้มีอายุ ท่านบวชในพระพุทฺธศาสนา
เมื่อกระทำปาณาติบาต ชื่อว่า กระทำ
กรรมอันไม่สมควรเลย” แล้วพาภิกษุหนุ่ม
รูปนั้นไปแสดงแต่พระตถาคตทันที.

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุ ทราบ
ว่า เธอกระทำปาณาติบาตแล้วจริงหรือ”
เมื่อภิกษุหนุ่มรูปนั้นกราบทูลว่า “เป็น

^๑ ฉ. คิชฺสี สกุขร.

^๒ ฉ. วฏฺฐสกุขร.

^๓ ฉ. นิชฺชานิกสาสน.

นิยยานิกศาสนเน ปุพพิชิตวา เอวมกาสี,
 โปราณกปณฺชิตาปี อนุปฺปนเนปี พุทฺธ
 อคารมชฺเฒ สงฺกิลิฏฺฐวาสิ วสมานา
 อปฺปมตฺตเกสฺสุปี จาเนสฺสุ กุกฺกุกฺจํ กรีสฺสุ,
 ตฺวํ ปน เอวรฺรูเป สาสนเณ^๑ ปุพพิชิตวา
 กุกฺกุกฺจมตฺตมฺปิ น อกาสิ, นนุ
 ภิกฺขุณา นาม กายวาจาจิตตสมฺมตฺต
 ภวิตพุพฺพ^๒ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

ความจริงพระเจ้าข้า” ตรัสว่า “ดูกร
 ภิกษุ เพราะเหตุใด เธอบวชในศาสนา
 ประกอบด้วยอุบายที่จะนำสัตว์ออกจาก
 ทุกข์ เห็นปานนี้ ได้กระทำอย่างนี้,
 แม้บัณฑิตในครั้งโบราณกาลทั้งหลาย
 เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุบัติขึ้น อยู่
 ครองเรือนอย่างเศร้าหมอง ใน
 ท่ามกลางเรือน ยังทำความรังเกียจใน
 ฐานะ แม้มีประมาณน้อย, ส่วนเธอบวช
 แล้วในศาสนา เห็นปานนี้ ไม่ได้กระทำ
 แล้วแม้สักว่าความรังเกียจ, ชรามดาว่า
 ภิกษุต้องเป็นผู้สรวมกาย วาจา และใจ
 มีไชหรือ” ดังนี้แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

อตีเต กุรุภูเจ อินฺทปฏฺฐนฺนเร^๓
 ธนฺนชฺชโยกรพฺเย^๑ นาม รณฺเฒ รชฺช
 การเนเต โพิสฺสตุโต ตสฺส อคฺคมเหสียา
 กุจฺฉิมฺหิ ปฏฺิสนฺธิ คเหตฺวา อนุปฺพุเพน
 วิญฺญตํ ปตฺโต ตกฺกสิลาโย สพุพ-
 สิปฺปานิ อุกฺคณฺหิตฺวา ปิตฺรา
 อฺปรชฺเช ปตฺติจฺจาปีโต อปรภาเค ปิตฺ

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าธัญชัย
 โกรพยราช เสวยราชสมบัติ ณ พระนคร
 อินทปัฐภูมิ แคว้นกुरु พระโพธิสัตว์ ชื่อ
 ปฏิสันธิ ในพระครรภ์ของพระอัคกรมเหสี
 ของพระองค์ทรงบรรลุนิยามเป็นวิญญูชน
 โดยลำดับ ทรงศึกษาศิลปศาสตร์ทั้งปวง
 ในเมืองตักสิลา อันพระราชบิดาทรง

^๑ น. นิยยานิกศาสนเน.

^๒ น. อินฺทปคฺคนกร.

^๓ น. ธนฺนชฺชโย กรพฺเย รชฺช การเนเต.

อจฺจเยน ราชเช^๑ จตุวา ทส ราชชฺมเม
อโกเปตฺวา กุรุชฺมเม ปวตฺตติ^๒

กุรุชฺมโม นาม ปณฺจ สีลानी. ตानी
โพธิสตุโต ปริสุทฺธานิ กตฺวา ราชฺชติ.
ยถา จ โพธิสตุโต, เอวมสฺส มาตา
อคฺคฺคมเหสี กนิชฺฐภาดา อุปราชา
ปุโรหิตो พุราหฺมणे ราชฺชชฺคฺคาโห
อมจฺโจ สาราถิ เสฏฺฐิ โทณฺมาปโก
มหามตฺโต โทวาริโก นครโสภินิ
วณฺณทาสีติ เอวเมเต.

ราชา มาตา มเหสี จ
อุปราชา ปุโรหิต
ราชชุกโก สาราถิ เสฏฺฐิ
โทณฺ โทวาริโก ตถา
คณิกา เอกาทส ชนา
กุรุชฺมเม ปติฏฺฐิตา.

สถาปนาไว้ในตำแหน่งอุปราช ในเวลา
ต่อมา เมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว
ทรงครอบครองราชสมบัติ ไม่ทรงยัง
ทศพิธราชธรรมให้กำเริบ เสียหาย ทรง
ประพฤตินั้นในกุรุธรรม.

ศีล ๕ ชื่อว่า กุรุธรรม. พระโพธิสัตว์
ทรงรักษาศีล ๕ บริสุทฺธิ. แล ชนเหล่านี้
คือพระราชมารดา พระอัครมเหสี พระ
กนิชฺฐภาดา ผู้เป็นอุปราช พราหมณ์-
ปุโรหิต อำมาตย์ผู้รั้งวัดนา นายสารถิ
มหาเศรษฐี มหาอำมาตย์ผู้ดวงข้าวค่านา
โทวาริกบุรุษผู้รักษาประตู นาง
วรรณทาสีผู้เป็นนครโสภินีทั้ง ๑๐ นี้ ก็
ตั้งอยู่ในกุรุธรรม รักษาศีล ๕ บริสุทฺธิ
เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ฉะนั้น.

พระราชา พระราชมารดา มเหสี
อุปราชา ปุโรหิต อำมาตย์ผู้รั้งวัดนา
นายสารถิ มหาเศรษฐี อำมาตย์
ผู้ดวงข้าวค่านา บุรุษผู้รักษาประตู
รวม ๑๑ ทั้งหมดนี้คณิกา ต่างดำรง
มั่น ในกุรุธรรม.

^๑ ฉ. ราชช ปควา.

^๒ ฉ. วคฺคิตฺต.

อิติ อิม สพุเพปี ปริสุทธานิ กตุวา
 ปญจ สีลानी รุกขีสุ. ราชา “จตุสุ
 นครทวารesu จ นครมชฺเฒ จ
 นิเวสนทวารเว จา”ติ ฉ ทานสาลาโย
 การราเปตฺวา เทวสิกั เทวสิกั ฉ
 สตสหลุสสานิ วิสขุชนโต สกลชมฺพุทีป
 อุณฺณงฺคลั กตุวา ทานั อทาสี. ตสฺส
 ปน ทานชฺฎาสยตา ทานาภีรตตา
 สกลชมฺพุทีป อชฺโฆตฺตฺริ.

ชนทั้งหมดเหล่านี้ ดังกล่าวมานี้ รักษา
 ศีล ๕ ไว้ได้เป็นอย่างดี. พระราชาธิบดี
 ให้สร้างโรงงาน ๖ แห่ง คือ “ที่ประตุน
 พระนคร ๔ แห่ง ที่ใจกลางพระนคร ๑
 แห่ง ที่ประตุนพระราชนิเวศน์ ๑ แห่ง”
 ทรงสละพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสน
 ทุกวัน ทรงบำเพ็ญทาน ทำชมฺพุทีป
 ทั้งสิ้น ให้ยกไถ่ขึ้นเสีย. ความที่พระ
 ราชาโพธิสัตว์นั้น ทรงมีพระราชอริยาศัย
 ในทาน ความที่พระองค์ทรงยินดีในทาน
 เลื่องลือ แผ่กระจายไปทั่วทั้งชมฺพุทีป.

ตสมิ กาลเ กาลิงกรฎฺเจ ทนฺตปฺรณฺคเร
 กาลิงฺคราชา รชฺชั กอารสิ. ตสฺส
 รฎฺเจ เทโว น วสุสิ. ตสมิ อวสุสนฺเต
 สกฺลรฎฺเจ ฉาตกั ชาตํ อาหารวิปฺตฺติยา
 จ มนุสฺसानั โรโค อุทปาที.
 ฉาตกภยั^๑ โรคภยั ทุพฺพิกฺขภยฺนฺติ
 ตีณิ ภยานิ อุปฺปชฺชี่สุ. มนุสฺสา
 นิคฺค
 ตตฺถ ตตฺถ วิจรฺนฺติ.

ในสมัยนั้น พระเจ้ากาลิงครราช ทรง
 ครองราชสมบัติ ในพระนครทันตปุระ
 แคว้นกาลิงคะ. ในแคว้นของพระเจ้า
 กาลิงครานั้น ฝนไม่ตก. เมื่อฝนนั้น
 ไม่ตก ในแคว้นแคว้นทั้งสิ้น จึงเกิดความ
 ออดอยาก และเพราะความวิบัติแห่งอาหาร
 โรคจึงเกิดขึ้นแก่พวกมนุษย์. ภัย ๓
 ประการนี้ คือ ภัยคือความอดอยาก ภัย
 คือโรค ภัยคือข้าวยากหมากแพงก็เกิดขึ้น.
 มนุษย์ทั้งหลายซึ่งขาดผู้ช่วยเหลือ จูงมือ
 พวกเด็ก ๆ เทียวเร่ร้อนไปในที่นั้น ๆ.

อรรถกถาชาดก ปี.ท. ๑๐-๑๕

^๑ ฉ. ทุพฺพุฏฺฐิกภั ฉาตกภยั โรคภยฺนฺติ.

สกลรฎฐวาสิโน เอกโต หุตวา
 ทนุดปุรี คนุตวา ราชทวาร
 อุกกุฎฐิมกัสมุ. ราชา วาดปาน
 นิสสุสาย จิโต ตัม สททํ สุตวา
 “ก็การณา เอเต วิจรณตี”ติ ปุจฺฉิ.
 “มหาราช สกลรฎฐเจ ตีณิ ภยานิ
 อุปฺปนฺนานิ, เทโว น วสฺสตี, สสฺसानิ
 วิปฺปนฺนานิ, ฉาดกั ชาตํ, มนุสฺสา
 ทุพฺพโกชนา โรคาภิภูตา นิคฺคหณา
 ปุตุเต หตฺถสฺส คเหตุวา วิจรณตี,
 เทวํ วสฺสาเปหิ มหาราช”ติ.

“ไปราณกราชาโน เทเว อวสฺสสนฺเต
 กิ กโรนฺตี”ติ. “ไปราณกราชาโน
 มหาราช เทเว อวสฺสสนฺเต ทานํ
 ทตฺวา อุโปสถํ อธิฎฺฐจาย สมานินฺนสึลา
 สิริคพฺภํ ปวิสิตฺวา ทพฺพสนฺนุเร สตุตาหํ
 นิปชฺชนฺตี, ตทา เทโว วสฺสตี”ติ.
 ราชา “สาธฺว”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตถา
 อกาลสิ. เอวํ สนฺเตปิ เทโว น วสฺสตี.

ชาวแวนแคว้นทั้งสิ้น พร้อมใจกัน
 เดินทางไปยังพระนครทันตปุระ พวกกัน
 ร้องถวายฎีกา ที่ประตูประราชนิเวศน์.
 พระราชาประทับยืนฟังพระแกล ทรง
 สดับเสียงนั้นแล้วตรัสถามว่า “เพราะ
 เหตุไร ประชาชนเหล่านี้ จึงเที่ยวเร่ร่อน
 ไป”. ประชาชนจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่
 มหาราชเจ้า ในแวนแคว้นทั้งสิ้นเกิดภัย
 ๓ ประการขึ้นแล้ว, ฝนไม่ตกตามฤดูกาล,
 ข้าวกล้าเสียหาย, ความอดอยากเกิดขึ้น,
 ประชาชนทั้งหลายขาดอาหาร ถูกโรค
 เบียดเบียน ขาดผู้ช่วยเหลือ ต่างพากัน
 จูงมือพากันไป, ขอพระองค์
 ทรงโปรดให้ฝนตกเกิด มหาราชเจ้า”.

พระเจ้ากาลิงคราช จึงตรัสถามว่า
 “พระราชาในสมัยก่อน ๆ เมื่อฝนไม่ตก
 ทรงกระทำอย่างไร” ประชาชนกราบทูล
 ว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า พระราชา
 สมัยก่อน เมื่อฝนไม่ตก ทรงให้ท่าน
 ทรงอธิษฐานอุโบสถ ทรงสมาทานศีล
 เสด็จเข้าที่พระบรรทมอันมีสิริ บรรทม
 เหนือเครื่องลาด อันไม่ได้ยัดหนุนหรือสำลี
 ถ้วนกำหนด ๗ วัน, ในกาลนั้น ฝนก็ตก”.

พระราชาทรงรับว่า “ดีแล้ว” ได้ทรงกระทำตามขัตติยโบราณราชประเพณี. แม้เมื่อพระราชาทรงทำอยู่เช่นนี้ ฝนก็ยังไม่ตก.

ราชา อมจเจ อาห “อหัง กตตพัพพัง กิจจัน อกาสิ, เทโว นวสฺสติ, กิณฺติ กโรมา”ติ. “มหาราช อินฺทปฏฺฏนฺคเร ^๑ธนฺนชยโกรพฺยสฺสรณฺเอย อณฺชนสนฺนิโก^๒ นาม มงฺคลหตฺถิ อตฺถิ, ตัง อาเนสฺสาม, เอวํ สนฺเต เทโว วสฺสตี”ติ.

พระราชาดรรักับอำมาตย์ทั้งหลายว่า “เราได้กระทำกิจอันควรกระทำแล้ว, ฝนก็ยังไม่ตก, เราจะกระทำอย่างไรต่อไปดี”. อำมาตย์ทั้งหลายกราบทูลตอบว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า ช้างมงคล ชื่อว่า อัญชนสันนิกะ (มีสีกายดังหนึ่งดอกอัญชัญ) ของพระเจ้าธัญชยโกรพยราชมีอยู่ในพระนครอินทปฏัญ, พวกข้าพระองค์จักนำช้างมงคลเชือกนั้นมา เมื่อเป็นเช่นนั้น ฝนจักตกลงมา”.

“โส ราชา พลพาหนสมฺปนฺโน ทุปฺปสโห กถมสฺส หตฺถิ อาเนสฺสามา”ติ. “มหาราช เตนสทฺธิ ยฺยทฺธกิจจัน นตฺถิ, ทานชฺฌาสาโยราชา ทานาภิรโต ยาจิโต สมานอลงฺกตสฺสิมฺปิ ฉินฺทิตฺวา ปสาทสมฺปนฺนานิ

พระราชาดรรัว่า “พระเจ้าธัญชยโกรพยราชนั้น ทรงพร้อมด้วยพลพาหนะ ยากที่จะทำข่มขี่ชนะได้ เราจักนำช้างของพระองค์มาได้อย่างไร”. พวกอำมาตย์กราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า การรบกับพระเจ้าธัญชย-

^๑ ธ. ธนชยชยสส โกรทฺธอรณฺเอย.

^๒ ส. อณฺชนวสโก, ธ. อณฺชนวณฺเอย.

อกุขินิปี อุปปาฏฐวา สกลं รชชมปิ
 นิยยาเทตฺวา ทเพยย หตฺถิมหิ
 วตฺตพฺพเมว นตฺถิ, อวสุสํ ยาจิโต
 ทสฺสตี”ติ. “เก ปน ตํ ยาจิตุ
 สมตฺถา”ติ “พฺรหฺมณา มหาราช”ติ.

โกรพยราชนั้ไม่มี, พระราชาทรงมี
 พระอัครยาศัยในทาน ทรงยินดีในทาน
 (หาก) มีผู้ทูลขอแล้ว ก็พึงตัดพระเศียร
 อันประดับตกแต่ง ประทานให้ จะทรง
 ควัก แม้พระเนตรทั้งสองอันผ่องใสด้วย
 ประสาทประทานให้ จะทรงมอบแม้กระทั่ง
 ราชสมบัติทั้งสิ้น พระราชทานให้, ไม่
 จำเป็นต้องกล่าวถึงในข้างมงคลเลย, ถ้า
 ถูกทูลขอ พระองค์ก็จักพระราชทาน
 โดยไม่ต้องสงสัย”. พระราชาตรัสถามว่า
 “พวกใครเล่าเป็นผู้สามารถขอข้างมงคล
 นั้นได้”. อำมาตย์ทูลว่า “ข้าแต่
 มหาราชเจ้า พราหมณ์เป็นผู้สามารถ
 ทูลขอได้”.

ราชา พฺรหฺมณวาสโต^๑ อฏฺฐ
 พฺรหฺมณเ ปกุโกสาเปตฺวา สกฺกา-
 สมฺมานํ กตฺวา หตฺถิ ยาจนตฺถาย
 เปเสสิ. เต ปรีพฺพยํ อาทาย อทฺธิกเวสํ
 กเหตฺวา สพฺพตฺถ อเอกรตฺตินิวาเสน
 ตฺริตคฺคมนํ กตฺวา กติปาหํ นครทฺวาเร
 ทานสาลาสุ ฏฺฎชนฺตา^๒ สรีริ

พระเจ้ากาลิงคราช ตรัสสั่งให้พราหมณ์
 ๘ คน จากสำนักพราหมณ์มาเฝ้า ทรง
 ทำสักการะและเคารพแล้ว ทรงส่งไป
 เพื่อต้องการให้ขอข้าง. พราหมณ์เหล่านั้น
 ถือเสบียงแปลงเป็นคนเดินทางไกลทำการ
 เดินทางอย่างรีบด่วน จนสุคราษอาณาเขต
 โดยหยุดพักเพียงราตรีเดียว บริโภคอาหาร

^๑ ฉ. พราหมณคามโค.

^๒ ฉ. ฏฺฎชิตฺวา.

สนุดบุเปตวา “กทา ราชทา ทานคฤ
 อาคจณิสสตี”ติ ปุจจิสฺ. มนุสฺสา
 “ปกุขสฺส ตโย ทิวเส จาตุทฺทเส
 ปณฺณเรเส อฏฺฐมียญจ อาคจณฺติ,
 เสวา ปน ปุณฺณมมี, ตสฺมา เสวาปี
 อาคจณิสสตี”ติ วทิสฺ.

พราหมณา ปุนทิวเส ปาโตว
 คนุตฺวา ปาจันทฺวาเร อฏฺฐํสฺ. โพรสิสฺโต
 ปาโตว นุหทานุลิคฺโต^๑ สพฺพาลงฺการ-
 ปฏิมณฺฑลิตฺโต อลงฺกตหตฺถิกฺขนุรฺวารคฺโต
 มหฺนฺเตน ปรีวารเณ ปาจันทฺวาเรณ
 ทานสาลํ คนุตฺวา โอตริตฺวา
 สตตฏฺฐชฺชนานํ สหตฺถกา ฆตฺตํ ทตฺวา
 “อิมินาว นีหาเรณ เทธา”ติ วตฺวา
 หตฺถิ อภิรุหิตฺวา ทกฺขินทฺวารํ อคมาสิ.

ที่โรงทานทั้งหลายที่ประตุพระนคร ลี้น
 สองสามวัน ให้ร่างกายอิมหนาแล้วถามว่า
 “เมื่อไรพระราชาจักเสด็จมาโรงทาน”.
 คนทั้งหลายกล่าววว่า “พระราชาเสด็จ
 มาปักษ์ละ ๓ วัน คือวัน ๑๔ ค่ำ วัน
 ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ, ก็วันพรุ่งนี้เป็น
 วันดีทิเพ็ญ ๑๕ ค่ำ, เพราะฉะนั้น แม้
 วันพรุ่งนี้พระองค์ก็จักเสด็จมา”.

วันรุ่งขึ้น พวกพราหมณ์พากันไป
 แต่เข้าตู่ได้ยืนอยู่ที่ประตูด้านทิศปราจัน.
 พระโพรสิสตัวทรงสรงสนาน แต่เข้าตู่
 ทรงประดับตกแต่งพระองค์ ด้วยเครื่อง
 อลังการทั้งปวง ประทับบนคอคชสาร
 พระที่นั่ง ซึ่งประดับประดาแล้ว เสด็จ
 ไปโรงทานด้านทิศปราจัน พร้อมด้วย
 ข้าราชการบริวารจำนวนมาก เสด็จลง
 พระราชทานอาหารแก่ยาจก ๗-๘ คน
 ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วตรัสสั่งว่า
 “พวกท่านจงให้ทาน โดยท่านเองนีนั่นแล”
 แล้วเสด็จขึ้นข้างทรง ได้เสด็จไปยังประตู
 ด้านทิศทักษิณ.

^๑ ฉ. นุหควา กคคานุลิคฺโต.

พราหมณา ปาจีนทวารเอ อารกขสสุ
 พลวตาย โอกาส อลภิตวา ทกฺขิณ-
 ทวารเมว คนฺตวา ราชานํ อากจฺจนฺตํ
 โอลอยกมาณา ทวารโต นาดิทุเร
 อุนฺนตฺถุจฺจเน จิตา สมฺปตฺตํ ราชานํ
 หตฺถเอ อุกฺขิปีตฺวา “ชยตุ ภวํ
 มหาราชา”ติ ชยาเปสุ. ราชา
 วชิรฺกฺกุเสน วารณํ นีวตฺเตตฺตวา เตสํ
 สนฺติกํ คนฺตวา “โภ พฺราหมณา
 กิ อิจฺฉณา”ติ ปุจฺฉิ. พฺราหมณา
 โพรสิตฺตสฺส คฺคณํ วณฺณเนนฺตา ปจฺมํ
 คาถมาหํสุ

๗๖. “ตว สทุทญฺจ สีลญฺจ
 วิทิตฺวาน ชนาธิป
 วณฺณํ อญฺชนวณฺณเนน
 กาลิงคฺสมิ วินิมฺหเส”ติ^๑

พวกพราหมณ์ยังไม่ได้โอกาส เพราะมี
 การอารักขาอย่างแน่นหนาแข็งแรง ที่
 ประตูด้านทิศปรมาจีน จึงไปยังประตูด้าน
 ทิศทักษิณนั้นแล ยืนอยู่บนที่ดอนไม่ไกล
 จากประตูนัก รอคอยเฝ้ารับเสด็จพระ
 ราชา ซึ่งกำลังเสด็จมา ยกมือขึ้นถวาย
 พระพรชัยพระราชา ซึ่งเสด็จมาถึงแล้วว่า
 “ขอมหาราชเจ้าจงทรงพระเจริญมีชัยชนะ
 เกิด”. พระราชาทรงใช้พระแสงขอ
 ประดับเพชร บังคับช้างให้หันกลับไป
 ยังสำนักของพราหมณ์เหล่านั้น ตรัสถาม
 ว่า “ดูกรพราหมณ์ผู้เจริญ พวกท่าน
 ปรารถนาสิ่งใด”. พวกพราหมณ์เมื่อจะ
 สรรเสริญคุณของพระโพธิสัตว์จึงได้กล่าว
 คาถาที่ ๑ ว่า

๗๖. “ข้าแต่พระองค์ผู้ชนาธิบตี พวก
 ข้าพระพุทธเจ้า ทราบถึงศรัทธา
 และศีลของพระองค์แล้ว พวกกัน
 ยอมจ่ายทองคำ ในแวนแคว้น
 กาลิงคะ แลกกับพญาช้างอัญชน-
 วรณ”.

^๑ ฉ. นิมิมฺหเส.

ตฤณ สทฺธนฺตํ กมฺมผลานํ
 สทฺททหนวเสน โลกปฺปนิยสทฺธํ. สีนฺตํ
 สํวารสีลํ อวีตฺติกมฺมสีลํ.

วณฺณนฺตํ ตทา ตสฺมี เทเส สฺวณฺณํ
 วุจฺจติ เทสนาสีสมเวตฺ. อิมินา ปน
 ปเทน สพฺพมุปี หิรณฺยสฺวณฺณชนธณฺฑํ
 สงฺกหิตฺ.

อณฺชนวณฺณนาติ อณฺชนปฺปณฺชสมาน-
 วณฺณเนน อิมินา ตว นาเคน.
 กาลิงคสฺมินฺติ กาลิงฺครณฺโวย สนฺติเก.

วินิมฺหเสติ วินิมฺหยาเสน^๑ กณฺหิมฺห,
 ปรีโกควาเสน วา อุทฺเร ปกฺขิปิมฺหาติ
 อตุโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สทฺธนา
 ความว่า สทฺธนาซึ่งไว้วางใจด้วยอำนาจ
 ความเชื่อ กรรมและผลของกรรม. คำว่า
 สีนฺตํ ได้แก่ สีล คือความสำรวม คือศีล
 เป็นความไม่ล่วงละเมิด.

ในครั้งนั้น ในประเทศนั้นเรียกทองคำว่า
 วัณณะ คำว่า วัณณะนั้น เป็นหัวข้อแห่ง
 เทศนาเท่านั้น. อนึ่ง ท่านสงเคราะห์เงิน
 ทองคำ ทรัพย์ และข้าวเปลือก แม้
 ทั้งปวงด้วยบทว่า วัณณะนี้.

คำว่า กัปปณฺชาชังอณฺชนวณฺณ (มีสีกาย
 เหมือนดอกอัญชัน) ความว่า กัปปณฺชา
 ตัวประเสริฐของพระองค์นี้ มีสีกายเหมือน
 ช่อดอกอัญชัน. คำว่า ในแคว้นแคว้น
 กาลิงคะ ความว่า ในสำนักของพระเจ้า
 กาลิงคะ.

คำว่า ยอนฺจาย ความว่า ข้าพระองค์
 รับด้วยอำนาจการแลกเปลี่ยนเอาไป
 อธิบายหรือว่าใส่ในท้อง ด้วยอำนาจแห่ง
 การบริโภค.

^๑ ฉ. วินิมฺหยาเสน.

เสติ นิปาตมตตํ. อิทํ วุตตํ โหติ มยํ
 หิ ชนาธิปํ ตว สทฺธญฺจ สีสฺสญฺจ
 วิทิตฺวา “อุทฺธา โน เอโส เอวํ
 สทฺธาสิสฺสสมฺปนฺโน ราชชา ยาจิโต
 อญฺชนวณฺณํ นาคํ ทสฺสตี”ติ “อิมินา
 อุตฺตโน สนฺตเกน วีย อญฺชนวณฺณเนน
 กาลิงฺครณฺเวย สนฺติเก นาคํ
 หริสฺสามา”ติ วุตฺวา พหุชนธญฺญํ
 วินิมฺหเส^๑ ปรีวตฺตยิมฺห เจว อุทฺเร จ
 ปกฺขชิปิมฺห, เอวํ ตํ มยํ วานียมาณา
 อิธาคตา, ตตฺถ กตฺตพฺพิ เทโว
 ชานาตุ”ติ.

อปโร นโย. ตว สทฺธาสิสฺสคุณ-
 สงฺฆาตํ วณฺณํ วิทิตฺวา “อุพารคฺุณ
 ราชชา ชีวิตมฺปิ ยาจิโต ทเทยฺย,
 ปกฺเว ตีรจฺฉานคตํ นาคนุ”ติ เอวํ
 กาลิงฺคสฺส สนฺติเก อิมินา

คำว่า เส เป็นเพียงนิบาต. มีคำอธิบาย
 ที่ท่านกล่าวไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
 ใหญ่แห่งชนแท้จริงพวกข้าพระองค์ทราบบ
 ศรัทธาและศีลของพระองค์ จึงคิดว่า
 “พระราชาพระองค์นี้ ผู้สมบูรณ์ด้วย
 ศรัทธาและศีลอย่างนี้ ผู้อันพวก
 ข้าพระพุทธเจ้าทูลขอแล้ว จะพระราชทาน
 พญาช้างอัญชนวรรณอย่างแน่แท้” แล้ว
 พุดจากันว่า “พวกเราจักนำพญาช้าง
 อัญชนวรรณอันเป็นเหมือนของของตนนี้
 ไปในสำนักของพระเจ้ากาลิงคราช” จึง
 ยอมจับจ่ายทรัพย์เป็นอันมาก แลกเปลี่ยน
 กัน และเลี้ยงดูกัน, พวกข้าพระองค์เมื่อ
 จะขอพญาช้างนั้นอย่างนี้ จึงได้มาในที่นี้,
 ขอพระองค์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ โปรด
 ทรงทราบราชกิจ ที่พระองค์ควรจะทรง
 จัดการในเรื่องพญาช้างนั้นเกิด”.

อีกนัยหนึ่ง. พวกข้าพระพุทธเจ้า
 ทราบถึงพระคุณสมบัติกล่าวคือ ศรัทธา
 คุณและศีลของพระองค์แล้ว คิดว่า
 “พระราชาทรงพระคุณอันโอฬาร มีผู้ทูล
 ขอ แม้พระชนม์ก็พึงพระราชทานได้ จะ

^๑ ฉ. วินิมขวเสน.

อัญชนาณูณน ตว วณฺณํ วิมิหเส^๑
 ตุลยิมฺหา, เตนมฺหา อิธาคตาคติ.

ป่วยกล่าวไปไย ถึงพญาช้างซึ่งเป็นสัตว์
 ดิรัจฉานเล่า” จึงจ่ายทองคำแต่พระองค์
 ขอแลกเปลี่ยนกับพญาช้างอัญชนาวรรณนี้
 นำไปไว้ในราชสำนักพระเจ้ากาสิงคราช,
 เพราะฉะนั้น พวกข้าพระพุทธเจ้าจึงพา
 กันมาเฝ้า ณ ที่นี้.

ตํ สุตฺวา โปธิสตุโต “สเจ โว
 พุราหุมนฺนา อิมํ นาคํ ปริวตเตตฺวา
 ธนํ ขาทิตํ สุขาทิตํ มา จินฺตยิตฺถ,
 ยถาลงฺกตเมว โว นาคํ ทสฺสามิ”ติ
 สมสฺสาเสตฺวา อิตฺรา เทว คาคา
 อโวจ

พระราชโพนธ์สัตว์ทรงสดับถ้อยคำ
 นั้นแล้ว ตรัสปลอบใจว่า “ดูกรพราหมณ์
 ทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลาย แลกเปลี่ยน
 พญาช้างนี้ (ก็) อย่าคิดถึงทรัพย์ที่ไ้สอย
 ลิ่นเปลืองเลย, เราจะประทานพญาช้าง
 ทั้งที่ประดับตกแต่งแล้วพร้อมสรรพ แก่
 พวกท่าน” ใต้ตรัส ๒ คาถานอกนี้ว่า

๗๗. “อนฺนภจฺจา จ ภจฺจา จ
 โยธ อุกฺทิสฺส กจฺจติ
 สพฺเพเต อปฺปฏิกุชิปฺปา
 ปุพฺพหาจฺริยวโจ อิทํ.

๗๗. “นรชาติพวกใดที่เรารบพุ่งเลี้ยงด้วย
 ข้าวและน้ำกิติ ที่เรามีได้บารุงเลี้ยง
 กิติ ในนรชาติ ๒ จำพวกนี้ ผู้ใด
 เจาะจงมาหาเรา นรชาติเหล่านั้น
 ทั้งหมด เรามีได้ปฏิเสธรบไล่ อันนี้
 เป็นคำสั่งสอน ของบูรพาจารย์
 (ของเรา).

^๑ ๑. นิมิหเส นิมิหห ตูลยิมฺห.

๗๘. ททามิ โว พุราหุมนฺ นาถเมตํ
 ราชารหํ ราชโกคฺ^๑ ยสฺสสินํ
 อลงฺกตํ เหมชาลาภินฺนํ
 สสารถิ^๒ กจฺจถ เยนกามนฺ”ติ.

๗๘. ดูกรพราหมณ์ทั้งหลาย เราจะ
 ประทานช้างตัวประเสริฐนี้ อันควร
 เป็นราชพาหนะ เป็นของควรที่
 พระราชาจะทรงใช้สอย มีอิสริยยศ
 ประดับตกแต่งแล้ว ดารดาษแล้ว
 ด้วยข่ายทองคำพร้อมทั้งนายสารถิ
 แก่พวกท่าน ท่านทั้งหลาย จงนำ
 พญาช้างนี้ไป ตามความปรารถนา
 เกิด”.

ตตฺถ อนฺนภจฺจา จ ภจฺจา
 จาติ ปุริสํ อุปนิสฺสสาย ชีวมานา
 ยาคุกฺกตฺตาทีนา อนฺเนน ภริตพฺพาติ
 อนฺนภจฺจา จ, อิตฺเร ตถา
 อภริตพฺพตฺตา อภจฺจา. สนฺธิวเสน
 ปเนตฺถ อการโลโป เวทิตพฺโพ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นรชาติ
 พวกใดที่เราบำรุงเลี้ยงด้วยข้าวและน้ำก็ดี
 ที่เราได้บำรุงเลี้ยงก็ดี ความว่า นรชาติ
 ผู้อาศัยบุรุษเลี้ยงชีพ อันเราพึ่งเลี้ยงด้วย
 ข้าว มีข้าวยาสูบและข้าวสวายเป็นต้น
 ชื่อว่า ผู้อันเราเลี้ยงด้วยข้าว, ส่วน
 นรชาตินอกนี้ ชื่อว่า ผู้ที่เราไม่ได้เลี้ยง
 เพราะเป็นผู้ที่เราไม่พึ่งเลี้ยงเช่นนั้น. ก็ใน
 คำว่า จ ภจฺจา นี้ ก็ดี พึงทราบการลบ
 อ อักษร ด้วยอำนาจสนธิ.

เอตฺตวาทา อตฺตทานํ อุปนิสฺสสาย จ
 อนฺุปนิสฺสสาย จ ชีวมานวเสน สพฺเพปิ

ด้วยคำอธิบายมีประมาณเท่านี้ สัตว์แม่
 ทั้งปวง เป็นอันท่านจำแนกแสดงไว้เป็น

^๑ ฉ. ราชโกคฺ.

^๒ ฉ. สสารถิ.

สตตา เทว โภฏจาเส กตฺวา ทสฺสิตา
โหนติ.

โยธ อุกฺุทิสฺส กจฺฉตีติ เตสฺ สจฺเจสฺ
อิธ ชีวโลกเ โย สจฺโต ยํ ปุริสํ
ยายกายจิเทว ปจฺจสีสมานาย อุกฺุทิสฺส
อากจฺฉติ.

สพฺเพเต อปฺปฏิกฺขิปฺปาติ ตถา
อุกฺุทิสฺส อากจฺฉนฺตา สเจปิ พหุ
โหนติ, ตถापิ เตน ปุริเสน สพฺเพเต
อปฺปฏิกฺขิปฺปา, “อเปถ, น โว
ทสฺสามี”ติ เอวํ อปฺปฏิกฺขิตพฺพาคิ
อตุโถ.

ปุพฺพพจฺริยวโจ อิทฺนฺติ ปุพฺพพจฺริยา
วฺจฺฉนฺติ มาตาปิตโร, อิทํ เตสํ วจฺนํ.
เอวมหํ มาตาปิตฺตฺหิ สิฏฺขาปิโตติ ทีเปติ.

๒ ส่วน คือที่อาศัยตนเป็นอยู่ ๑ ไม่อาศัย
ตนเป็นอยู่ ๑.

คำว่า ในภรรษาค ๒ จำพวกนี้ ผู้ใด
เจาะจงมาหาเรา ความว่า ในภรรษาค
สัตว์เหล่านั้น สัตว์ใดในชีวิตโลกนี้ เจาะจง
มาหาเราผู้เป็นบุรุษใด ด้วยความมุ่งหวัง
เฉพาะบางอย่าง.

คำว่า ภรรษาคเหล่านั้นทั้งหมด เรามิได้
ปฏิเสธขับไล่ ความว่า แม้ถ้าหาก
ภรรษาคมีเป็นจำนวนมาก เจาะจงมา
เช่นนั้น, แม้เป็นเช่นนั้น เราผู้เป็นบุรุษ
นั้นก็มิได้ปฏิเสธ ขับไล่ภรรษาคเหล่านั้น
แม้ทั้งหมด, ความว่า เราไม่ปฏิเสธ
ขับไล่ภรรษาคเหล่านั้นอย่างนี้ว่า “ท่าน
ทั้งหลายจงหลีกไป, เราจะไม่ให้แก่
พวกท่าน”.

คำว่า อันนี้เป็นคำสั่งสอนของบูรพาจารย์
(ของเรา) ความว่า มารดาบิดา ท่าน
เรียกว่า บูรพาจารย์, นี่เป็นคำสั่งสอน
ของบูรพาจารย์เหล่านั้น. พระเจ้า
โกรพยโพธิสัตว์ ทรงแสดงว่า พระราช-
มารดา พระราชบิดา ให้ข้าพเจ้าศึกษา
มาแล้วอย่างนี้.

ททามิ โว พุราหุมนฺนา นาคเมตฺตุนฺติ
ยสฺมา อิทํ อมฺหากํ ปุพฺพพจจิริยาโจ,
ตสฺมา อหํ พุราหุมนฺนา ตุมฺหากํ อิมํ
นาควรี ททามิ.

คำว่า **คุกรพราหมณ์ทั้งหลาย**
เราจะประทานคร้างตัวประเสริฐนี้ แก่
พวกท่าน ความว่า เพราะนี่เป็นคำ
สั่งสอนของบุรพพจารย์ของเรา, **คุกร**
พราหมณ์ ฉะนั้น เราจะให้ข้างประเสริฐ
เชือกนี้แก่พวกท่าน.

ราชาชนฺตฺติ รณฺโณ อนฺนุจฺฉวิกํ.
ราชโกคนฺตฺติ ราชปริโกคํ. ยสฺสฺสฺสินฺตฺติ
ปริวารสมฺปนฺนํ.

คำว่า **อันควรเป็นราชพาหนะ** ได้แก่
อันควรแต่พระราชา. คำว่า **เป็นของ**
ควรที่พระราชาจะทรงใช้สอย ได้แก่
เป็นของใช้สอยสำหรับพระราชา. คำว่า
มีอิสรียยศ ได้แก่ อันถึงพร้อมด้วยปริวาร.

ตํ กิร หตฺถิ นิสฺสา ย หตฺถิเวชฺชาทีนํ
ปณฺจ กุลสฺตานํ ชีวนฺตฺติ, เตหิ
สทฺธิณฺณเวว โว ททามิตฺติ อจฺจโก.
อลงฺกตฺตุนฺติ นานาวิธเณ หตฺถิอลงฺกาเรณ
อลงฺกตํ.

ความว่า ทราบว่าตระกูล ๕๐๐ ตระกูล
มีแพทย์รักษาข้างเป็นต้น อาศัยข้างนั้น
เลี้ยงชีพอยู่, เราจะให้แก่พวกท่านพร้อม
ด้วยตระกูล ๕๐๐ นั้นทีเดียว. คำว่า
ประดับตกแต่งแล้ว ความว่า อันประดับ
ประดา ด้วยเครื่องอลังการของข้างชนิด
ต่าง ๆ.

สสารถิตฺติ โย ปนฺสฺส สสารถิ
หตฺถิทมโก^๑ อจฺจริโย, เตน สทฺธิณฺณเวว
โว ททามิ, ตสฺมา สสารถิ หุตฺวา

คำว่า **พร้อมทั้งนายสารถิ** ความว่า
อนึ่ง นายสารถิ คืออาจารย์ผู้ฝึกหัดข้าง
คนใด เราจะให้พร้อมทั้งนายสารถิ

^๑ ฉ. หตฺถิโกมโก.

ดูเมห สปริวาริ อิมิ นาคิ คเหตุวา
เยนคามิ คจจนถาติ.

นั้นแหละ แก่พวกท่าน, เพราะฉะนั้น
พวกท่านพร้อมทั้งนายสารถิ จงรับ
พญาช้างนี้พร้อมด้วยปริวาริไปตามความ
ปรารถนาเถิด.

เอวี่ หตฺถิกฺขนุชฺวรคโตว มหาสตุโต
วาจาย ทตฺวา ปุณฺ หตฺถิกฺขนุชฺโต
โอรุยฺห “สเจ อนนฺลกตฺถุจฺจานํ อตฺถิ,
อลนฺกกริตฺวา ทสฺสามิ”ติ ติกฺขตฺตุ
ปทกฺขิณํ กโรนุโต อุปปริกฺขิตฺวา^๑
ตสฺส อนนฺลกตฺถุจฺจานํ อทิสฺวา ตสฺส
โสณฺทํ พุราหฺมณานํ หตฺถेสุ จเปตฺวา
สุวณฺณมิงฺคารเณ ปุปฺผคณฺฐวาสิตฺถิ อุกกํ
ปาเตตฺวา อทาสิ.

พระมหาสัตว์ ประทับบนคอกขสาร
ตัวประเสริฐนั้นเองอย่างนี้ พระราชทาน
ให้ด้วยพระราชดำรัส แล้วเสด็จลงจาก
คอกขสารอีก ทรงพระดำริว่า “ถ้าหาก
ว่า ที่ที่ยังมิได้ระดับยังมีอยู่ เราก็จะให้
ระดับเพิ่มเติม” แล้วเสด็จประทับที่
พญาคชสารสิ้น ๓ รอบ ทอดพระเนตร
ตรวจดู มิได้ทรงเห็นตำแหน่งที่ยังมิได้
ระดับตกแต่ง ทรงจับวงช้างนั้นวาง
ใส่มือของพวกพราหมณ์ ทรงใช้พระ
สุวรรณมิงคาร(พระเท้าทองคำ)หลังน้ำอบ
ด้วยดอกไม้และของหอม พระราชทาน.

พุราหฺมณา สปริวาริ นาคิ
สมปฺปฏิจฺจิตฺวา หตฺถิปิฏฺเจ นิสินฺนา
ทนฺตปฺริ คนฺตฺวา หตฺถิ รมฺโฆ อทิสฺสุ.
หตฺถิมฺหิ อากเตปิ เทโว น วสฺสเตว.
ราชา “กิณฺนุชฺโว การณฺนุ”ติ

พราหมณ์ทั้งสิ้น รับพระราชทานช้าง
พร้อมทั้งข้าราชการบริพาร แล้วนั่งบน
หลังช้าง ไปยังพระนครทันตปุระ ได้
ถวายช้างแด่พระราชา. ถึงแม้ว่า
พญาช้างจะมาถึงแล้ว ฝนก็ยังไม่ตกอยู่

^๑ ฉ. อุปราเรควา.

อุตุตรี ปุจฺจนฺโต “ธนญฺชโยกรพฺยราชา
 กุรุชฺฌมํ รกฺขติ, เตนฺสฺส รฏฺเฐ
 อนฺวทฺตฺตมาสํ อนฺทฺสหา เทโว วสฺสติ,
 รณฺโณ คุณฺทานุภาเวเนว^๑ วสฺสติ,
 อิมฺสฺส ปน ติรจฺจนาคตฺสฺส คุณฺทา
 โหนฺตปิ กิตฺตกา ภาเวยฺยฺนุ”ติ สุตฺวา
 “เตนฺหิ ยถาลงฺกตเมว สปริวารํ
 หตฺถิ ปฏฺิเนตฺวา วรณฺโณ ทตฺวา ยํ
 โส กุรุชฺฌมํ รกฺขติ, ตํ สฺวณฺณปฏฺเฐ
 ลีขิตฺวา อาเนถา”ติ พุราหมณฺ จ
 อมจฺเจ จ เปเสสิ.

นั่นเอง. พระราชาจึงตรัสถามสืบไปต่อว่า
 “มีเหตุอะไรอีกเล่าหนอ” ทรงสดับว่า
 “พระเจ้าธัญชโยกรพยราช ทรงรักษา
 กุรุธรรม, เพราะเหตุนี้เอง ในแคว้น
 ของพระองค์ ฝนจึงตกทุกถึงเดือน ทุก
 ๑๐ วันโดยลำดับ ด้วยอานุภาพแห่ง
 คุณธรรมของพระเจ้าโกรพยราชนั่นเอง
 ฝนจึงตก, แต่สำหรับสัตว์เดรัจฉานนี้
 แม้จะมีคุณอยู่บ้าง ก็จะมีปริมาณ
 สักเท่าไร” ตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นท่าน
 ทั้งหลาย จงนำพญาช้าง ตามที่ประดับ
 ตกแต่งแล้วนั้นแล พร้อมทั้งข้าราชการ
 ไปถวายคืนแต่พระราชาตามเดิม แล้วจง
 จารึกกุรุธรรมที่พระเจ้าธัญชโยกรพย-
 ราชทรงรักษา ลงบนพระสุพรรณบัฏ
 แล้วนำมาเถิด” แล้วทรงส่งพวกพราหมณ์
 และอำมาตย์ไป.

เต คนฺตฺวา วรณฺโณ หตฺถิ
 นิยฺยาเทตฺวา “เทว อิมฺสฺมิ หตฺถิมฺหิ
 คเตปิ อมฺหากํ รฏฺเฐ เทโว น วสฺสติ,
 ตฺมุเห กิร กุรุชฺฌมํ นาม รกฺขถ,

พราหมณ์และอำมาตย์ไปแล้ว มอบถวาย
 พญาช้างคืนแต่พระราชา กราบทูลว่า
 “ข้าแต่สมมติเทพ แม้เมื่อช้างพญาเชือกนี้
 ไปแล้ว ในแคว้นของพวกข้าพระพุทธเจ้า

^๑ น. คุณานุกาโว เจส.

อมหากุมารี ราชานันท์ รุกขินทุภาโม
 อิมสูมี สุวณฺณปฏฺฐา ลีขิตฺวา
 อาเนถาติ เปเสสิ, เทถ โน
 กุรุชฺฌมฺหุ”ติ. “ตาทา สจฺจจาหํ เอตํ
 กุรุชฺฌมฺหุ รุกฺขามิ, อิทานิ ปน เม
 ตตฺถ กุกฺกัจจํ อตฺถิ, น เม โส
 กุรุชฺฌโม จิตฺตํ อาราเชติ, ตสฺมา
 อุมหากํ ทาตุํ น สกฺโกมี”ติ^๑

ฝนก็ยังไม่ตก, ทราบว่าธรรมเนียมดาพระองค์
 ทรงรักษากรุงรัตน, พระราชแม่ของ
 พวกข้าพระพุทธเจ้า มีพระประสงค์จะ
 ทรงรักษากรุงรัตนนั้นบ้าง จึงทรงส่งมา
 ด้วยพระราชดำรัสสั่งว่า ‘ท่านทั้งหลาย
 จงจารึกกรุงรัตนลงบนแผ่นสุพรรณบัฏนี้
 แล้วนำกลับมาเถิด’ ขอพระองค์โปรด
 พระราชทานกรุงรัตนแก่พวกข้าพระองค์
 เถิด”. พระเจ้าธัญชยโกรพยราชตรัส
 ว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย เป็นความจริง
 เราย่อมรักษากรุงรัตนนั้น แต่เดี๋ยวนี้
 เรามีความกังวลใจในกรุงรัตนน้อยอยู่, แล
 กรุงรัตนนั้นจะได้ยังจิตของเรา ให้เสื่อมใส
 ยินดีก็หาไม่ได้, เพราะฉะนั้น เราจึงไม่
 สามารถมอบกรุงรัตนให้แก่พวกท่านได้”.

“กสฺมา ปน ตํ สีลํ ราชานัน
 น อาราเชติ”ติ ตทา กิร ราชัน
 ตติเย ตติเย สํวจฺจเว กตฺติกมาสส^๒
 ฉโน นาม โหติ. ตํ ฉนํ กิพฺนฺตา
 ราชานโน สพฺพาลงฺการปฏฺิณฺฑชิตา
 เทวเวสํ อเหตุวา จิตฺตราชสฺส นาม

มีคำถามว่า “ก็เพราะเหตุไรศีลนั้น
 จึงไม่ยังพระราชทำให้ทรงยินดี” ตอบว่า
 ทราบว่า ในครั้งนั้น เมื่อครบกำหนด
 ๓ปี พระราชาทรงมีงานฉลองนักขัตฤกษ์
 ประจำเดือนกัตติกะ(ระหว่างเดือนตุลาคม-
 พฤศจิกายน). พระราชาทั้งหลายทรง

^๑ น. สกกา.

^๒ น. กตฺติกมาเส ปวคฺโค.

ยกุขสุส สนฺติเก จตฺวา จตุทฺทิสฺวา เล่นนั้กัษัตถุภษั้ณั้ ทฺรงแ่ตงั้พระองค้ด้วย
 ปุ่ฝฝปฏิมณุ่ทิตฺเต จิตฺตสฺเร ชิปฺนุติ. เกร็องอลังการทังปวง ทฺรงถือเพศคุดจตั้ง
 เทวดา ปรหะทั้บยั้ไนกลั้ศาลเทพารั้กษั้
 อันมีชื่อว้า จิตฺตราช แล้วทฺรงแผลงศร
 อันมีชื่อว้า จิตฺตสฺราวุธ ชั้งปรหะดั้บด้วย
 ดอกไม้ ปรหะทั้วทิกทังสี่.

อยมฺปิ ราชา ตั้ ฉณั้ กั้พฺนุโต พระเจ้าธนั้ชยโกรพฺยราชแม่นี้ เมือ
 เอกิสุสา ตพากปาพิยา จิตฺตราชสุส ทฺรงเล่นนั้กัษัตถุภษั้ณั้ ปรหะทั้บยั้ไนกลั้
 สนฺติเก จตฺวา จตุทฺทิสฺวา จิตฺตสฺเร ศาลเทพารั้กษั้อันมีชื่อว้าจิตฺตราช ตาม
 ชิปิ^๑ เตสุ เสสทิสฺวา คเต ตโย สเร แนวนอบบั้งแห่งหนึ่ง ทฺรงแผลงจิตฺตศร
 ทิสฺวา อุทกปิฏุจิชั้ ยิตฺตสรวั น อทฺทส. ปรหะทั้วทิกทังสี่. ไนบรรดาลูกศรทังสี่นั้น
 รณฺโณ “กจฺจึ นุโข มยา ชิตฺโต พระองค้ทอดพระเนตรเห็นลูกศร ๓ เล่ม
 สโร มจฺจสรีเร ปติโต”ติ กุกุกุจจึ ที่แล่นไปยั้งทิกที่เหลือ มีได้ทอดพระเนตร
 อโหสิ, ปาณาติปาตกมฺเมเน สิลภท- เห็นลูกศรที่แผลงไปบนผิวน้้า. พระราชา
 มารภิ, ตสฺมา สึลั้ นั้ นาราเชติ. ได้ทฺรงมีความกังวลพระทัยว้า “ลูกศรที่
 โส เอวมาน “ตาดตา มยฺหึ กุรุทฺมเม เรายั้งไปแล้ว ตกถูกตัวปลาหรือเปล้า
 กุกุกุจจึ, มาตา ปน เม สุรกุชิตั้ หนอ” พระองค้ทฺรงปรารภถึงเรื่องศีลขาด
 รกุชิติ, ตสฺสา สนฺติเก คณฺุหนา”ติ. เพราะกรรมคือปาณาติบาต, เพราะ
 ฉะนั้นั้ ศีลจึงไมให้พระองค้ทฺรงยินตี.
 พระเจ้าธนั้ชยโกรพฺยราชนั้นั้ ตรัส
 อย่างนี้ว้า “ดูกรพ่อทังหลาย เรามีความ
 สงสัยแกลงใจในกุรุธรรม, แแต่พระราช

^๑ ฉ. ชิปิควา.

“มหาราช ตุมุหากัม ปาณั วสิสุสามิ”ติ
 เจตนา นตฺถิ, ตัม วินา ปาณาติปาตา
 นาม น โหติ, เทถ โน รกฺขิตฺ
 กุรุชฺมุมนุ”ติ. “เตนหิ ลิขถ ตาตา”ติ
 สุวณฺณปฏฺเฐ ลิขาเปสิ “ปาโณ น
 หนุตพุโพ, อทินฺนํ นาทาทพุพฺ,
 กามะสุมิจฺฉาจาโร^๑ น จริตพุโพ,
 มุสวาทา น ภาสิตพุโพ, มชฺชปानํ
 น ปาตพุพนุ”ติ. ลิขาเปตฺวา จ ปน
 “เอวํ สนฺเตปิ เนว มํ สีลํ อาราเชติ
 มาตุ เม สนฺติเก กจฺฉณา”ติ อาห.

มารดาของเราย่อมรักษาศีลบริสุทธิ์ดี, ขอ
 พวกท่านจงรับศีล ในสำนักของพระราช-
 มารดานั้นเถิด”.

พวกพราหมณ์และอำมาตย์ กราบทูลว่า
 “ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์มิได้มีเจตนา
 ว่า ‘เราจักฆ่าสัตว์’ และเมื่อวัน
 เจตนาในการฆ่าสัตว์นั้น จะชื่อว่าเป็น
 ปาณาติบาตก็หาไม่ได้, ขอพระองค์โปรด
 พระราชทานภุชกรรม ที่พระองค์ทรง
 รักษาแล้วเถิด”. พระเจ้าธัญชโยกรพย-
 ราชตรัสว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น
 พวกท่าน ก็จงจาริกเอาไว้เถิด”. รับสั่ง
 ให้จาริกลงในพระสุพรรณบัฏว่า “ไม่พึง
 ฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของเขา
 มิได้ให้ ไม่พึงประพฤตินิโคตโนกาม, ไม่พึง
 พูดคำเท็จ, ไม่พึงดื่มน้ำเมา”. ก็แล
 พระราชาครั้นรับสั่งให้จาริกแล้ว ตรัสว่า
 “แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ศีลก็ยังไม่ทำให้เรา
 ยินดีเลย, พวกท่านจงไปในสำนักของ
 พระราชมารดาเราเถิด”.

^๑ ฉ. กามสุ มิจฺฉา น จริตพุพฺ มุสา น ภณิตพุพฺ,
 มชฺชํ น ปาตพุพฺ.

ทุดา ราชานัน วนทีตวา ตสฺสา
 สนฺติกั กนตฺวา “เทวี ตุมฺเห กิร
 กุรุชฺมุํ รกฺขณ, ตํ โน เทธา”ติ
 วทีสุ. “ตาดตา สจฺจาหํ กุรุชฺมุํ
 รกฺขามิ, อิทานิ ปน เม ตตฺถ
 กุกฺกจฺจํ อุปฺปนฺนํ น เม โส กุรุชฺมุํ
 อาราเชติ, เตน โว ทาทํ น
 สกฺโกมีติ.” ตสฺสา กิร เทว ปุตุตฺตา
 เขมฺมฺโจ ราชา, กนิมฺมฺโจ อุปฺราชา.

อถโก ราชา โพรสิตฺตสฺส สต-
 สหฺสฺสคฺคฺคฺนิกั จนฺทนฺสวํ สหฺสฺสคฺคฺคฺนิกั
 สุวณฺณมालํ เปเสสิ. โส “มาตริ
 ปุเชสฺสามิ”ติ ตํ สพฺพํ มาตุ เปเสสิ.
 สา จินฺเตสิ “อหํ เนว จนฺทนํ
 วิสิมฺปามิ, น มालํ ธาเรมิ, สุณฺนิสฺสานํ
 ตํ ทสฺสามิ”ติ. อถสฺสา เอตทโหสิ

ทุดทั้งหลายถวายบังคมพระราชา
 แล้ว ไปยังสำนักของพระราชมารดา
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระราชาเทวี ทราบ
 ว่า พระองค์ทรงรักษากุรุชฺรุณ, ขอ
 พระองค์โปรดกรุณาประทานกุรุชฺรุณนั้น
 แก่พวกข้าพระองค์เถิด”. พระเทวีมี
 พระเสาวนีย์ว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย เป็น
 ความจริง เราย่อมรักษากุรุชฺรุณ แต่ว่า
 เดียวนี้เราเกิดความสงสัยในกุรุชฺรุณนั้น
 เสียแล้ว, กุรุชฺรุณนั้นมิได้ทำให้เรามีความ
 ยินดี, เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่สามารถ
 จะให้แก่พวกท่านได้”. ทราบว่า พระ
 ราชชนนีนั้น มีพระราชโอรส๒ พระองค์
 คือ พระราชโอรสองค์พี่เป็นพระราชา,
 พระราชโอรสองค์น้องเป็นอุปราชา.

ครั้งนั้น พระราชาองค์หนึ่ง ทรงส่งไม้
 แก่นจันทน์มีค่าหนึ่งแสนกหาปณะ ดอกไม้
 ทองคำมีค่า ๑,๐๐๐ กหาปณะ แก่พระ
 โพรสิตฺตว. พระโพรสิตฺตวทรงดำริว่า “เรา
 จักบูชาพระราชมารดา” จึงทรงส่งสิ่งของ
 ทั้งปวงนั้นไป เพื่อพระราชมารดา.
 พระนางทรงดำริว่า “เราจะไม่ได้ทำ

๑ ฉ. สกฺกา.

“เชษฐสุณิสสา เม อิสสุรา อคฺค-
มहेสิฏฺฐาเน จิตา, ตสฺสา สุวณฺณมालํ
ทสฺสามิ, กนิฏฺฐสุณิสสา ปน ทุคฺคตา,
ตสฺสา จนุทนสาร์ ทสฺสามิ”ติ.

สา รณฺเวย เทวีย สุวณฺณมालํ
ทตฺวา อุปฺราชมกรียาย จนุทนสาร์
อทาสิ, ทตฺวา จ ปนสฺสา “อหํ
ภุชฺชมฺมํ รกฺขามิ, เอตาสํ ทุคฺคตา-
ทุคฺคตภาโว มยฺหํ อุปฺปมาณํ
เชฎฺฐาปจายิกกมฺมเมว ปน กาคฺคํ มยฺหํ
อนุรูปํ, กจฺจิจิ นุโข เม ตสฺส
อกตตฺตา สิลํ ภินฺนํ”ติ กุกุกุจฺจ
อโหสิ. ตสฺมา เอวมาห.

กลืนแก่นจันทน์เลย, เราจะไม่ตัดทรง
ดอกไม้, เราจะให้ของนั้นแก่สุณิสสา^๑
ทั้งหลาย”. ลำดับนั้นพระราชชนนีนั้น
ได้ทรงมีความดำริว่า “เชษฐสุณิสสาของ
เรามีอิสริยยศ ดำรงอยู่ในตำแหน่ง
พระอัครมเหสี, เราจักให้ดอกไม้ทองคำ
แก่นาง, ส่วนกนิษฐสุณิสสายังยากจน,
เราจักให้แก่นจันทน์แก่นาง”.

พระราชชนนีนั้น พระราชทานดอกไม้
ทองคำ แต่พระเทวีของพระราชอาแล้ว
ได้พระราชทานแก่นจันทน์ แต่ภรรยา
ของอุปราช, ก็แล ครั้นพระราชทานแล้ว
พระราชชนนีนั้น ทรงมีความสงสัย
แคลงพระทัยว่า “เรารักษากุชกรรมอยู่,
การที่สุณิสสทั้งสองนั้นยากจน หรือไม่
ยากจนไม่เป็นประมาณสำหรับเรา, แต่
การทำเชษฐาปจายิกกรรม (การอ่อนน้อม
ต่อผู้ใหญ่) นั้นแหละสมควรแก่เรา, และ
เพราะเราได้กระทำเชษฐาปจายิกกรรม
นั้น คีลของเราขาดไปแล้วหรือหนอแล”.
เพราะฉะนั้น พระราชชนนีตรัสอย่างนั้น.

^๑ หมิงสะไห้.

อถ นํ ทูตา “อตุตโน สนุตกํ นาม
 ยถารุจिया ทียติ, ตุมฺเห เอตตเคนปี
 กุกุกุจจํ กุรฺมานา ก็ อญจํ ปาปกมฺมํ
 กริสฺสถ, สิลํ นาม เอวรูปน น
 ภิชฺชติ, เทถ โน กุรฺมมฺน”ติ วตฺวา
 ตสฺสาปี สนฺติเก กเหตุวา สุวณฺณปฏฺฐ
 ลีชีสุ.

ลำดับนั้น ทูตทั้งหลายกราบทูลพระราชา-
 ชนนี้เห็นว่า “ธรรมดาว่าสิ่งของที่เป็น
 ของตน เจ้าของให้แก่ใครก็ได้ ตาม
 ความพอใจ พระองค์ทรงทำความ
 แคลงพระทัย ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านี้
 จักทรงกระทำบาปกรรมอื่นได้อย่างไร,
 ธรรมดาว่า คือจะขาดไปเพราะเหตุเห็น
 ปานนี้ก็ห้ามมิได้, ขอพระองค์โปรดพระ
 ราชทานกุฎธรรมแก่พวกข้าพระองค์เถิด”
 รับกุฎธรรมในสำนักแม่ของพระราชชนนี
 นั้นแล้ว จารีกลงในพระสุพรรณบัฏ.

“ตาดตา เอวํ สนฺเตปี เนว
 กุรฺมโม มํ อาราเชติ สฺถนิสา ปน เม
 ตํ สฺฐจฺจ รุกฺขติ, ตสฺสา สนฺติเก
 คณฺเฑธา”ติ วุตฺวา จ ปน อคฺคฺมเหสี
 อุปฺสงฺกมิตฺวา ปุริมฺนเยเนว กุรฺมมฺ
 ยาจีสุ. ส่าปี ปุริมฺนเยเนว วตฺวา
 “อิทานิ มํ สิลํ นาม นาราเชติ,
 เตน โส ทาตุํ น สกฺกา”ติ อาห.

ก็แล ทูตทั้งหลาย ผู้อันพระราชา-
 ชนนี้ ตรัสสั่งว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย
 แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น กุฎธรรมก็หายังเรา
 ใหย็นดีไม่ แต่ว่า พระสุณิสาของเราย่อม
 รักษากุฎธรรมนั้นหมดจดดี พวกท่าน
 จงรับเอาในสำนักของพระสุณิสา นั้นเถิด”
 จึงเข้าไปเฝ้าพระอัครมเหสี ทูลขอกุฎธรรม
 โดยนัยก่อนนั่นเอง. แม้พระสุณิสา นั้น
 ก็ตรัสโดยนัยนั้นเหมือนกัน แล้วตรัสถาม
 ว่า “เดี๋ยวนี้ชื่อว่าคือไม่ให้เรายินดีเพราะ
 เหตุนั้น เราจึงไม่สามารถมอบให้แก่
 พวกท่านได้”.

สา กิร เอกทิวส์ สี่หปฺยชเร จิตา
 รณฺโณ นครํ ปทกฺขิณํ กโรนฺตสฺส
 ปจฺจโต หตฺถิปปิฏฺเฐ นิสินฺหนํ อูปราชานํ
 ทิสฺวา โลภํ อูปรปาเทตฺวา “สจฺหา
 อิมินา สทฺธิ สนฺตวํ กรายฺยํ ภาตฺ
 อจฺจเยน รชฺเช ปตฺติฏฺจโต มํ เอส
 สงฺคณฺเฑหฺยยา”ติ จินฺตเสสิ.

อถสฺสา “อหํ กุรุชฺฌมํ รกฺขมาณา
 สสามิกา หุตฺวา กิเลสฺวเสน อณฺเฑ
 ปุริสํ โอลฺเกสิ, สีเลน เม ภินฺเนน
 ภวิตพฺพนุ”ติ กุกฺกจฺจํ อโหสิ. ตสฺมา
 เอวมาห. อถ นํ ทูตา “อติจาโร
 นาม อญฺเย จิตฺตฺอุปาทมตฺเตน น
 โหติ, ตฺมุหฺ เอตฺตเคนปิ กุกฺกจฺจํ
 กุรุมาณา ก็ วิตฺติกฺกมํ กริสฺสถ, น
 เอตฺตเคน สีลํ ภิชฺชติ, เทถ โน
 กุรุชฺฌมนุ”ติ วตฺวา ตสฺสาปิ สนฺติเก
 ทเหตฺวา สฺวณฺณนฺปฏฺเฐ ลีขีสุ.

ทราบว่าเป็นวันหนึ่งพระอัครมเหสีนั้น
 ประทับยืนใกล้สี่หปฺยชเร ทอดพระเนตร
 เห็นอุปราชนั่งอยู่บนหลังช้าง เบื้องพระ
 ปฤษฎางค์ของพระราชา ทรงกระทำ
 ปทกฺขิณเสด็จเสียบพระนครอยู่ ให้เกิด
 ความดำริโลภขึ้นมาว่า “ถ้าหากเรา พึ่ง
 ร่วมอภิรมย์กับมหาอุปราชนุชานนี้ไซ้ไร,
 ต่อไปเมื่อพระเชษฐาสวรรคต เรอดำรง
 อยู่ในราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ ก็คงจะ
 สงเคราะห์ยกย่องเรา”.

ลำดับนั้น พระอัครมเหสีได้ทรงมีความ
 สงสัยแคลงพระทัยว่า “เมื่อเรายังรักษา
 กุรุชฺฌมอยู่ ทั้งยังเป็นผู้มีสามี มองดู
 ชายอื่นด้วยอำนาจกิเลส, ศีลของเราจะ
 พึ่งขาดเสียกระมัง”. เพราะฉะนั้นพระนาง
 จึงตรัสอย่างนี้. ลำดับนั้น ทูตทั้งหลาย
 จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า ชื่อว่า
 ความประพฤตินอกใจ จะมีเพราะเหตุ
 เพียงการเกิดพระดำริก็หาไม่ได้, พระองค์
 ทรงทำความแคลงพระทัย เพราะเหตุ
 แม้มีประมาณเท่านั้นอยู่ ไฉนจักทรง
 กระทำความล่วงละเมิด, ศีลจะขาดไป
 เพราะเหตุประมาณเพียงนี้ก็หาไม่ได้, ขอ

พระองค์โปรดพระราชทานกฐธรรม แก่
พวกข้าพระองค์เกิด” ดังนี้แล้ว รับ
พระราชทานกฐธรรมในสำนัก แม่ของ
พระอัศรมเหสีนั้น แล้วจาริกลงไว้ใน
สุพรรณบัฏ.

“ตาดตา เอว สนฺตปิ เนว มํ
อาราเชติ, อุปราชา ปน สุกฺข
รทฺขติ, ตสฺส สนฺตปิเก กณฺหธา”ติ
วุตฺตทา จ ปน อุปราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา
ปุริมฺนเยเนว กุรุทมฺมํ ยาจิสุ. โส
ปน สายํ ราชูปฺภูจฺจานํ กจฺจนฺโต
รณฺเนว กจฺจนฺโต ราชนฺกณํ ปตฺวา
สเจ รณฺโณ สนฺตปิเก ภูณฺชิตฺวา ตตฺถ
สยิตฺถกาโม โหติ, รสฺมึโย จ ปโตทญฺจ
อนฺตรฐเร^๑ ฉทฺทเทติ.

ก็แลเหตุทั้งหลาย ผู้อันพระอัศรมเหสี
ตรัสว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย แม้เมื่อเป็น
เช่นนี้ ศิลก็ไม่ได้ทำให้เรายินดีเลย, แต่
อุปราชย่อมรักษาศีลบริสุทธิ์ดี, พวกท่าน
จงรับศีล ในสำนักของอุปราชนั้นเถิด”
จึงเข้าไปหาอุปราช ขอกฐธรรมโดยนัย
ก่อนอีกนั่นแล. อนึ่ง พระมหากุปราชนั้น
เมื่อเสด็จไปเฝ้าพระเชษฐาธิราชในเวลา
เย็น ก็เสด็จไปตัวบรรทมตนเอง จนถึง
พระลานหลวงแล้ว ถ้าหากเสวยในราช-
สำนักแล้ว มีพระประสงค์บรรทมค้างคืน
ในราชนิเวศน์นั้นไซ้, จะทรงวางเชือก
และเส้มาทิ้งไว้ในระหว่างแอกรถ.

ตาย สญฺญาย มหาชน ปฏิกุกมิตฺวา
ปุณฺทิวเส ปาโตว กนฺตฺวา ตสฺส
นิกฺขมณํ โอลิเกนฺโตว ติฏฺฐติ. สารทึปี

ด้วยความหมายรู้นั้น มหาชนพากันกลับ
ในวันรุ่งขึ้นก็ไปกันอีกแต่เช้าตรู่ ยืนคอย
เฝ้าดูพระอุปราชนั้น เสด็จออกมา. ฝ่าย

^๑ ฉ. อนฺตรฐเร.

ตำ รถม์ วาหิตวา^๑ ปุณทิวเส ปาโตว
 รถม์ อาทาย ราชทวารเว ตัญจติ.
 สเจ ตัขณณเณว นิกขนตุกาโม โหติ,
 รสมิโย จ ปโตทญจ อนโตเรถเยว
 จเปตวา ราชูปฏจันนัง กจจติ.
 มหาชนโน ตาย สญญาย “อิทานว
 นิกขมิสฺสตี”ติ ราชทวารเวว ตัญจติ.

โส เอกทิวสํ เอวํ กตวา ราชนิเวสนํ
 ปาวิสึ. ปวิฏจมตฺตสเสวสฺส เทโว
 ปาวสฺสึ. ราชา “เทโว วสฺสตี”ติ ตสฺส
 นิกขมิต्तํ นาทาสึ. โส ตตฺตเวว
 ปริภุญชิตฺวา สยิ. มหาชนโน “อิทานิ
 นิกขมิสฺสตี”ติ สพุพฺรตฺตี เตเมนุโต
 อญฺจาสิ. อุปราชา ทุตฺยทิวเส
 นิกขมิตฺวา เตมียมานํ จิตํ มหาชนํ
 ทิสฺวา “อหํ กุรุทฺมมํ รกฺขนุโต
 เอตฺตคํ ชนํ กิลเมสึ, สึเลน เม
 ภินฺเนน ภวิตพฺพน”ติ กุกุกุจจํ
 อุปฺปาเทสิ.

นายสารถีก็ขับรถกลับไป ในวันรุ่งขึ้น
 จึงขับรถไปอีก แต่เข้าตรู่ จอดคอยอยู่ที่
 ประตูพระราชวัง. ถ้าหากว่าอุปราช
 มีพระประสงค์จะเสด็จออกในขณะนั้น
 จะทรงวางเชือกสายขับรถ และเส้มาไว้
 ในระหว่างรถเท่านั้น แล้วเสด็จเข้าเฝ้า
 พระราชา. ด้วยความหมายรู้ว่า “อุปราช
 จักเสด็จออกในกาลบัดนี้” มหาชนจึงยืน
 คอยอยู่ตรงประตูพระราชวังนั่นเอง.

ในวันหนึ่ง อุปราชนั้นทรงกระทำอย่างนี้
 แล้ว เสด็จเข้าสู่ราชนิเวศน์. พออุปราช
 นั้นเสด็จเข้าไปแล้วเท่านั้น ฝนก็ตกลงมา
 อย่างหนัก. พระราชาตรัสว่า “ฝนตก
 หนัก” จึงไม่โปรดให้อุปราชเสด็จออกไป.
 อุปราชนั้น เสวยบรรทมค้างอยู่ในพระ
 ราชมณเฑียรนั้นนั่นเอง. มหาชนคิดว่า
 “อุปราชจักเสด็จออกในบัดนี้” ได้ยื่นเฝ้า
 เบี่ยงฝนตลอดทั้งคืน. อุปราชเสด็จออก
 ในวันที่ ๒ ทอดพระเนตรเห็นมหาชนยืน
 เบี่ยงฝน ทรงให้เกิดความแคลงพระทัย
 ว่า “เราเมื่อรักษากรุงรัตนอยู่ ทำให้

^๑ ฉ. โคนิควา.

ชนมีประมาณเท่านี้ลำบาก, ศิลของเรา
จะพึงขาดเสียละกระมัง”.

เตน เตสํ ทูตานํ “สจุจาหํ กุรุชฌมํ
รกุขามิ, อิทานิ ปน เม กุกุกุจํ
อตุถิ, เตน โว น สกุกา ทาตุณฺ”ติ
วตุวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. อถ นํ
ทูตา “ตุมุหากํ เทว ‘เอเต กิลมนฺตุติ
จิตฺตํ นตุถิ, อเจตนํ กมฺมํ นาม น
โหติ, เอตฺตเกนาปิ กุกุกุจํ กโรนฺตฺวานํ
กถํ ตุมุหากํ วิตฺติกฺกโม ภวิสฺสตี”ติ
วตุวา ตสฺสาปิ สนฺติเก สีลํ คเหตุวา
สฺวณฺณณปฏฺฐเว ลีขีสุ.

เพราะฉะนั้น อุปราชจึงตรัสว่า “เป็น
ความจริงเรารักษากุรุธรรม, แต่ว่าเดี๋ยวนี้
เรามีความสงสัย, เพราะฉะนั้น เราจึง
ไม่สามารถจะให้พวกท่านได้” ดังนี้แล้ว
ตรัสบอกเนื้อความนั้น แก่ทูตเหล่านั้น.
ลำดับนั้น ทูตทั้งหลายทูลอุปราชนั้นว่า
“ข้าแต่สมมติเทพ พระองค์มิได้ทรงมี
พระดำริว่า ชนเหล่านี้ จงลำบาก
การกระทำที่ไม่มีเจตนา นั้น จะชื่อว่า
เป็นกรรมก็หามิได้, เมื่อพระองค์ทรงทำ
ความกังวลพระทัย ด้วยเหตุแม้มีประมาณ
เพียงเท่านี้ การล่วงละเมิดจักมิได้
อย่างไร” ดังนี้แล้ว จึงรับศีลในสำนัก
แม่ของอุปราชนั้น แล้วเขียนจารึกลงไว้
ในแผ่นทองคำ.

“เอวํ สนฺเตปิ เนว มํ อาราเชติ,
ปุโรหิตो ปน สฺสฺสจฺจ รกุขติ, ตสฺส
สนฺติเก คณฺหถา”ติ วุตฺตา จ ปน
ปุโรหิตํ อุปสงฺกมิตฺวา ยาจีสุ. โสปิ
เอกทิวสํ ราชฺฏปฏฺฐจฺฉนํ คจฺฉนฺโต เอกเณ

ก็แลทูตทั้งหลาย ผู้อันอุปราชตรัส
ว่า “แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ศิลก็มีได้ให้เรา
ยินดีเลย, แต่ว่าปุโรหิต ย่อมรักษาศีล
บริสุทธิ์ดี, ท่านทั้งหลายจงรับศีลในสำนัก
ของปุโรหิตนั้นเถิด” จึงเข้าไปขอศีลกะ

รณณา ตสฺส รณโณ เปลิตํ ตรณ-
 รุจิรวณฺณ^๑ รณํ อนฺตรามกฺเค ทิสฺวา
 “กสฺสายํ รโถ”ติ ปุจฺฉิตฺวา “รณโณ
 อากโต”ติ สุตฺวา “อหํ มหฺลลโก, สเจ
 เม ราชา อิมํ รณํ ทเทยฺย, สุขํ
 อิมํ อารุหฺห วิจเรยฺย”ติ จินฺตเตฺวา
 ราชูปฺภูจฺฉานํ คโต. ตสฺส ชยาเปตฺวา
 จิตกาเล รณโณ รณํ ทสฺเสสุ.

ราชา ทิสฺวา “อติวิย สุนฺทโร อัย
 เม รโถ, อจฺริยสฺส โน เทถา”ติ
 อาน. ปุโรหิตโต น อิจฺฉิ. ปุณฺปุณฺ
 วุจฺจมาโนปี น อิจฺฉิเยว. กิการณา ?
 เหวํ กิรสฺส อโหสิ “อหํ กุรุชฺชมํ
 รกฺษนฺโตว ปฺรสนฺนตฺเก โลกํ อกาสิ,
 ภินฺเนน เม สีเลน ภวิตฺพฺพนุ”ติ. โส
 ตมตฺถํ อจฺฉิภาตฺวา “ตาทา กุรุชฺชมเม
 เม กุกฺกุจํ อตฺถิ, น เม โส

ปุโรหิต. ฝ่ายปุโรหิตนั้น วันหนึ่งเมื่อ
 ไปเฝ้าพระราชามองเห็นรมมีรัศมีทองแสง
 เรือง ๆ ในระหว่างทาง ซึ่งพระราชา
 พระองค์หนึ่ง ทรงส่งไปเพื่อพระราชา
 พระองค์นั้นจึงถามว่า “รถนี้เป็นของใคร”
 ได้ฟังว่า “รถที่ราชบุรุษนำมา เพื่อ
 พระราชา” คิดว่า “เราเป็นคนชราภาพ,
 ถ้าหากว่าพระราชา ฟังพระราชทานรถ
 นี้แก่เราไซ้, เราพึงขึ้นรถนี้เที่ยวไป
 สบาย” จึงไปเฝ้าพระราชา. ในเวลา
 ที่ปุโรหิตนั้นยืนถวายพระพรให้ทรงมีชัย
 พวกราชบุรุษก็น้อมเกล้าฯ ถวายรถแด่
 พระราชา.

พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว ตรัสว่า
 “รถของเราหนึ่งดงามยิ่งนัก, พวกท่าน
 จงมอบให้แก่อาจารย์ของเราเถิด”. ปุโรหิต
 ไม่ปรารถนา, ถึงแม้พระราชาตรัสอยู่
 บ่อย ๆ ก็มิได้ปรารถนาเลย. มีคำถามว่า
 เพราะเหตุไร ? ตอบว่า ทราบว่า
 ปุโรหิตนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “เรา
 เมื่อกำลังรักษาภรรยาอยู่นั้นเที่ยว ได้
 กระทำความโลภในสมบัติของผู้อื่น, สีล

^๑ ฉ. คุรุวิวิณฺณ.

กुरुชโม มํ อาราเชติ, ตสฺมา น
สกา ทาตฺนุ”ติ อห.

อถ นํ ทูตา “อวย โลกฺอุปาทมตฺเตน
สีลํ น ภิชฺชติ, ตฺเมห เอตฺตเกนปิ
กุกฺกัจจํ กโรนฺตา ก็ วิตฺตํ
กสิสฺสตา”ติ วตฺวา ตสฺสาปิ สนฺติเก
สีลํ คเหตฺวา สุวณฺณปฏฺฐู ลีขีสุ.

“เอวํ สนฺเตปิ เนว กुरुชโม มํ
อาราเชติ, รชฺชคฺคาหโก อมจฺโจ ปน
สุฏฺฐุ รกฺขติ, ตสฺส สนฺติเก คณฺหตา”ติ
วตฺวา จ ปน ตมฺปิ อุปสงฺกมิตฺวา
ยาจีสฺส. โสปิ เอกทิวสํ ชนปเท เขตฺตํ
มินฺนุโต รชฺชํ ทณฺฑเก พนฺธิตฺวา
เอกํ โภฏี เขตฺตสามิเกน คาทาเปตฺวา
เอกํ อตฺตนา อคฺคเหสิ. เตน
คหิตฺรชฺชุภฺภิยา พนฺธทณฺฑโก เอกสฺส

ของเราจะพึงขาดเสียแล้วกรรมัง”. บุโรหิต
นั้นจึงบอกเนื้อความนั้น แล้วกล่าวว่า
“ดูกรพ่อทั้งหลาย เรามีความสงสัยใน
กुरुธรรม, กुरुธรรมของเรานั้น มิได้ให้
เรายินดี, เพราะฉะนั้น เราจึงไม่สามารถ
จะให้ได้”.

ลำดับนั้น ทูตทั้งหลายจึงกล่าวกับบุโรหิต
นั้นว่า “ข้าแต่นายท่าน ศีลจะขาดไป
เพราะเหตุเพียงเกิดความโลภก็หามิได้,
ท่านทำความกังวลใจอยู่ เพราะเหตุแม้มี
ประมาณเท่านี้ จักกระทำการล่วงละเมิด
ได้อย่างไร” แล้วรับศีลในสำนักแม่ของ
บุโรหิตนั้น แล้วเขียนจารึกลงในแผ่น
ทองคำ.

ก็แลพวกทูต ผู้อันบุโรหิตกล่าวว่า
“แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น กुरुธรรมก็มีได้ให้
เรายินดีเลย, แต่อำมาตย์ผู้ถือเส้นเชือก
รังวัดรักษาศิลปบริสุทธิตี, พวกท่านจง
รับศีลในสำนักของอำมาตย์นั้นเถิด” จึง
เข้าไปหาอำมาตย์เมื่อนั้น ขอ กुरुธรรม.
อยู่มาวันหนึ่งอำมาตย์นั้น กำลังรังวัดนา
อยู่ที่ชนบท พันเชือกเข้ากับท่อนไม้ ให้
เจ้าของนาถือปลายเชือกไว้ข้างหนึ่ง ส่วน

กกุฏกาสุส พิลมขุณฺณ ปาปุณฺนิ.

โส จินฺตลลิตี “สเจ ทนฺนทกํ พิล
โอดาเรสุสสามิ, อนฺนโตพิเล กกุฏกโก
นลลิตีสุสตี, สเจ ปน ปฺรโต^๑ กริสฺสามิ,
รณฺนโย สนฺตกํ นลลิตีสุสตี, สเจ
โอรโต กริสฺสามิ, กุฏุมฺพิกาสุส สนฺตกํ
นลลิตีสุสตี, กิณฺนุโข กาดพฺพนฺ”ติ.
อดลฺลิตี เอตทโหสิ พิล กกุฏกเกน
ภวิตพฺพนํ สเจ ภเวยฺย ปณฺณายเยยฺย,
เอตฺตเถว นํ โอดาเรสุสสามิ”ติ พิล ตํ
ทนฺนทกํ โอดาเรสิ.

กกุฏกโก “กิริ”ติ สทฺทมกาสิ. อดลฺลิตี
เอตทโหสิ “ทนฺนทโก กกุฏกปิฏฺเจ
โอดิตฺตฺตฺนํ ภวิสฺสตี, กกุฏกโก มโต
ภวิสฺสตี, อหณฺจ กุฏุมฺมํ รกฺขามิ,
เตน เม สีเลน กิณฺนเนน ภวิตพฺพนฺ”ติ.
โส เอตมตฺตํ อจฺจิกฺขิตฺวา “อิมินา เม
การณฺเนน กุฏุมฺเม กุฏุกุจฺจํ อตฺถิ,
เตน โว น สกฺกา ทาตฺตนฺ”ติ อห.

ตนถือปลายเชือกไว้อีกข้างหนึ่ง. ท่อนไม้
ที่พันปลายเชือกข้างที่อำมาตย์นั้นถือ ไป
สุดลงท่ามกลางรูของปู้ตัวหนึ่ง.

อำมาตย์นั้นครุ่นคิดว่า “ถ้าเราปักไม้ลง
ไปตรงรูปู, ปูในรูจะตายเสีย, ถ้าเราจะ
ปักเกินไปข้างหน้า เนื้อที่ของหลวงก็
จะขาดไป, ถ้าเราปักกร่นเข้ามาทางนี้,
เนื้อที่นาของกุฏุมพี (เกษตรกร) ก็
จะขาดไป, เราจะพึงทำอย่างไรดีเล่าหนอ”.
ลำดับนั้น อำมาตย์ผู้นั้นได้มีความคิด
ดังนั้นว่า “ในรูคงจะมีปูอยู่, ถ้าปูพึงมีอยู่
ก็จะปรากฏ, เราจักปักไม้ที่ลงตามรูปู
นี้แหละ” จึงปักไม้ที่ลงไปในรูปู.

ปูส่งเสียงร้องดัง “กรีก”. ครั้งนั้นอำมาตย์
ได้มีความดำรินี้ว่า “ไม้คงจะปักลงไป
ถูกหลังปูเสียแล้ว ปูคงตายแน่, และเรา
ก็กำลังรักษากรุทธธรรมอยู่, เพราะเหตุนั้น
ศีลของเรา คงจะขาดเสียแล้วกระมัง”.
อำมาตย์ผู้รั้งวัดนานั้น บอกเนื้อความนั้น
แล้ว จึงพูดว่า “เรามีความกังวลใจใน
กรุทธธรรม เพราะเหตุนี้, เพราะฉะนั้น

^๑ ฉ. ปฺรโต.

เราจึงไม่สามารถจะให้ภรรยา แก่พวก
ท่านได้”.

อท นั ทูตา “ตุมหากั กุกกุโก
มรตุติ จิตตํ นตฺถิ, อเจตนํ กम्म
น โหติ ตุมฺเห เอตตฺถเนปิ กุกกุจจํ
กโรนฺตา ก็ วิตฺถกมํ กริสฺสธา”ติ
วตฺวา ตสฺสาปิ สนฺติเก สีลํ คเหตุวา
สุวณฺณปฏฺฐู ลีขิสฺสุ.

ลำดับนั้น ทูตทั้งหลายกล่าวกับอำมาตย์
ผู้รั้งวัตนาว่า “ท่านมิได้มีความคิดว่า
‘ปึงตายเสียเถอะ’ การกระทำที่ไม่มี
เจตนา จะชื่อว่าเป็นกรรมก็หาไม่ได้, ท่าน
ทำความกังวลใจด้วยเหตุแม้มีประมาณ
เท่านี้ จักกระทำการล่วงละเมิดได้
อย่างไร” ดังนี้แล้วรับเอาศีลในสำนักแม่
ของอำมาตย์ ผู้รั้งวัตนาเขียนจารึกลงใน
แผ่นทองคำ.

“เอวํ สนฺเตปิ เนว มํ อาราเชติ
สารถิ ปน สฺมุจฺจ รกฺขติ, ตสฺส
สนฺติเก คณฺหา”ติ วุตฺตา จ ปน
ตมฺปิ อุปสงฺกมิตฺวา ยาจิสฺสุ. โส
เอกทิวสํ ราชานํ รเถน อุตฺยานํ เนสิ.
ราชา ตตฺถ ทิวสํ^๑ ก็หิตฺวา สายํ
นิกฺขมิตฺวา รถํ อารุหติ. ตสฺส นครํ
อสมฺปตฺตสฺเสว สฺริยตฺถกฺมนเวลาย เมโฆ
อุจฺฉหิ. สารถิ รณฺโฆ เตมนภเยน
สินฺธวานํ ปโตทสณฺณํ อทาสิ, เต

ก็แล ทูตทั้งหลายผู้อันอำมาตย์ ผู้
รั้งวัตนาว่าว่า “แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น
ศีลก็มีได้ให้เรายินดีเลย, แต่ว่านายสารถิ
ย่อมรักษาศีลบริสุทธิ์ดี, พวกท่านจงรับ
ศีลในสำนักของนายสารถินั้นเถิด” จึง
เข้าไปหาขอศีล แม้กับนายสารถินั้น.
วันหนึ่ง นายสารถินั้นนำเสด็จพระราช
ไปยังพระอุทยานด้วยรถ. พระราชาทรง
กีฬา ในพระอุทยานนั้นตลอดทั้งวัน แล้ว
เสด็จออกในเวลาเย็น เสด็จขึ้นทรงรถ.

^๑ น. ทิวา.

สินธุวา ขเวน ปกษนุทีสุ.

พอพระราชเสด็จยังไม่ทันจะถึงพระนคร
เลย เมฆฝนตั้งเค้าขึ้นมา ในเวลา
พระอาทิตย์อัสดงคต. เพราะเกรงว่า
พระราชหทัยจะทรงเปี่ยมฝน นายสารถีได้
ให้สัญญาณลงแสงม้าสินธุพ, ม้าสินธุพ
เหล่านั้นทะยานวิ่งไปโดยเร็ว.

ตโต ปฏฐาย จ ปน เต อุตฺตยานัน
คจฺจนฺตปิ ตโต อากจฺจนฺตปิ ตัง
จัน ปตฺวา ขเวน คจฺจนฺติ อากจฺจนฺติ.
กึการณา เตสํ กิร เอตทโหสิ “อิมสมึ
จาเน ปริสุสเยเนว ภวิตพฺพํ, เตน โน
สารถี ตทา ปโตทสญฺญํ อทาสี”ติ.

ก็แลแต่ขึ้นมา ม้าสินธุพเหล่านั้น เมื่อ
ไปยังพระอุทยานก็ดี กลับจากพระอุทยาน
นั้นก็ดี พอถึงที่นั่น ก็วิ่งไปและวิ่งกลับ
โดยเร็ว. ถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า
ทราบที่ ม้าสินธุพเหล่านั้น ได้มีความ
เข้าใจนี้ว่า “สถานที่ตรงนี้จะมียันตราย
แน่นอน, เพราะเหตุนี้ นายสารถี
จึงได้ลงแสงม้าเป็นสัญญาณแก่พวกเราใน
เวลานั้น”.

สารถิสฺสาปิ เอตทโหสิ “รณฺเวย เตมเน
วา อเตมเน วา มยฺหํ โทโส นตฺถิ,
อหํ ปน อฏฺฐาเน สฺสสิขิตฺตสินฺธุวานัน
ปโตทสญฺญํ อทาสี, เตนิเม อิทานิ
อปราปรํ ขนฺดูตา กิลมนฺตฺติ, อหฺมจ
กฺรุฑฺดมํ รกฺขามิ, เตน เม สีเลน
ภินฺนเนน ภวิตพฺพนฺ”ติ.

ฝ่ายนายสารถี ได้มีความปริวิตกนี้ว่า
“พระราชหทัยจะทรงเปี่ยมฝน หรือไม่ทรง
เปี่ยมฝนก็ตามที่เราย่อมจะไม่มีความคิด
เลย, แต่ที่เราได้ลงแสงม้าเป็นสัญญาณ
แก่ม้าสินธุพ ซึ่งได้รับการฝึกหัดอย่างดี
แล้ว ในสถานที่อันไม่สมควร, เหตุนี้
จนกระทั่งบัดนี้ ม้าสินธุพทั้งหลายเหล่านี้
ก็ยังคงวิ่งเร็วทั้งเวลาไปและกลับ ย่อม

โส ตมตถํ อัจฉิขิตฺวา “อิมินา เม
 การณน กุรุชฺรมเม กุกุกุจํ อตฺถิ,
 เตน โว น สกฺกา ทาทฺนุ”ติ อาห.
 อถ นํ พุตา “ตุมหากํ ‘สินฺธฺวา
 กิลมฺหตุ’ติ จิตฺตํ นตฺถิ, อเจตนํ
 กมฺมํ นาม น โหติ, เอตฺตเกนปิ จ
 ตุมฺเห กุกุกุจํ กโรนฺตา ก็ วิตฺติกมฺ
 กริสฺสธา”ติ วตฺวา ตสฺส สนฺติเก สิลํ
 คเหตฺวา สุวณฺณปฏฺฐู ลีขีสุ.

“เอวํ สนฺเตปิ เนว มํ อาราเชติ,
 เสฏฺฐิ ปน สุฏฺฐุ รกฺขติ, ตสฺส
 สนฺติเก คณฺหธา”ติ วตฺวา จ ปน ตํ
 อุปสงฺกมิตฺวา ยาจีสุ. โสปี เอกทิวสํ
 คพฺพโต นิขฺพนตฺสาลิสีเส อตฺตโน
 สาลิกฺเขตฺตํ คณฺฐฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา
 นีวตฺตมาโน “วิหิมาลํ พนฺธาเปสฺสามิ”ติ

เห็นดีเห็นชอบ, และเราก็กำลังรักษา
 กุรุธรรมอยู่, เพราะเหตุนี้ คีลของเรา
 จะพึงขาดเสียละกระมัง”.

นายสารถินั้น ครั้นบอกเนื้อความนั้นแล้ว
 พูกว่า “เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความ
 กังวลใจในกุรุธรรม, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้า
 จึงไม่สามารถจะมอบให้แก่พวกท่านได้”.
 ลำดับนั้น พุทธทั้งหลายกล่าวกะนายสารถิ
 นั้นว่า “ท่านไม่มีความคิดว่า ‘ม้าสินธพ
 ทั้งหลายจะเห็นดีเห็นชอบ’ การกระทำที่
 ไม่มีเจตนา ย่อมไม่จัดเป็นกรรม, และ
 ท่านเมื่อทำความกังวลใจ แม้เพราะเหตุ
 มีประมาณเท่านี้ ไฉนจักกระทำการ
 ล่วงละเมิดได้เล่า” แล้วรับเอาคีลใน
 สำนักของนายสารถิเขียนจารีกลงไว้ใน
 แผ่นทองคำ.

ก็แลพวกพุทธผู้อันนายสารถิพูว่า
 “แม้เป็นเช่นนั้นก็ตามที คีลนั้นก็มิได้ให้
 ข้าพเจ้ายินดีเลย, แต่ที่ท่านเศรษฐี
 ย่อมรักษาคีลบริสุทธิ์ดี, ขอท่านทั้งหลาย
 โปรดรับคีลในสำนักของท่านเศรษฐีนั้น
 เกิด” จึงเข้าไปหาท่านเศรษฐีนั้น แล้ว
 วอนขอคีล. ฝ่ายเศรษฐีนั้นเล่า อยู่มา

เอก สาลีสีสุมภูจิ คาหาเปตวา จุพาย^๑
พนธาเปสิ.

วันหนึ่ง ไปยังนาข้าวสาลีของตน ในขณะที่
ต้นข้าวสาลีออกรวง ตรวจตราดูแล้ว
กำลังเดินกลับมาพลางคิดว่า “เราจะให้
ผูก(รวงข้าว) เป็นพุ่มข้าวเปลือก” แล้ว
ให้คนใช้รวบรวมข้าวสาลีกอหนึ่ง ผูก
เป็นพวงไว้.

อดสูส เอตทโหสิ “อิมมูหา เกทารา
มยา รณฺเวย ภาโค ทาทพุโพ,
อทินฺนภาตโตเยว จ เม เกทารโต
สาลีสีสุมภูจิ คาหาปิตา, อหฺนฺจ กุรุณฺมม
รกุขามิ, เตน เม ภินฺเนน สีเลน
ภวิตพฺพนฺ”ติ. โส เอตมตฺถํ อัจฺจชิตฺวา
“อิมินา เม การณฺเนน กุรุณฺเม
กุกุกุจํ อตฺถิ, เตน โว น สกฺกา
ทาทนฺ”ติ อาห.

ครั้นต่อมาเศรษฐีนั้น ได้มีความปริวิตกนี้
ว่า “ส่วนข้าวค่าภาคหลวง เราก็จะให้
จากนาแปลงนี้, อนึ่ง เราก็ได้ให้คน
รวบรวมข้าวผูกเป็นพุ่มจากนา อันเป็น
ส่วนค่าภาคหลวงที่ยังมิได้ชำระให้เลย,
และเราก็กำลังรักษากรุงรัตนโกสินทร์,
เพราะฉะนั้น ศีลของเราจะพึงขาดเสียละกรรมัง”.
เศรษฐีนั้น จึงบอกเนื้อความนั้นแล้ว
พูดต่อไปว่า “เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงมี
ความกังวลใจในกรุงรัตนโกสินทร์, เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถมอบกรุงรัตนโกสินทร์ ให้
แก่พวกท่านได้”.

อถ นํ พุตา “ตุมฺหากํ เถยฺยจิตฺตํ
นตฺถิ, เตน วินา อทินฺนาทานํ นาม
ปญฺญาเปตฺตํ น สกฺกา, เอตฺตเคนปิ จ

ลำดับนั้น พวกทูตจึงกล่าวกับท่านเศรษฐี
ว่า “ท่านไม่มีความคิดที่จะลักขโมยเลย
เว้นแต่เถยยจิตต์นั้น ก็ไม่อาจปรับเป็น

^๑ ฉ. อุณช.

กุกกุจจํ กโรนฺดา ตุมฺเห ปรสฺนฺตํ
นาม ก็ คณฺหิสฺสธา”ติ วตฺวา
ตสฺสาปิ สฺนฺติเก สีลํ กเหตฺุวา
สุวณฺณปฏฺเฏ ลีขีสุ.

อทินนาทานได้ อนึ่ง ท่านเมื่อทำความ
กังวลใจ แม้เพราะเหตุมีเพียงเท่านี้ จัก
ถือเอาสิ่งของที่เป็นของบุคคลอื่นได้อย่าง-
ไร” รับเอาศีลในสำนักแม่ของท่านเศรษฐี
แล้วจาริกไว้ในแผ่นดินทองคำ.

“เอวํ สฺนฺเตปิ เนว มํ อาราเชติ
โทณมาปโก ปน มหามตฺโต สฺมฺมจฺจุ
รกฺขติ, ตสฺส สฺนฺติเก คณฺหา”ติ
วตฺวา จ ปน นํ อุปสงฺกมิตฺวา
ยาจีสฺสุ. โส กิร เอกทิวสํ ทวารโกฏฺจเก^๑
นิสีทิตฺวา ราชภาเค วีหี มินาเปนฺโต
อมิตฺวีหฺราสีโต วีหี กเหตฺุวา ลกฺขํ
จเปสิ.

ก็แล ทูตทั้งหลายผู้เฝ้าท่านเศรษฐี
พูดว่า “ถึงแม้เมื่อเป็นเช่นนี้ ศีลนั้นก็
มิได้ให้เรายินดีเลย, แต่ว่าโทณมาปก-
มหาอำมาตย์ ย่อมรักษาศีลบริสุทธิ์ดี,
ขอท่านทั้งหลายโปรดรับเอาศีล ใน
สำนักของโทณมาปกมหาอำมาตย์นั้น
เถิด” จึงเข้าไปหาโทณมาปกมหาอำมาตย์
อ้อนวอนขอศีล. เล่ากันมาว่า วันหนึ่ง
โทณมาปกมหาอำมาตย์นั้นนั่งอยู่ที่ซุ้ม
ประตู สั่งให้บุรุษคนใช้ตวงข้าวเปลือก
ตนเองหยิบข้าวเปลือกจากกองข้าวเปลือก
ที่ยังมิได้ตวง กองไว้เป็นกะแฉน.

ตสฺมี ขณฺ เทโว ปาวสฺสึ. มหามตฺโต
วีหิลกฺขานี^๒ วทฺถิมิตฺวา “มิตฺวีหิ
เอตฺตกา นาม โหตี”ติ วตฺวา ลกฺขวีหิ

ในขณะนั้น ผนตกลงมาอย่างหนัก.
มหาอำมาตย์เพิ่มกะแฉนข้าวเปลือกขึ้น
แล้วพูดว่า “ชื่อว่า ข้าวเปลือกที่ตวงแล้ว

^๑ ฉ. โกฏจาการทวาร.
^๒ ฉ. ลกฺขานี คเหตุวา.

สงกขุฉิตวา มิตราสิมฺหิ ปกฺขิปิตฺวา
เวเคน คนฺตฺวา ทฺวารโกฏฺฐเก จตฺวา
จินฺตฺสิ “กิณฺุโข มยา ลกฺขฺวีหิ
มิตฺวีหิราสิมฺหิ ปกฺขิตฺตา อุทฺาหุ
อมิตฺราสิมฺหิ”ติ.

อถสฺส เอตทโหสิ “สเจ เม มิตฺวีหิราสิมฺหิ
ปกฺขิตฺตา อการณฺน รณฺุโย สนฺตํ
วขุฉิตํ, คหปติกาณํ สนฺตํ นาสิตํ,
อหณฺจ กุรุทฺมมํ รกฺขามิ, เตน เม
ภินฺุเนน สีเสน ภวิตพฺพนฺุ”ติ โส
ตมตฺถํ อัจฺฉิตฺวา “อิมินา เม
การณฺน กุรุทฺมเม กุกฺกฺจจํ อตฺถิ,
เตน โว น สกฺกา ทาตฺนฺุ”ติ อห.

อถ นํ ทฺูตา ตฺุมหากํ เถยฺยจิตฺตํ
นตฺถิ, เตน วินา อทินฺนาทานํ นาม
ปณฺุณาเปตฺุ น สกฺกา, เอตฺตเคนปิ จ
กุกฺกฺจจํ กโรนฺุตา ตฺุมเห ก็ ปฺรสนฺตํ

มีจำนวนเท่านี้” แล้วหยิบข้าวเปลือกที่เป็น
คะแนนใส่เข้าไปในกองข้าวเปลือกที่ตวง
นั้น แล้วรีบไปยืนอยู่ที่ซุ้มประตู พลัง
ครุ่นคิดว่า “ข้าวเปลือกที่เป็นคะแนน
เราใส่เข้าไปในกองข้าวเปลือกที่ตวงแล้ว
หรือหนอแล หรือว่าเราใส่เข้าไปใน
กองข้าวเปลือกที่ยังมิได้ตวง”.

ลำดับนั้น เขาได้มีความปริวิตกนี้ว่า
“ถ้าหากว่า เราใส่คะแนนข้าวเปลือก
เข้าไปในกองข้าวเปลือกที่ตวงแล้ว ข้าวเปลือก
ของหลวงก็จะเพิ่มขึ้นด้วยเหตุอันไม่ควร,
ข้าวเปลือกของคหบดีก็จะขาดหายไป,
และเราก็รักษาภุทธธรรมอยู่, เพราะ
เหตุนี้เอง ศีลของเราคงจะขาดเสียแล้ว
กรรมัง” โทณมาปภมมหาอำมาตย์นั้น จึง
บอกเนื้อความนั้นแล้วกล่าวว่า “ข้าพเจ้า
มีความกังวลใจในภุทธธรรม เพราะเหตุนี้,
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถจะ
มอบภุทธธรรมให้แก่พวกท่านได้”.

พวกทฺูต จึงกล่าวกับเขาว่า “ท่านไม่มี
ความคิดที่จะลักขโมย เมื่อเว้นจาก
ความคิดจะลักขโมยแล้ว ก็ไม่อาจปรับ
เป็นอทินนาทานได้, อนึ่ง เมื่อท่าน

กณฺหิสฺสเถว”ติ วตฺวา ตสฺสาปิ สนฺตึเก
สีลํ กเหตุว สฺวณฺณปฏฺเฐ ลีขีสุ.

กระทำ ความกังวล เพราะเหตุแม่เพียง
เท่านี้ จักถือเอาสิ่งของ ของผู้อื่นได้
อย่างไร” ดังนี้แล้ว รับเอาศีลในสำนัก
แม่ของโศคนมาปกหมาอำมาตย์นั้น จารีก
ลงไว้ในแผ่นทองคำ.

“เอวํ สนฺเตปิ เหนว มํ
อาราเชติ, โทวาริโก ปน สฺมจฺ
รทฺขติ, ตสฺส สนฺตึเก กณฺหา”ติ
วตฺตา จ ปน ตมฺปิ อุตฺตมํ อุตฺตมํ
ยาจิสฺสุ. โสปี เอกทิวสํ นครทวารํ
ปีชานเวลาย ติกฺขตฺตํ สทฺทมนุสฺสาเวสิ.
อเถโก ทลิตฺทกมนุสฺโส อตฺตโน
กนิฏฺจภคินิยา สทฺธิ ทารุปลนฺตฺตถาย
อรณฺณํ คนฺตฺวา นีวตฺเตนฺโต ตสฺส
สทฺทํ สุตฺวา ภคินี อาทาย เวเคน
สมฺปาปฺตนิ.

ก็แล พวกทูตผู้ขึ้นโศคนมาปกหมา-
อำมาตย์กล่าวว่า “ถึงแม่เป็นเช่นนั้น
ศีลนั้นก็มิได้ให้เราความยินดีเลย, แต่
บุรุษผู้รักษาประตูนี้ ย่อมรักษาศีล
บริสุทธิ์ดี, พวกท่านโปรดรับเอาศีลใน
สำนักของบุรุษผู้รักษาประตูเถิด” จึง
เข้าไปหาบุรุษ ผู้รักษาประตูแม่่นั้น
อ้อนวอนขอศีล. ฝ่ายบุรุษผู้รักษาประตู
นั้น วันหนึ่งในเวลาจะปิดประตูพระนคร
ได้ร้องประกาศขึ้นถึง ๓ ครั้ง. ครั้งนั้น
คนยากจนผู้หนึ่งไปปากกับน้องสาวของตน
เพื่อเก็บผักหักพิน เมื่อกลับมาได้ยินเสียง
ของบุรุษผู้รักษาประตูนั้น จึงรีบพา
น้องสาวมาถึงทันพอดี.

อถ นํ โทวาริโก “ตวํ นครเร รณฺโณ
อตฺตภาวํ กิ น ชานาสี, สกาลสฺเสว
อิมสฺส นครสฺส ทวารํ ปิถียตี”ติ น

ลำดับนั้น บุรุษผู้รักษาประตู จึงพูดกับ
คนยากจนนั้นว่า “ท่านไม่รู้หรือว่าใน
พระนครนี้ มีพระราชาทรงครอบครอง,

๑ น. ปิธีตติ.

สุวรรณณุปฏฐา ลีขีสุ.

“เอวํ สนนเตปิ เนว มํ อาราเชติ,
วณฺณทาสี ปน สฺกุจฺจ รุกฺขติ, ตสฺสาปิ
สนฺติเก คณฺหธา”ติ วุตฺตา จ ปน
ตมฺปิ อุปสงฺกมิตฺวา ยาจีสุ: สापि
ปุริมฺนเยเนว ปฏิทฺธิปิ. ก็การณา ?
สกุโก กิร เทวานมินฺโท “ตสฺสา
สีลํ วีรมฺสิสุสามี”ติ มาณววณฺเณน
อาคณฺตุวา “อหํ อาคมิสฺสามี”ติ
สหสฺสํ ทตฺวา เทวโลกเมว คณฺตุวา
ตีณิ สํวจฺจรานิ นาคจฺจติ.

สา อตฺตโน สีลเกททเยน ตีณิ
สํวจฺจรานิ อณฺณสฺส ปุริสสฺส หตฺถโต
ตมฺพุลมตฺตมฺปิ น คณฺหิ. สา
อนุกฺกเมน ทฺกคฺตา หุตฺวา จินฺตสิ
“มยฺหํ สหสฺสํ ทตฺวา คตฺปุริสสฺส ตีณิ

แล้วรับเอาศีล ๕ ในสำนักแม่ของเขา
จารีกลงในแผ่นทองคำ.

ก็แล พวกทูตผู้อันบุรุษผู้รักษาประตูลูก
พูดว่า “ถึงกระนั้นก็ตามทีเกิด ศีลนั้นก็
ไม่ให้ข้าพเจ้ายินดีได้เลย, แต่ว่านาง
วรรณทาสี ย่อมรักษาศีลบริสุทธิ์ดี, ท่าน
ทั้งหลายโปรดไปรับเอาศีล ในสำนักของ
นางวรรณทาสีนั้นเถิด” จึงพากันไปหา
นางวรรณทาสีแม่ นั้น อ้อนวอนขอศีล.
ฝ่ายนางวรรณทาสีนั้นก็ปฏิเสธ โดยนัย
ก่อนอีกเหมือนกัน. ถามว่า เพราะ
เหตุไร ? ตอบว่า เล่ากันว่า ท้าวสักกะ
จอมเทพทรงดำริว่า “เราจักทดลองศีล
ของนางวรรณทาสี” จึงจำแลงพระองค์
เป็นมาณพหนุ่มเสด็จมา ตรัสว่า “เราจัก
มาในวันหน้า” ประทานทรัพย์ไว้ ๑,๐๐๐
เป็นของหมั้น แล้วเสด็จกลับไปยังเทวโลก
ตามเดิม สิ้นเวลาถึง ๓ ปีก็ยังมีได้เสด็จมา.

นางวรรณทาสีนั้น เพราะกลัวศีลของตน
จะขาด ตลอดเวลา ๓ ปี จึงไม่ได้รับ
ของกำนัล แม้เพียงค่าหมากพลูจากมือ
ของชายคนอื่น. นางวรรณทาสีนั้นต้อง
ยากจนลง โดยลำดับ จึงคิดว่า “ชายผู้ให้

สัจจธรรมา อเนกคุณนุตสสุ ทุกคุณมहि
 ชาตา ชีวิตุตตมปิ ฆฎตุ น
 สกุกมิ, อิตทานิ ปฏจาย มยา
 วินิจจยมหามตทานัน อโรเจตวา परिพพ
 กเหตุ วฏฐิติ”ติ.

สา วินิจจยั คนุตวา “สามี परिพพ
 ทตวา กตปริสสสุ เม ตินิ สัจจธรรมา,
 มตภาวามตภาวสสุ” น ชานามิ, ชีวิต
 ฆฎตุ น สกุกมิ, ก็ กโรมิ สามิ”ติ
 อาห. “ตินิ สัจจธรรมา อเนกคุณนุ
 ก็ กริสสสิ, อิต ปฏจาย परिพพ
 กณหา”ติ. ตสสา ลทฐวินิจจยาย
 วินิจจยโต นิภขมมานายเอว เอโก
 ปุริโส สหสสภณชุกิ อุปนาเมสิ.

ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่เรา แล้วจากไป สิ้น
 เวลา ๓ ปีแล้วก็ยังไม่กลับมา เรากลาย
 เป็นคนยากจนลง ทั้งไม่สามารถที่จะ
 เลี้ยงชีพต่อไปได้, ตั้งแต่บัดนี้ไป เรา
 ควรแจ้งมหาอำมาตย์ ผู้พิพากษาคดีหา
 เสบียงเลี้ยงชีพ”.

นางวรรณทาสีนั้น ไปยังสถานพิพากษา
 คดี ร้องเรียนว่า “ข้าแต่ นาย เมื่อบุรุษ
 คนหนึ่ง ให้เสบียงเป็นของหมั้นแก่ดิฉัน
 แล้วจากไปสิ้นเวลาถึง ๓ ปี, ดิฉันไม่
 ทราบว่าเขาตายแล้วหรือยังไม่ตาย, ดิฉัน
 ไม่สามารถสืบต่อชีวิตต่อไปได้, ข้าแต่ นาย
 ดิฉันจะทำอย่างไรดี”. มหาอำมาตย์
 ผู้ตัดสินคดีจึงพูดว่า “เมื่อเรามีได้กลับมา
 เป็นเวลาถึง ๓ ปีแล้ว เธอจักกระทำ
 อย่างไม่รู้ก็ได้, จำเดิมแต่บัดนี้ไป เธอจงรับ
 ทรัพย์ เป็นเสบียงเลี้ยงชีพเกิด”. เมื่อ
 นางวรรณทาสีได้รับการวินิจฉัยแล้ว เดิน
 ออกไปจากสถานที่พิพากษาคดีเท่านั้นเอง
 ชายคนหนึ่งก็ยื่นห่อทรัพย์ ๑,๐๐๐ ให้.

ตสฺส คหณตฺถาย หตฺถํ ปสฺสารณ-
กาเล สกฺโก อตฺตานํ ทสฺเสสิ. สฺวา
ตํ ทิสฺวา ว “มยฺหํ สํวจฺจรตฺตยมตฺตเก
สทฺสสทฺยาโก ปุริโส อากโต, ตาต
นตฺถิ เม ตว กหาปณฺเหหิ อตฺถโถ”ติ
หตฺถํ สมฺมิญฺเชสิ. สกฺโก อตฺตโน
สรีรญฺเฆว อภินิมฺมิตฺวา ตฺรฺจนสุริโย
วีย ชลนฺโต อากาเส อฏฺฐาสิ.
สกลนคฺรี สนฺนิปติ.

สกฺโก มหาชนมฺขณฺเณ “อหํ เอตฺติสฺสา
วีรมฺสนวเสน สํวจฺจรตฺตยมตฺตเก สทฺสสฺ
อทาสี, สีลํ รกฺขนฺตุตา นาม เอวรฺฐปา
หุตฺวา รกฺขณา”ติ โอวาทํ ทตฺวา
ตสฺสา นิเวสนํ สตฺตฺรตเนหิ ปุเรตฺวา
“อิโต ปฏฺฐาย อปฺปมตฺตา โหหิ”ติ ตํ
อนุสาเสตฺวา เทวโลกเมว อคมาสิ.

ในเวลาที่นางวรรณทาสี เขียด
มือออกไปเพื่อรับห่อทรัพย์ ๑,๐๐๐ นั้น
ท้าวสักกะก็แสดงพระองค์. นางวรรณทาสี
พอเห็นมาณพหนุ่มนั้น จึงคิดขึ้นมาได้ว่า
“ล่วงเลยไปถึง ๓ ปี ชายผู้ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐
แก่เราจึงกลับมา, พ่อคุณ ข้าพเจ้า
มิได้มีความต้องการหาปณะของท่าน”
จึงหุดมือกลับ. ท้าวสักกะจึงนิรมิต
ร่างกายเป็นพระองค์ตามเดิม ประทับยืน
อยู่ในอากาศ ทรงเปล่งพระรัศมีรุ่งเรือง
ดุจตรุนทิพากร. ชาวพระนครทั้งสิ้น
ชุมนุมพร้อมกัน.

ท้าวสักกะ ประทานโอวาทในท่ามกลาง
มหาชนว่า “เราได้ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐
แก่นางวรรณทาสีนี้ครบเวลา ๓ ปีพอดี
ด้วยมุ่งจะทดลองดูนาง, ท่านทั้งหลาย
เมื่อจะรักษาศีล ก็จงรักษาให้เป็นเสมือน
นางวรรณทาสีนี้” แล้วทรงบันดาลให้
รัศมี ๗ ประการ เติมนิवासสถานของ
นางวรรณทาสีนั้น แล้วทรงพร่ำสอนว่า
“ต่อแต่นี้ไป เจ้าจงเป็นผู้ไม่ประมาทเกิด”
แล้วได้เสด็จกลับไปยังเทวโลกตามเดิม.

อิมินา การณน สา “อหํ คหิตมตฺติ อชฺรีราเปตฺวาว อณฺเณน ทิยฺยมานาย ภติยา หตฺถํ ปสาเรสี, อิมินา การณน มํ สีลํ นาราเรติ, เตน โว ทาทุํ น สกฺกาทิ” ติ ปฏิทฺธิปิ. อถ นํ ทูตา “หตฺถํ ปसारณฺมตฺเตน สีลเกโท นตฺติ, สีลํ นาม เอว” ติ ปรมวีสุทฺธํ โหติ” ติ วตฺวา ตสฺสหาปี สนฺตฺติเก สีลํ คเหตุวา สุวณฺณปฏฺฐา ลีขีสุ.

อิตฺติ เตสํ เอกาทสนฺนํ ชนानํ รกฺขณสีลํ^๑ สุวณฺณปฏฺฐา ลีขิตฺวา ทนฺตปฺริ คนฺตฺวา กาลิงฺครณฺโณ สุวณฺณปฏฺฐํ ทตฺวา ตํ ปวตฺติ อาโรเจสุ. ราชา ตสฺมี กุรุทฺมเม วตฺตมาโน ปณฺจ สีลานิ ปรีปฺุเรสิ.

เพราะเหตุนี้ นางจึงปฏิเสธว่า “ดิฉัน ยังมีได้เปลื้องค่าจ้างที่รับมาเลย ยื่นมือไปรับค่าจ้างที่ชายอื่นมอบให้, เพราะเหตุนี้ ศิลจึงไม่ให้ดิฉันยินดี, เพราะฉะนั้น ดิฉันจึงไม่สามารถจะให้ศิลปินท่านได้”. ลำดับนั้น พวกทูตกล่าวกับนางว่า “ศิลปินจะขาดไป เพราะเหตุเพียงยื่นมือออกไป ก็หาไม่ได้, ศิลของท่าน ชื่อบริสุทธิ์ดีอย่างยิ่งทีเดียว” ดังนี้ แล้วรับเอาศิลปินในสำนัก แม่ของนางวรรณทาสี เขียนจารึกลงในแผ่นทองคำ.

พวกทูตได้จารึกศิลปินทั้ง ๑๑ คน เหล่านั้นรักษา ลงในแผ่นทองคำด้วยประการฉะนี้ แล้วเดินทางไปยังเมือง ทันทปุระทูลเกล้าฯ ถวายพระสุพรรณบัฏ แด่พระเจ้ากาลิงคะ แล้วกราบบังคมทูล เรื่องนั้นให้ทรงทราบ. พระราชาทรง ปฏิบัติในภรรยามหาดกนั้น ทรงบำเพ็ญเบญจศีล ให้บริบูรณ์.

^๑ ฉ. เอกํ ปรมวีสุทฺธิ โหติติ.

^๒ ฉ. รกฺขณสีลํ.

ตสมึ กาลे สกलगालिङ्करुजे तेवो
 वसुलि, तीणि ग्यानि वुपसनुतानि,
 रगुजुजु चेम् सुगिगुखं ओहोसि.
 पोथिसुतो यारुखी तानातीणि पुणुणानि
 गतुवा सपरिवारो सकुคपुरी पुरेसि.

ในเวลานั้น ฝนก็ตกลงมาในแคว้น
 กาลิงคะทั้งสิ้น, ภัยทั้งสามประการ
 ก็สงบระงับ, และแคว้นแคว้นก็เป็นแคว้น
 มีความเกษมสำราญ ข้าวปลาอาหาร
 หาได้ง่าย. พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบุญ
 มีทานเป็นต้น ตราบเท่าพระชนมชีพ
 แล้ว ทรงบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์
 พร้อมด้วยข้าราชการบริพารของพระองค์.

सतुगा ओम् चम्मत्तेसन् ओहरितुवा
 सजुजानि पकासेतुवा^๑ सजुपरियोसाने
 गेजि सोतापनुना ओहेसु, गेजि
 सकताकामिणे, गेजि ओनाकामिणे, गेजि
 ओरहुतोत्ति खात्तकं सोमथानेसि

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
 ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุทั้งหลาย บางพวก
 ได้เป็นพระโสดาบัน, บางพวกได้เป็นพระ
 สกทาคามี, บางพวกได้เป็นพระอนาคามี,
 บางพวกได้เป็นพระอรหันต์ แล้วทรง
 ประมวลชาดกดังนี้ว่า

“คณิกา อุปลลวณฺเณนา
 पुणुणे तोवारिगे तता
 ररुชुकुताहโก^๒ गजुयाणे
 मोकुคलुลาणे तोणमापโก

“นางวรรณาทาสี ผู้เป็นหญิงงามเมือง
 ได้มาเป็นอุบลวรรณา บุรุษผู้เป็น
 นายประตู ได้มาเป็นปุนณเถระ
 อำมาตย์ผู้รั้งวัดนา ได้มาเป็น

^๑ อโศ ปุณฺณาย ฉ. ชาตกํ सोमथानेसि, सजुपरियोसाने
 ५पे५ ओरहुतोत्ति, चात्तकसोमथाने पन.

^๒ ฉ. ररुชुकुताह.

สารีปุตโต ตทา เสฏฺฐิ
 อนรุทฺโธ จ สารถิ
 พุราหฺมโณ กสฺสโป เตโร
 อุปราชา นนฺทปณฺฑิตโต
 มหสิ ราหุลมาตา
 มายาเทวี ชเนตฺติยา
 กุรุราชา โพริสฺตโต
 เอวํ ธาเรถ ชาตกนฺ”ติ.

กัจจายนะ อํมาตย์ผู้ตวงข้าวได้
 มาเป็นโมคคัลลานเถระ ท่านเศรษฐี
 ในครั้งนั้น ได้มาเป็นสารีบุตรใน
 เวลานั้น อนึ่ง นายสาริได้มาเป็น
 อนรุทชะ พราหมณ์บุโรหิตได้มา
 เป็นกัสสปเถระ อุปราชได้มาเป็น
 นันทบัณฑิต พระมหสิได้มาเป็น
 มารดาของราหุล พระราชชนนี
 ได้มาเป็นพระนางสิริมหามายาเทวี
 ส่วน พระเจ้ากรุทธรรมาโพธิสัตว์
 ได้แก่เราตถาคต ท่านทั้งหลาย
 จงทรงจำชาดกด้วยประการฉะนี้”.

กรุทธรรมาชดกาวณณนา ฉฐจา นิฐจिता.

พรรณนากรุทธรรมาชดก ที่ ๖ จบ.

๗. โรมชาตก (๒๗๗)

๗๙. “วสุธานี ปณณาส สมาริกานี
วาสิมฺหิ เศลลฺลสฺส กุหฺวย โรมก
อสงฺกมานา อภินิพฺพุตจิตฺตา
หตุตฺตตฺตมายนฺติ มฺมณฺหชา ปุเร.

๘๐. เตทานิ วุฏฺก กิมตฺตมฺสฺสกุภา
ภชฺนฺติ อญฺฉํ คิริกนฺทํ ทิชา
นฺนุ น มณฺณนฺติ มํ ยถา ปุเร
จิรมฺปวฺฐจา อถวา น เต อิเม.

๘๑. ชานาม ตํ น มยํ สมฺมุพฺุหา
เสวว ตฺวํ เต มยฺมสฺม นญฺเ
จิตฺตตฺตจ เต อสฺมิ ชเน ปทฺฐจํ
อาชีวก เตน ตํ อุตฺตสามา”ติ.

โรมชาตกํ สุตตมํ.

๗. โรมชาตก (๒๗๗)

๗๙. “ดูกรบักชีผู้มีขนอันงอกงาม เราอยู่ในถ้ำแห่งภูเขามากกว่า ๕๐ ปีแล้ว นกพิราบทั้งหลายมิได้รังเกียจ ต่างมีจิตเยือกเย็นยิ่งนัก ออกไขไไว้ในสำนักของเรา พวกมันมาใกล้แต่เอื้อมมือของเรา ในกาลก่อน.

๘๐. ดูกรเจ้าผู้มีคอคอด บัดนี้เพราะเหตุอะไรเล่า เหล่าทิวาชาตินั้นจึงเบื่อระอา พวกมันบินไปหากินยังชอก-เข่าอื่น บักชีทั้งหลายไม่สำคัญเราเหมือนในกาลก่อนหรือใจน หรือว่า นกเหล่านี้ นั้น จากไปเสียนาน คงจำเราไม่ได้.

๘๑. เราทั้งหลายมิใช่เป็นผู้หลงลืม ยังจำท่านได้ว่า ท่านก็คือท่านนั้นแหละ และพวกเรา ก็คือนกเหล่านั้นมิใช่เป็นนกเหล่านี้ แต่จิตของท่านคิดประทุษร้ายในชน(คือพวกเรา) ดูกร อาชีวก เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงสะดุ้งกลัวท่าน”.

โรมชาตก ที่ ๗.

๗. โรมชาดกวรรณนา (๒๗๗)

วสุธานี ปลายาส สมานิกานีติ อิทั
สตุถา เวพูเน วิหรนุโต ภควโต
วธาย ปรีสกุณ อารพุก กเถสิ.
ปัจจุปปนนวนตถุ อุตตานตถเมว^๑

อตีเต ปน พารานสิยํ พุรหมทตเต
รชชํ กาเรนเต โพธิสตุโต ปาราวโต^๒
หุตฺวา พุหฺหิ ปาราวเตหิ ปรีวฺโต
อรณฺเเว ปพฺพตคฺุหายํ วาสํ กปฺเปสิ.

อณฺตโรปี โข ตาปโส สิลวา
อาจารสมฺปนฺโน^๓ เตสํ ปาราวตานํ
วสนฺภูจฺานโต อวิทฺุเร เอกํ ปจฺจนฺตํ
คามํ อุปนิสฺสาย อสฺสมปทํ มาเปตฺวา
ปพฺพตคฺุหายํ วาสํ กปฺเปสิ.

๗. พรรณนาโรมชาดก(๒๗๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
พยายามปลงพระชนม์ พระผู้มีพระภาค
ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่ มากกว่า
๕๐ ปีแล้ว เป็นต้น. เรื่องในปัจจุบันมี
เนื้อความง่ายทั้งนั้น.

ก็ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
พระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดเป็น
นกพิราบ มีนกพิราบเป็นอันมากแวดล้อม
อาศัยอยู่ในถ้ำแห่งภูเขาในป่า.

ฝ่ายดาบสรูปหนึ่งแล เป็นผู้มึศีล สมบูรณ์
ด้วยมารยาท สร้างอาศรมบท อาศัย
หมู่บ้านชายแดนตำบลหนึ่ง ไม่ไกลจาก
ที่อยู่ของฝูงนกพิราบเหล่านั้น พักอาศัย
อยู่ในถ้ำแห่งภูเขา.

^๑ น. อุตตานเมว.

^๒ ปาราวโตคิปี.

^๓ น. สีสสมฺปนฺโน.

โพธิสตุโต อนุตรนุตรา ตสฺส สนฺติกั
 อากนฺตฺวา โสตพฺพุตฺตกั สุณนฺติ.
 ตาปโส ตตฺถ จิรั วสิตฺวา ปกุกามิ.
 อถญฺเอย ญฺญชฺชฺโฬ อากนฺตฺวา ตตฺถ
 วาสั กปฺเปสิ.

โพธิสตุโตปิ ปาราวเตหิ ปริวุโต ตั
 อฺปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปฏิสนฺถารั
 กตฺวา อสฺสมปฺเท วิจิริตฺวา คิริกนฺทร-
 สมีเป โคจรั คเหตุวา สายั อตฺตโน
 วสนญฺฐานัน คจฺฉติ. ญฺญตาปโส ตตฺถ
 อติเรกปณฺณาสวสฺसानิ วสิ.

อถสฺส เอกทิวสั ปจฺจนฺตคาม-
 วาสินอ ปาราวตมัส อภิสขฺริตฺวา
 อทฺสฺ. โส ตสฺส^๑ รสตณฺหยา พชฺฉิตฺวา
 “กั มัส นามเตนุ”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “ปาราวตมัสนุ”ติ สุตฺวา จินฺเตสิ “มยฺหํ
 อสฺสมปทํ พนุ ปาราวตา อากจฺฉนฺติ,
 เต มาเรตฺวา มัส ขาทิตุ วญฺญตี”ติ.

พระโพธิสัตว์บินมายังสำนักของดาบสนั้น
 มีได้ขาด ฟังคำสั่งสอนอันควรฟัง. ดาบส
 อยู่ในถ้ำแห่งภูเขานั้น สิ้นกาลนานแล้ว
 ก็จากไป. ต่อมาชฎิลเืองคนหนึ่ง มาพัก
 อาศัยอยู่ในถ้ำแห่งภูเขานั้น.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ มีฝูงนกพิราบแวดล้อม
 บินเข้าไปหาชฎิลเืองนั้น ไหว้แล้วทำ
 ปฏิสนธิการ ท่องเที่ยวไปใกล้อาศรมบท
 หากินอาหารใกล้ชอกเขา แล้วบินไปยัง
 ที่อยู่ของตนในเวลาเย็น. ดาบสเืองพักอยู่
 ในถ้ำแห่งภูเขานั้น สิ้นเวลากว่า ๕๐ ปี.

ต่อมาวันหนึ่ง ชาวบ้านชายแดน
 ได้แกงเนื้อมนกกพิราบ ถวายแก่ดาบสเือง
 นั้น. ดาบสเืองนั้นตั้งใจความอยากในรส
 แห่งเนื้อมนกกพิราบนั้น จึงถามว่า “นี่ชื่อ
 เนื้ออะไร” ได้ฟังว่า “เนื้อมนกกพิราบ”
 คิดว่า “นกกพิราบเป็นอันมากย่อมบินมา
 ยังอาศรมบทของเรา, เราควรจะฆ่า
 นกกพิราบเหล่านั้นกินเนื้อ”.

^๑ ฉ. ตคณ.

โส ตณฺหุสสปีทริชรีมาทีนิ อหริตฺวา
เอกมนฺเต จเปตฺวา มุคฺครํ จีวรกณฺเณน
ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปาราวตานํ อาคมนํ
โอลเกนฺโต ปณฺณสาลทฺวารเ นิสีทิ.

ดาบสโกงจึงนำข้าวสาร และเครื่องปรุง
เช่นเนยใส นมส้ม นมสด และพริก
เป็นต้น มาเตรียมเก็บไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่ง
ใช้มุมจีวรคลุมปิดไม้ค้อนไว้ นั่งคอยดูฝูง
นกพิราบบินมาที่ประตูบรรณศาลา.

โพธิสตุโต ปาราวตปริวฺโต อากนฺตฺวา
ตสฺส ญฺญชฺฌิลสฺส ทฺฐจฺกริยํ โอลเกตฺวา
“อํยํ ทฺฐจตาปโส อญฺเณนาการเณ
นินฺนุโน, กจฺจิจิ นุโข อมุหากํ
สมานชาตียานํ มํสํ ขาทิ,
ปรีคฺคณฺหิสฺสสามิ นนฺ”ติ อนฺวาท
จตฺวา ตสฺส สวีรคณฺธํ ฆายิตฺวา
“อํยํ อเมห มาเรตฺวา มํสํ
ขาทิจฺกาโม, น ตสฺส สนฺตีกํ คนฺตุํ
วญฺญตี”ติ ปาราวเต อาทาย
ปฏิกุกมิตฺวา จริ.

พระโพธิสัตว์ มีหมู่ นกพิราบแวดล้อม
บินมามองดูกิริยาอันมุ่งร้ายของชฎิลโกง
นั้น คิดว่า “ดาบสมิ่ใจมุ่งร้ายนี้ นั่งด้วย
อาการผิดสังเกต, ชะรอยดาบสโกงนี้
ได้กินเนื้อนกมีชาติกำเนิดเหมือนเรา หรือ
หนอแล เราจักคอยกำหนดดูท่านให้รู้แน่”
จึงยืนอยู่ที่ใต้ลม สูดกลิ่นตัวของชฎิลโกง
นั้น พุดเตือน(ฝูงนก)ว่า “ดาบสโกงนี้มี
ความต้องการจะฆ่าพวกเรา แล้วกินเนื้อ,
พวกเราไม่ควรไปยังสำนักของชฎิลโกง
นั้น” พานกพิราบทั้งหลายบินกลับไป
(ทันที).

ตปาโส ตํ อนาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา
“มธฺรูกถํ เตหิ สทฺฐี กถेतฺวา
วิสุสาเสน อูปคเต มาเรตฺวา มํสํ
ขาทิจฺตุํ วญฺญตี”ติ จินฺเตตฺวา ปูริมา
เทว คาถา อโวจ

ดาบสเห็นนกพิราบโพธิสัตว์นั้น ไม่บิน
กลับมา คิดว่า “เราควรพูดถ้อยคำไพเราะ
กับนกพิราบเหล่านั้น แล้วฆ่า นกพิราบ
ที่เข้ามาหาด้วยความคุ้นเคย กินเนื้อเสีย”
ดังนั้น แล้วได้กล่าว ๒ คาถาดังนี้ว่า

อรรถกถาชาดก บ.พ. ๑๐-๒๒

๗๙. “วสุธานี ปณฺญาส สมာธิกานี
 วาสิมฺหิ เสลลฺลสฺส กุหาเย โรมก
 อสงฺกมานา อภินิพฺพุตจิตฺตา^๑
 หตฺตตฺตมายนฺตี^๒ มมณฺฑชชา ปุเร.

๘๐. เตทานิ วฏฺกนฺค^๓ กิมนฺตมฺมุสฺสุกกา^๔
 ภาชนฺติ อญฺญํ คิริกนฺทฺรํ ทิชา
 นนฺุ น มณฺญนฺติ มมํ ยถา ปุเร
 จิรมฺปฏฺฐจา อถวา น เต อิมํ^๕ติ.

ตตฺถ สมာธิกานีติ สม อธิกานี.
 โรมกาติ โรมาย^๕ อุปฺปนฺน.
 สุโรตฺตปวาฬสมานวณฺณรตฺตปาทตฺตยา^๖
 โพธิสฺสत्ตํ ปาราวตํ อาลปติ.

๗๙. “ดูกรบักษีผู้มีขันธ์งอกงาม เราอยู่ใน
 ในตำแหน่งภูเขามากกว่า ๕๐ ปีแล้ว
 นกพิราบทั้งหลายมิได้รังเกียจ ต่าง
 มีจิตเยือกเย็นยิ่งนัก ออกไปไว้ใน
 สำนักของเรา พวกมันมาใกล้แค่
 เอื้อมมือของเรา ในกาลก่อน.

๘๐. ดูกรเจ้าผู้มีคอคอด บัดนี้เพราะเหตุ
 อะไรเล่า เหล่าทิวเขาชาตินั้นจึงเปื้อน
 ระอา พวกมันบินไปหากินยังซอก
 เขาอื่น บักษีทั้งหลายไม่สำคัญเรา
 เหมือนในกาลก่อนหรือไฉน หรือ
 ว่า นกเหล่านั้นนั้น จากไปเสียนาน
 คงจำเราไม่ได้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มากกว่า
 ได้แก่ ยิ่งกว่า คำว่า ดูกรบักษีผู้มีขันธ์
 งามงอกงาม คือตัวมีขันธ์งอกขึ้นมาแล้ว.
 ขฎิลคดโกง ย่อมทักทายพระโพธิสัตว์ว่า
 ปาราวตะ เพราะพระโพธิสัตว์มีเท้า

๑ น. อภินิพพุตคฺตา.

๒ น. หตฺตตฺตมายนฺตี.

๓ น. วฏฺกนฺค.

๔ น. กิมนฺตมฺมุสฺสุกา.

๕ น. รุมาย อุปฺปนฺน.

๖ น. สุโรตฺตปวาฬน สมานวณฺณเนตฺตปาทตฺต.

สีแดงสด โดยมีสีเสมอมือเหมือนแก้วประพาฬ
อันเขาเจ็ยระโนไว้ดีแล้ว.

อสงฺกมานาติ เอวํ อติเรกปญฺญาส
วสุธานี อิมิสฺสุสา ปพฺพตคฺุหาย วสนฺเตสุ
อเมฺหฺสุ เอเต อณฺุชชา เอกทิวสมปิ
มยิ อาสงฺกํ อกตฺวา อภินิพฺพุตจิตฺตาว
หุตฺวา ปุพฺเพ มม หตฺตตฺตํ^๑
ปสฺวารโณกาสิ หตฺตปาสํ อากฺขณฺุติติ
อตุโถ.

เตทานิติ เต อิทานิ.

คำว่า มิได้รังเกียจ ความว่า เมื่อเรา
อยู่ในตำแหน่งภูเขานี้กว่า ๕๐ ปีอย่างนี้
นกทั้งหลายเหล่านี้ มิได้ทำความหวาด
ระแวง รังเกียจในตัวเราแม้สักวันเดียว
มีจิตเยือกเย็นยิ่งนัก ย่อมมาใกล้แค่เอื้อมมือ
อันเป็นโอกาสยื่นมือของเราออกไป ใน
กาลก่อน.

คำว่า บัดนี้ เหล่าทิวชาตินั้น
แยกบทออกเป็น เต อิทานิ แปลว่า บัดนี้
นกทั้งหลายเหล่านั้น.

วงฺกฺคาติ โพรสิสฺตตํ อาลปติ. สพฺเพปิ
ปน ปกฺขิโน อฺุปฺตนาเล ทิว
วงฺกํ^๒ กตฺวา อฺุปฺตนาโต “วงฺกฺคา”ติ
วฺุจฺจนฺุติ.

กิมตฺตุนฺุติ ก็ การณํ สมฺปสฺสมานา.
อฺุสฺสุกฺกาติ อฺุกฺกณฺุจิตฺรูปา หุตฺวา.
ศิริกนฺุทรนฺุติ ศิริโธ อณฺุณ

ขมูลโง ทักทายพระโพธิสัตว์ว่า ดูกร
เจ้าผู้มีคอคอด. อนึ่ง นกแม่ทั้งปวง ท่าน
เรียกว่า “วังกังค” เพราะในเวลา
ที่นกบินขึ้นโถงคอกแล้วบินขึ้นไป.

คำว่า เพราะเหตุอะไรเล่า ความว่า
เจ้าพิจารณาเห็นเหตุอะไรหรือ. คำว่า
จึงเมื่อระอา ได้แก่ เป็นผู้เอือมระอาขึ้น

^๑ อโธ ปฏฺุชาช-ณ.-หคฺคคฺคฺ หคฺคปฺสฺวารโณกาสิ
อากฺขณฺุติติ.

^๒ ฉ. วงฺกํ.

ปพพตกนุทรี. ยถา ปุเรติ ยถา
 ปุพเพ เอเต ปกฺขิโน มํ ครุํ กตฺวา
 ปิยํ กตฺวา มณฺณนฺติ, ตถา อิทานิ
 นุ น มณฺณนฺติ, “ปุพเพ อิท
 นิฏฺฐตฺวาปโสปี อญฺเอย, อยํ อญฺเอย”ติ
 เอวํ มณฺเวย มํ มณฺณนฺตฺติ ทิเปติ.

จิริมฺปวุฏฺฐา อถฺวา น เต อิเมติ
 กิณฺุโข อิเม จิริ วิปฺปาสิตฺวา
 ทิฆมฺสฺส อทฺฐโน อจฺเจยน อาคตฺตฺตา
 มํ “โสเอว อยฺนุ”ติ น สญฺชานนฺติ,
 อุทาทุ เย อเมหฺสฺส อภินิพฺพุตฺจิตฺตา,
 น เต อิเม อญฺเวย อาคนฺตฺกปฺกฺขิโน,
 อิเม เตน^๑ มํ น อุปฺสงฺกมฺนฺตฺติ
 ปุจฺฉติ.

ตํ สุตฺวา มหาสฺสโต^๒ นินฺวตฺติตฺวา
 จิโตว ตติยํ คาถมาหา

มาแล้ว. คำว่า **ยังชอกเขา** ความว่า
 ชอกเขาอื่นจากภูเขา(นี้). คำว่า **เหมือน**
ในกาลก่อน. ความว่า ขวัญโงงชี้แจงว่า
 บัดนี้ปักซีเหล่านี้ ไม่สำคัญเราเหมือน
 แต่ก่อน ซึ่งเคยทำความเคารพ ทำความ
 รักใคร่เรา คือว่าปักซีทั้งหลายชะรอยจะ
 สำคัญเราอย่างนี้ว่า “ดาบสที่เคยอยู่ที่นี้
 เป็นรูปหนึ่ง, ดาบสผู้นี้เป็นอีกรูปหนึ่ง”.

คำว่า **นกลเหล่านี้**นั้น **จากไปเสียนาน**
คงจำเราไม่ได้ ความว่า ขวัญโงงถามว่า
 นกลเหล่านี้จำเราไม่ได้ว่า ดาบสรูปนี้ก็คือ
 พระดาบสรูปนั้นนั่นเอง เพราะพวกมัน
 จากกันไปเสียนานแล้ว ล่วงกาลนาน
 จึงกลับมา, หรือว่านกลทั้งหลายเหล่านี้
 ที่เคยวางใจในเรา นกลทั้งหลายเหล่านั้น
 มิใช่พวกพวกนี้ แต่เป็นนกลพวกอื่นที่จรมา,
 เพราะฉะนั้นนกลเหล่านี้จึงไม่เข้ามาหาเรา.

พระมหาสัจว์ ได้ยินถ้อยคำนั้นแล้ว
 หันกลับมาเกาะอยู่บนนั้นเทียว กล่าวคาถา
 ที่ ๓ ว่า

^๑ ฉ. เกน.
^๒ ฉ. โพธิสคฺโค ปกฺกมิตฺวา.

๘๑. “ชานาม ตัม น มยัม สมมุพฺพหา^๑
 เสวว ตฺวํ เต มยฺมสฺสม นณฺเฒ^๒
 จิตฺตณฺจ เต อสฺสมี ชเน ปทฺฏจฺ
 อาชีวก^๓ เตน ตํ อุตฺตสามา”ติ.

ตตฺถ น มยัม สมมุพฺพหาติ มยัม
 มุพฺพหา ปมตฺตา น โหม.

จิตฺตณฺจ เต อสฺสมี ชเน ปทฺฏจฺนติ
 ตฺวํ โสเยว, มยฺมปิ เตเยว, ตํ
 สณฺชานาม, อปีจ โข ปน ตว จิตฺตํ
 อสฺสมี ชเน ปทฺฏจฺ อเมห มาเรตฺ
 อฺปฺปนฺนํ.

๘๑. “เราทั้งหลายมิใช่เป็นผู้หลงลืม ยังจำ
 ท่านได้ว่า ท่านก็คือท่านนั้นแหละ
 และพวกเรา ก็คือนกเหล่านั้นที่มีไช้
 เป็นนกเหล่าอื่น แต่จิตของท่านคิด
 ประทุษร้ายในชน (คือพวกเรา) นี้
 ดูกรอาชีวก เพราะเหตุนี้ พวก
 เราจึงสะดุ้งกลัวท่าน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เรา
 ทั้งหลายมิใช่เป็นผู้หลงลืม. ความว่า
 พวกเรามีไช้เป็นผู้หลงลืม คือมิใช่เป็น
 ผู้ประมาท.

คำว่า แต่จิตของท่านคิดประทุษร้าย
 ในชน(คือพวกเรา) ความว่า ท่านก็คือ
 ท่านนั้นแหละ และแม้พวกเรา ก็คือนก
 เหล่านั้นนั่นเอง, พวกเรายังจำท่านได้,
 แต่ว่าอีกอย่างหนึ่งแล จิตของท่านคิด
 ประทุษร้ายในชน คือพวกเรา คือเกิดขึ้น
 เพื่อฆ่าพวกเรา.

^๑ น. สมมุพฺพหา.

^๒ น. นานเฒ.

^๓ น. อาชีวกา.

อาชีวกาติ อาชีวกเหตุ ปพพชิต ทฎจ-
ตาปส.

คำว่า **ดูกรอาชีวก** ความว่า ดูกรตาปส
ผู้มีจิตคิดประทุษร้าย ผู้บวชเพราะเหตุ
แห่งอาชีฟ.

เตน ตํ อุตฺตสามาติ เตน การณน
ตํ อุตฺตสาม ภายาม น อุปสงฺกมามาติ.

คำว่า **เพราะเหตุ นั้น** พวกเราจึงสะดุ้ง
กลัวท่าน ความว่า เพราะเหตุ นั้น
พวกเราจึงสะดุ้งกลัว คือหวาดกลัว คือ
ไม่กล้าเข้าไปใกล้ท่าน.

กฏฺตาปโส “ฉาโต อหํ อิมเห”ติ.
มคฺคํ วิปิตฺวา วิรชฺฌิตฺวา “คจฺจ
โก วิรทฺโธมเห”ติ อาห.

ตาปสโงงคิดว่ “นกพิราบเหล่านี้
รู้จักเรา” จึงขว้างไม้ก้อนไป พลาด
ไปแล้ว พู่วว่ “นกพิราบพ่อมหาจำเรียม
เจ้าจงไปเกิด เราเป็นผู้ผิดเสียแล้ว”.

อถ นํ โพรสิสฺสโต “มํ ดาว วิรทฺโธสิ,
จตฺตารอ ปน อปายน วิรชฺฌสิ,
สเจ อีธว วสิสฺสสิ, กามวาสินํ
โจโร อยฺนติ อจิกฺขิตฺวา ตํ
คณฺหาเปสฺสามิ, สีฆํ ปลายสฺสู”ติ ตํ
ตชฺเชตฺวา ปกฺกามิ. กฏฺชฏฺโกลปิ ตตฺถ
วสิตฺถํ นาสกฺขิ, อณฺณตฺถ อคฺมาสิ.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตอบว่า “ท่าน
เป็นผู้ผิดต่อเราก่อน, แต่ท่านจะไม่
แคล้วคลาดอบายภูมิทั้งสิ้นแน่นอน^๑ ถ้า
หากว่า ท่านยังขึ้นอยู่ในที่นั้นนั่นแสดงต่อไป,
เราจักบอกพวกชาวบ้านว่า ตาปสผู้นี้
เป็นโจร แล้วให้จับกุมตัวท่าน, ท่าน
จงรีบหนีไปเสียเถิด” ชู่คุกคามตาปสนั้น
แล้วก็หลีกไป. ฝ่ายชฎิลไม่สามารถจะ
อยู่ในที่นั้น ได้ไปยังสถานที่อื่น.

^๑ ไปไม่พ้นอบายภูมิทั้งสิ้น.

สตถา อิมิ ฌมฺมเทสนิ อหริตฺวา
 สจุจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั สโมธานะสิ
 “ตทา กุฏฺฏตาปโส เทวทตฺโต อโหสิ,
 บุริโม สีลนุตตาปโส สาริปฺพุตฺโต,
 ปาราวตเชฏฺฐโก ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมา(ตรัส)แล้ว ทรงประกาศ
 จตุราริยสังข์ ประมวลชาดกว่า “ดาบสผู้
 คดโกงในเวลานั้น ได้กลับชาติมาเกิด
 เป็นเทวทัต, ดาบสผู้มีศีลรูปก่อน เป็น
 สารีบุตร, ส่วนนกพิราบที่เป็นหัวหน้า
 ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

โรมชาตกาวณฺณนา สตฺตมา.

พรรณนาโรมชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. มหิษชาตก (๒๓๘)

๘๒. “กิมตถมภิสนุชชา
 ลหุจิตตสฺส ทฺพภิกฺโข
 สพฺพกามทฺทสฺเสว
 อิมํ ทฺกขํ จิตฺทฺกขสิ.
๘๓. สิงฺเคน นีหฺรเวสํ
 ปทสว อธิฏฺฐห
 ภิกฺขุโย พาลา ปกฺกฏฺเฏยฺยํ
 โน จสฺส ปฏฺฐิเสธโก.
๘๔. มเมวายํ มณฺณมาโน
 อณฺณเปวํ กริสฺสติ
 เต นํ ตตฺถ วรฺิสฺสนฺติ
 สา เม มฺตฺติ ภวฺิสฺสตี”ติ.

มหิษชาตกํ อฏฺฐมํ.

๘. มหิษชาตก (๒๓๘)

๘๒. “ท่านอาศัยเหตุอะไร เมื่อสิ่งมีจิต
กลับกลอก ประทุษร้ายอยู่ จึงยอม
อดกลั้นความทุกข์นี้เสียได้ ดุจ
อดกลั้นต่อผู้ให้สมบัติน่าใคร่ทั้งปวง.
๘๓. ท่านจงเอาเขาขวิด ไข่เท้าเหยียบ
ขยี้มันเสียให้ตายเถิด ถ้าหากไม่มี
ผู้กำจัดมันเสีย มันเป็นสัตว์โง่เขลา
จะต้องข่มขี่ท่านหนักยิ่งขึ้นไปอีก.
๘๔. เมื่อสิ่งนี้ ดูหมิ่นกระปืออื่นเช่น
ข้าพเจ้า ก็จักกระทำละลาบละล้วง
ล้วงเกินอย่างนี้อีก กระปือเหล่านั้น
จักฆ่าถึงนั้นเสียในที่นั้น ข้าพเจ้า
ก็จักพ้น(จากความรำคาญ)ไปได้”.

มหิษชาตก ที่ ๘.

๘. มหิสาชากวณณา (๒๗๘)

กิมตถมภิสนุชยาติ อิทํ สตุถา
 เขตวานเน วิหรนุโต เอกํ โลลมกุกฏํ
 อารพุก กเถสิ.

สาวตถิยํ กิเรกสมิ กุล เอโก
 ไปสาวนียโลลมกุกฏโฏ หตฺติสาลํ คนฺตุวา
 เอกสฺส สีลวนฺตหตฺติสฺส ปิฏฺเฐ
 นิสีทิตฺวา อุจฺจารปฺสฺสาวํ กโรติ,
 ปิฏฺฐิยํ จงฺกมฺติ. หตฺถิ อตฺตโน
 สีลวนฺตตาย ขนฺติสมฺปทาย น กิณฺจ
 กโรติ.

อถกทิวสํ ตสฺส หตฺติสฺส จาน
 อณฺโเว ทฺวฺจหตฺติโปตโก อฏฺฐาสิ.
 มกุกฏ “โสเยว อยน”ติ สณฺณาย
 ทฺวฺจหตฺติสฺส ปิฏฺฐิ อภิรุหิ. อถ นํ
 โส เวเคน โสณฺทาย กเหตุวา
 ภูมียํ ปาเตตฺวา^๑ ปาเทน อกุกมิตฺวา
 สณฺจณฺเณสิ. สา ปวตฺติ ภิกฺขุสํมฺสฺส
 ปากฺฐา ชาตา.

๘. พรรณนามหิสาชาก (๒๗๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภลิงหยาบโลน
 ตัวหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่
 อาศัยเหตุอะไร เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า ลิงหยาบโลนตัวหนึ่ง
 ที่เขาเลี้ยงไว้ในตระกูลหนึ่ง ณ พระนคร
 สาวตถิ ไปยังโรงช้าง นั่งถ่ายอุจจาระ
 ปัสสาวะรดลงบนหลังช้างตัวมีศีลเชือก
 หนึ่ง, เดินย่ำเล่นบนหลัง. พญาช้างก็ไม่
 ทำร้ายอะไร แม้แต่น้อย เพราะตนเป็น
 สัตว์มีศีล สมบูรณ์ด้วยขันติธรรม.

อยู่มาวันหนึ่ง ลูกช้างตัวร้ายเชือกอื่นได้มา
 ยืนแทนที่ตรงที่ช้างเชือกนั้น. ลิงเข้าใจว่า
 “ช้างเชือกนี้ก็คือ ช้างเชือกนั้นนั่นเอง”
 จึงขึ้นไปบนหลังช้างตัวร้าย. ขณะนั้น
 ช้างตัวร้ายนั้น ไข้วางจับลิงนั้นโดยรวดเร็ว
 ฟาดลงที่พื้นดิน เอาเท้าเหยียบขยี้จน
 แผลกเหลว. เรื่องนั้นปรากฏเล่าลือไป
 ทั่วหมู่ภิกษุ.

^๑ ฉ. แปลว่า.

อเนกทิวาสํ ภิกขุ ฌมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูจฺจาเปสุํ “อาวุโส โลลมกฺกโฏ กิร
สีลวฺนตฺตหตฺติสณฺณายํ ทฺวฺจฺจหตฺติปฺปฏฺจึ
อภิรฺุโพห, อถ นํ โส ชีวิตกฺขยํ
ปาเปสี”ติ.

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายประชุม
สนทนากัน ขึ้นในธรรมสภาว่า “ดูกร
ผู้มีอายุ ทราบว่า ลิงทะเลซึ่งหายาบลอน
ขึ้นไปบนหลังช้างดุร้าย เพราะเข้าใจว่า
เป็นช้างเชือกมีศีล, ที่นั้นช้างดุร้ายฟาด
มันจนถึงสิ้นชีวิต”.

สตฺถา อากนฺตุวาท “กาย นฺตุถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนิสินฺนา”ติ
ปฺจุฉินฺตวาท “อิมาย นามาทิ วุตฺเต “น
ภิกฺขเว อิทาเนว โส โลลมกฺกโฏ
เอวสีโล, ปฺปฺราณโต ปฏฺจาย
เอวสีโลเยวาทิ วุตฺวา อตฺตํ อหริ.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุ
กราบทูลว่า “เรื่องนี้พระเจ้าข้า” จึง
ตรัสสืบไปว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่
แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น ที่ลิงหายาบลอน
ตัวนั้น เป็นสัตว์มีปกติเป็นอย่างนี้, ตั้งแต่
ชาติปางก่อนมา ก็มีปกติเป็นอย่างนี้
เหมือนกัน” ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า.

อตฺตเต พารานฺณสิยํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ การเนตฺเต โพธิสฺตฺโต
หิมวฺนตฺตปฺปเทเส มหิสโยนิยํ นิพฺพุตฺติตฺตวาท
วยฺยปฺปตฺโต ฅามสมฺปนฺโน มหาสรีโร
ปฺพุพฺพตปาทปฺพุภาวคิริทฺถกฺควนฆฺเฏสุ
วิจฺจนฺโต เอกํ ฅาสกํ รุกฺขมฺมูลํ
ทิสฺสุวาท โฉจฺริ ฅเหตุวาท ทิวาท ตสฺมี

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
พระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดใน
กำเนิดกระบือในหิมวันตประเทศ เจริญวัย
แล้ว สมบูรณ์ด้วยริ้วแรง มีร่างกาย
ใหญ่โต ท่องเที่ยวไปตามเชิงเขา เจ้าม
ชะง่อนเขา ซอกเขา ห้วย ละหาน

รุกขมุเล อฏฐาสี.

ลำธารและแนวป่าทึบ แลเห็นโคนต้นไม้
ต้นหนึ่งอันน่าสำราญ ยึดเป็นที่หากิน
เวลากลางวัน ได้ยืนอยู่ที่โคนต้นไม้ นั้น.

อเถโก โลลมกุกโฏ รุกขา โอตริตวา
ตสฺส ปิฏฐี อภิรุหิตวา อัจจารปสฺสวํ
กตฺวา สิงฺเกสุ คเหตุวา โอลมพฺนโต
นงฺคุฏฺฐเจ คเหตุวา โทลายนฺโตว กิฬิ.
โพธิสฺตโต ขนฺติเมตฺตทานุทยสมฺปทาย
ตํ ตสฺส อนาจารย์ น มนฺสากาสี.

ที่นั่นลิงหยาบโลนทะเลสิ่งตัวหนึ่ง ลงจาก
ต้นไม้ขึ้นบนหลังกระปือตัวนั้น ถ่าย
อุจจาระ ปัสสาวะรด แล้วจับเขาทั้งสอง
ข้างห้อยโหนบ้าง จับหางโยนตัวแกว่งไกว
เล่นบ้าง. พระโพธิสัตว์มิได้ใส่ใจนำพา
ถึงการละลาบละล้งของลิงตัวนั้น เพราะ
เป็นสัตว์เพียบพร้อมด้วยขันติเมตตาธรรม
และความเอื้อเอ็นดู.

มกุกโฏ ปุณฺปุณฺนี ตเถว กโรติ.
อเถกทิวสํ ตสฺมี รุกฺเข อธิวฏฺฐา
เทวดา รุกฺขกฺขนฺนฺเช จตฺวา นํ “มฺหิสรราช
กสฺมา อิมสฺส ทฺฐจฺมกุกฺกุสฺส อวมานํ
สฺหสิ, นิสฺเซเหสิ นนฺ”ติ วตฺวา เอตมตฺถํ
ปกาสฺนุติ ปุริมา เทว คาคา อโวจ

ลิงกระทำเช่นนั้นนั้นแล้วซ้ำแล้วซ้ำอีก. อยู่
มาวันหนึ่ง เทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้
ยืนที่ต้นไม้ กล่าวกับกระปือตัวนั้นว่า
“ดูกรรมหิสรราช เพราะเหตุไร ท่านจึงยอม
อดทนการเหยียดหยามดูหมิ่น ของลิง
ร้ายกาจนี้, ท่านห้ามปรามมันเสียสิ”
เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้น จึงได้กล่าว
๒ คาคาตันว่า

๘๒. “กิมตฺถมฺภิสฺนุชฺชาย
ลหุจิตฺตสฺส ทฺพฺภิกฺโก

๘๒. “ท่านอาศัยเหตุอะไร เมื่อลิงมีจิต
กลับกลอก ประทุษร้ายอยู่ จึงยอม

สพฺพกามทฺหฺสเสว^๑

อิมํ ทฺกฺขํ ติตฺติกฺขลฺสิ.

๘๓. สิงฺเคน นีหฺราเสต^๒

ปทสว อธิฏฺฐห

ภฺยโย พาลา ปกฺกฺกฺเขยฺยํ^๓

โน จสฺส ปฏฺิเสธโก”ติ.

ตตฺถ กิมนฺตฺตมภิสฺนุชฺชายาติ กิณฺุโข

การณํ ปฏฺิจฺจ กิ สมนฺปสฺสมาโน.

ทฺพฺภฺิโนติ มิตฺตทฺพฺภฺิโน. สพฺพกาม-
ทฺหฺสเสวาติ สพฺพกามทฺหฺสส สามิกสฺส
วฺย.

ติตฺติกฺขลฺสิติ อธิวฺาเสลฺสิ.

ปทสว อธิฏฺฐหาติ ปาเทเนว นํ
ติชฺฌนฺชฺรฺกฺเคน^๔ ยถา เอตฺถเวว มรฺติ,
เอวํ อกฺกม.

อดกฺลันฺความทฺกฺขณฺนี้เสยฺยได้ จุจ

อดกฺลันฺต่อผู้ให้สมบัตินำใครทั้งปวง.

๘๓. ท่านจงเอาเขาขวิด ใช้ทำเหยียบ

ขยี้มันเสียให้ตายเกิด ถ้าหากไม่มี

ผู้กำจัดมันเสีย มันเป็นสัตว์โง่เขลา

จะต้องข่มขี่ท่านหนักยิ่งขึ้นไปอีก”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน

อาศัยเหตุอะไร ความว่า อาศัยเหตุอะไร

หนอแล ก็คือว่าพิจารณาเห็นเหตุอะไร.

คำว่า ประทุษร้ายอยู่ได้แก่ ผู้ประทุษร้าย

มิตร. คำว่า จุจอดกฺลันฺต่อผู้ให้สมบัติ

นำใครทั้งปวง ความว่า ประดุจตั้ง

เจ้านายผู้ให้สมบัตินำใครทั้งปวง.

คำว่า ยอมอดกฺลันฺ ได้แก่ ยอมอดทน.

คำว่า จงใช้ทำเหยียบขยี้มันเสียให้ตาย

เกิด ความว่า ท่านจงเอาทำเหยียบ

เอาเขาอันแหลมคมขวิดเสียเลย โดย

ประการที่ มันจะตายอยู่ตรงนั้นทันที.

^๑ ฉ. สพฺพกามทฺหฺสเสว.

^๒ ฉ. นีหฺนาเหตฺ.

^๓ ฉ. ปกฺกฺกฺเขยฺยํ.

^๔ ฉ. ตฺยนฺชฺรฺกฺเคน.

ภิกษุโย พาลาติ สเจ หิ ปฏิสเสธโก
 น ภเวยฺย, พาลา อญฺญาณสตุตฺตา
 ปุณฺนปุณฺนี กุญฺญเยยฺย^๑ ฉญฺญเยยฺย
 วิเหเจยฺยเมวาติ ทีเปติ.

ตํ สุตฺวา โพรสิสตุโต “รุกฺขเทเวต
 สจาหํ อิมินา ชาติโคตฺตวสฺสาทีหิ^๒
 อธิโก สมานอ อิมสฺส โทสํ น
 สหิสฺสสามิ, กถํ เม มโนโรถ นิปฺผตุตี
 คมิสฺสตุติ, อยํ ปน มํ วีย อญฺญมปิ
 มญฺญมาโน เอวํ อนาจารํ กริสฺสตุติ,
 ตโต เยสํ จญฺหมหิสานํ เอส เอวํ
 กริสฺสตุติ, เตเบว เอตํ วริสฺสนฺตุติ, ส
 เอตสฺส อญฺญเวหิ มารณา มยฺหํ
 ทุกฺขโต จ ปาณาติปาตโต จ วิมุตฺติ
 ภวิสฺสตุตี”ติ วตฺวา ตติยํ คาถมาห

คำว่า มันเป็นสัตว์โง่เขลา เทวดาชี้แจง
 ว่า เพราะว่า ถ้าไม่มีผู้กำจัดมันไชร้,
 ลิงทั้งหลาย เป็นสัตว์เกเร เป็นสัตว์ไม่รู้
 ฟังข่มขี้ คือย้ายี้ ได้แก่ เบียดเบียน(ท่าน)
 บ่อย ๆ.

พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้นแล้วกล่าวว่า
 “ข้าแต่รุกขเทวดา ข้าพเจ้าเป็นผู้ยิ่งใหญ่
 กว่าลิงนี้ โดยชาติกำเนิด, โคตรและอายุ
 เป็นต้น ถ้าหากไม่อดกลั้นโทษของลิงนี้
 ไชร้ มโนรถปรารถนาของข้าพเจ้า จัก
 ถึงความสำเร็จได้อย่างไร, แต่ว่าลิงนี้
 เมื่อคูหมั่นกระบือแม่ตัวอื่น เหมือนกับ
 คูหมั่นข้าพเจ้า ทำการละลาบละล้วง
 ล้วงเกินอย่างนี้, ต่อไปลิงตัวนี้จักกระทำ
 อย่างนี้กับกระบือจรรยาเหล่าใด, กระบือ
 เหล่านั้นนั่นแล ก็จักฆ่าลิงตัวนี้เสีย, เมื่อ
 ลิงตัวนี้ต้องตาย ด้วยกระบืออื่นแล้ว
 ข้าพเจ้าก็จักพ้นจากทุกข์ และจาก
 ปาณาติบาตด้วย” แล้วจึงกล่าวคาถา
 ที่ ๓ ว่า

^๑ ฉ. กุญฺญเยยฺย.

^๒ ฉ. ชาติโคตฺตพลาทีหิ.

๘๔. “มเมวาย มณฺฑมาโน
อณฺฑเปวํ กริสฺสติ
เต นํ ตตฺถ วรฺิสฺสนฺติ
สา เม มุตฺติ ภาวฺิสฺสตี”ติ.

กติปาหจฺเจน ปน โพรฺิสฺสโต
อณฺฑตฺถ คโต. อณฺโณ จณฺฑมฺหิโส
ตตฺถ อาคณฺฑวา อฏฺฐาสิ. ทฏฺฐมกฺกโฏ
“โสเยว อยฺนุ”ติ สณฺณาย ตสฺส
ปิฏฺฐี อภิรุทฺฐวา ตเถว อนาจารํ
จริ. อถ นํ โส วิฐฺนฺนโต ภูมฺยํ
ปาเตตฺวา สิงฺเคน ททเย วิชฺฌิตฺวา
ปาเทหิ มทฺฐิตฺวา สณฺณจฺจนฺณสิ.

สตุฏฺทา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ
“ตทา ทฏฺฐมฺหิโส อยํ ทฏฺฐหตฺถิ
อโหสิ, ทฏฺฐมกฺกโฏ อยํ มกฺกโฏ,
สีลฺวา มหิสฺสราชา ปน อหเมว”ติ.

มหิสฺสชาติกาวณฺณนา อฏฺฐมา.

๘๕. “เมื่อสิ่งนี้ดูหมิ่นกระเบื้องอื่น เช่น
ข้าพเจ้า ก็จักกระทำลละลาบละล้วง
ล่วงเกินอย่างนี้อีก กระเบื้องเหล่านั้น
จักฆ่าลิ่งนั้นเสียในที่นั้น ข้าพเจ้า
ก็จักพ้น(จากความรำคาญ)ไปได้”.

ก็โดยล่วงไปได้ ๒-๓ วัน พระ
โพรสิสฺสตัวไปในสถานที่อื่น. กระเบื้องดูร้าย
ตัวอื่น มายืนอยู่ที่โคนต้นไม้. ลิ่ง
ร้ายกาจเข้าใจว่า “กระเบื้องตัวนี้ก็คือกระเบื้อง
ตัวเดิมนั่นเอง” จึงขึ้นชี้หลังกระเบื้องดูร้าย
นั้น ได้ประพடுத்தล่วงเกินอย่างที่เคยมา.
ลำดับนั้น กระเบื้องดูนั้น จึงสลัดลิ่งตัวนั้น
เหวี่ยงลงพื้นดิน แล้วเอาเขาขวัดแทงทะลุ
หัวใจ ไซ้เท้าเหยียบย่ำเสียจนแหลกเหลว
หมด.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาตรัสแล้ว ทรงประกาศ
จตุราริยสัจ ประมวลชาดกว่า “กระเบื้อง
ดูร้ายในครั้งนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นช้าง
ดูร้ายเชือกนี้ในเวลานี้, ลิ่งดูร้ายกลับชาติ
มาเกิดเป็นลิ่งตัวนี้, ส่วนมหิสฺสราชผู้มีศีล
ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนามหิสฺสชาติก ที่ ๘ จบ.

๕. สดปุตตชาตก (๒๗๕)

๘๕. “ยถา มาณวโก ปนุเถ
 ลิกาสิ วโนจรี
 อดตคามัม ปเวเทนุติ
 อนตตคามมาติ มณฺณติ
 อนตตคามัม สดปุตตัม
 อดตกาโมติ มณฺณติ.

๘๖. เอวเมว อิเธกจฺโจ
 ปุกฺคโล โหติ ตาทิส
 หิเตภี วจันํ วุตฺโต
 ปฏิกุคฺคฺนฺหติ วามโต.

๘๗. เย จ โข นํ ปสฺสนฺติ
 ภยา อุกฺกํสยฺนฺติ วา
 ตณฺหิ โม มณฺณเต มิตฺตัม
 สดปุตฺตํว มาณโว”ติ.

สดปุตตชาตกัม นวามัม.

๕. สดปุตตชาตก (๒๗๕)

๘๕. “माणพสํคัณฺณางสฺนุขังจิงจอก ตัว
 เทียวไปเ็นป่าผู้ปรารธนาประโยชน์
 บอกให้ทราบเหตุนั้นในระหว่างทาง
 ว่า เป็นผู้ปรารธนาความพินาศ
 และสํคัณฺณกกระไน ผู้ปรารธนา
 ความพินาศว่า เป็นผู้ปรารธนา
 ประโยชน์ ฉันใด.

๘๖. บุคคลบางคนในโลกนี้ ก็เป็นฉันนั้น
 เหมือนกัน อันชนทั้งหลายผู้มี
 ประโยชน์เกื้อกูล กล่าวตักเตือน
 ย่อมรับโอวาทคำสอนโดยเบื่องช้า.

๘๗. แต่ชนเหล่าใด สรรเสริญตนก็ดี
 ยกย่อง เพราะกลัวก็ดี ก็เขามา
 สํคัณฺณชนเหล่านั้น ว่าเป็นมิตร
 จึงมาณพผู้สํคัณฺณคิดว่ นกกระไน
 เป็นมิตรฉะนั้น”.

สดปุตตชาตก ที่ ๘.

๕. สตปุตตชาตกวรรณนา (๒๗๕)

ยถา มาณวโก ปนุเถติ อิทิ
 สตุถา เขตวเน วิหรนโต ปณฺชก-
 โลหิตเก^๑ อารพฺภ กเถสิ.

ฉพฺพคฺคิยานํ หิ เทว ชนา
 เมตฺติยภุมมชกา^๒ ราชคหํ อุปนีสฺสาย
 วิหรีสุ. เทว อสฺสชิปฺปนพฺพสุกา กิฏฺฐาคีรี
 อุปนีสฺสาย วิหรีสุ. ปณฺชกโลหิตกา
 อิเม ปน เทว สาวตฺถิ อุปนีสฺสาย
 เขตวเน วิหรีสุ. เต ธมฺเมเน นีหฺมํ
 อธิกรณํ อุกโกฏฺเณตฺติ. เยปิ เตสํ
 สนฺทิกฺขจฺสมฺภตฺตา โหนฺตฺติ, เตสํ
 อุตฺตมฺภกา หุตฺวา “น อวฺโส
 ตฺเมหฺ เอเตหิ ชาตฺติยา วา โคตฺเตน
 วา สีเลน^๓ วา วตฺตาทิหิ วา หีนฺตรา,
 สเจ ตฺเมหฺ อตฺตโน คานํ วิสขุเขตฺถ,
 สฺฐจฺจตุํ โว เอเต อภิภาวิสฺสนฺตี”ติ
 อาทีนํ วตฺวา คานํ วิสขุเขตฺตุํ น

๕. พรรณนาสตปุตตชาดก(๒๗๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพวกภิกษุ
 จฬพัคคีย์ ชื่อปณชกเถ และโลหิตกะ
 ตรัสพระธรรมเทศนานี้มีคำว่ **มาณพ**
ในหนทางฉันใด เป็นต้น.

เรื่องพิสดารมีว่า บรรดาภิกษุ
 จฬพัคคีย์ (ภิกษุมีพวก ๖) ภิกษุจฬพัคคีย์
 ๒ รูป คือพระเมตติยะและพระภุมมชกะ
 เข้าไปอาศัยกรุงราชคฤห์อยู่. ภิกษุ ๒ รูป
 คือ พระอัสสชิ และพระปนัพพสุกะเข้าไป
 อาศัยกิฏฐาคีรีวิหารอยู่. ส่วนพระปณชกเถ
 และพระโลหิตกะทั้งสองรูปนี้ เข้าไปอาศัย
 พระนครสาวตถิ พักอยู่ในพระเชตวัน
 มหาวิหาร. เธอทั้งสองรูปพากันเพิกถอน^๑
 อธิกรณที่ระงับแล้วโดยชอบธรรม. ซ้ำยัง
 เป็นผู้สนับสนุนพวกภิกษุที่เป็นเพื่อนคบ
 เพื่อนเห็นกันมา กล่าวคำเป็นต้นว่า
 “ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย มิใช่ว่า
 จะเร็วกว่าภิกษุเหล่านี้ โดยชาติหรือ

^๑ ฉ. ปญฺชุกโลหิตเก.

^๒ ฉ. เมตฺติยภุมมชกา.

^๓ ฉ. สีเลน วา นีหีนฺตรา.

^๑ อุกโกฏ ความศัพท์แปลว่า ตัดสินคดีอย่างผิด ๆ.

เทนฺตฺติ. เตน ภณฺทนานิ เจว โดยโคตร โดยศีล หรือโดยวัตรปฏิบัติ
กลหวิวาทา จ ปวตฺตณฺตฺติ.

เป็นต้น ถ้าหากว่าท่านทั้งหลายจะเลิกละความยึดถือของตนเอง ภิกษุเหล่านั้น ก็จักข่มขี้ท่านทั้งหลายหนักยิ่งขึ้น” แล้วไม่ให้เลิกละ ความถือตัว เพราะฉะนั้น ความหมายมัน และความทะเลาะวิวาท จึงเป็นไปอยู่ (เนื่อง ๑).

ภิกฺขุ เอตมตฺถํ ภควโต อารโจะสุ. ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเนื้อความนี้ แด่
อถ ภควา เอตสฺมี การณ พระผู้มีพระภาค. ลำดับนั้น พระผู้มี
ภิกฺขุสฺสํ สนนฺปิยาเตตฺตฺวา ปณฺทกฺโขหิตเก พระภาครับสั่งให้หมู่ภิกษุประชุมกัน ใน
ปฏฺโกสาเปตฺตฺวา “สจฺจ กิร ตฺมฺเห เพราะเหตุนี้ รับสั่งให้เรียกภิกษุจัพพัตถิย
ภิกฺขเว อตฺตนาปิ อธิกรณํ อุกฺโกภฺเณ, ชื่อบัณฑิตและโลหิตกะมาเฝ้า ตรัสถาม
อณฺเณสมฺปิ คาหํ วิสขุเชตฺถํ น ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทราบว่าเธอ
เทธา”ติ ปุจฺจนิตฺตฺวา “สจฺจํ ภนฺเต”ติ ทั้งสองพากันเพิกถอนอธิกรณ์ แม้ด้วย
วุตฺเต “เอวํ สนฺเต หิ ภิกฺขเว ตฺมฺหากํ ตนเองจริงหรือ, ทั้งยังไม่ยอมให้ภิกษุแม่
กิริยา สตปตฺตสฺกฺณสฺส^๑ กิริยา วีย เหล่าอื่น เลิกละความถือตัว” เมื่อภิกษุ
โหตี”ติ วตฺตฺวา อตีตํ อหริ.

ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเนื้อความนี้ แด่ พระผู้มีพระภาค. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้หมู่ภิกษุประชุมกัน ในเพราะเหตุนี้ รับสั่งให้เรียกภิกษุจัพพัตถิย ชื่อบัณฑิตและโลหิตกะมาเฝ้า ตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทราบว่าเธอทั้งสองพากันเพิกถอนอธิกรณ์ แม้ด้วยตนเองจริงหรือ, ทั้งยังไม่ยอมให้ภิกษุแม่เหล่าอื่น เลิกละความถือตัว” เมื่อภิกษุกราบทูลว่า “เป็นความจริงพระพุทธเจ้าข้า” จึงตรัสต่อไปว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อเป็นอย่างนั้นจริงแล้ว กิริยาของท่านทั้งสอง ก็คล้ายกับกิริยาของนกกระเรียน” แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

^๑ ฉ. สตปตฺตมาวสฺส.

อดีเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 รชชํ กาเรนุเต โปธิสตุโต อณฺดรสมํ
 กาสิกคามเก เอกสมํ กุเล นิพฺพตฺติตฺวา
 วยปฺปตฺโต กสิวนิชฺชาติหิ ชีวิกํ
 อกฺปเปตฺวา ปญฺจสตมตฺเต โจเร คเหตุวา
 เตสํ เชฏฺฏโก หุตฺวา ปนฺถทฺทฺน-
 สนฺธิจฺเจทาทีนํ กโรนฺโต ชีวิกํ กปฺเปสิ.

ตทา พาราณสียํ เอโก กุฏุมฺพีโก
 เอกสฺส ชานปทสฺส กหาปณสฺส
 ทตฺวา ปุณฺ อคฺคเหตุวาว กาลมกาสิ.
 อถสฺส ภริยา อปรภาเค คิลานา
 มรณมณฺเฑ นิปฺนฺนา ปุตฺตมามนฺเตตฺวา
 “ตาด ปิตา เต เอกสฺส สหสฺสํ
 ทตฺวา อนาหราเปตฺวาว มโต, สเจ
 อหฺมปิ มริสฺสามิ, น โส ดุยฺหํ ทสฺสติ,
 คจฺฉ, นํ มยิ ชีวนฺติยา อาหราเปตฺวา
 คณฺหาหิ”ติ อาห.

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
 พระนครพาราณสี พระโทธิสตุว์บังเกิด
 ในตระกูลหนึ่งในหมู่บ้านกาสิ ตำบลหนึ่ง
 ครั้งเจริญวัยแล้ว มิได้ประกอบการเลี้ยง
 ชีพด้วยกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นต้น
 รวบรวมพวกโจรได้ประมาณ ๕๐๐ คน
 ตั้งตนเป็นหัวหน้าโจรเหล่านั้น เทียวทำ
 โจรกรรมเช่น ปล้นคนเดินทางและตัดช่อง
 ย่องเบาเป็นต้น เลี้ยงชีวิต.

ครั้งนั้น ๑กุฏุมพีคนหนึ่ง ในพระนคร
 พาราณสี ให้ชาวชนบทคนหนึ่งยืมทรัพย์
 ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่ยังมีได้ทวงเอาคืนมา
 ก็ถึงแก่กรรมเสียก่อน. ครั้นต่อมาอีก
 ภรรยาของกุฏุมพีนั้นป่วยเป็นไข้ นอน
 บนเตียงใกล้ตาย, เรียกบุตรมาพูดว่า
 “พ่อลูกรัก พ่อของเจ้าให้ชาวชนบทคนหนึ่ง
 ยืมทรัพย์ ๑,๐๐๐ แล้วยังมีได้ทวงคืนมา
 เลย ก็มาตายเสีย, ถ้าหากแม่ตายเสีย
 อีกคน เขาก็จะไม่ใช้คืนแก่เจ้า, เจ้าจง

๑ กุฏุมพี คนมั่งมี, คนมีหลักฐาน, เจ้าของที่ดิน,
 พ่อเรือน.

โส “สาธู”ติ สมปฏิจติตวา ตตถ
 กนุตวา กหาปณเ ลภิ. อตสฺส มาตา
 กาลกิรียํ กตฺวา ปุตฺตสิเนเหน ตสฺส
 อาคมนมคฺเค โอบปาติกลีกาลี หุตฺวา
 นิพพตฺติ.

ตทา โส โจระชฏจโก มคฺค-
 ปฏิปนฺเน วิลุฆฺมปมาโน สปริโส ตสฺมี
 มคฺเค อฏฺฐาสิ. อถ सा सिकाली पतते
 अग्निमुखं सम्पतते “तात मा अग्नि
 अग्निरुहि, जोरा ऐतत् जिता, ते तं
 मा रेत्वा गहापणे कनुहिसुसुती”ติ
 पुनपुनं मकुं ओजुन्हमाना
 निवाเรति.

โส ตं การณं อชานนฺโต “อัย
 กาพกณฺณสิคาลี มยฺหํ มकुं
 ओजुन्हती”ติ ตं เลขทุมุปี คเหตฺวา
 มาตรํ ปลาเปตฺวา อฏฺวิ ปฏิปชฺชิ.

ไปเกิด, เมื่อแมยังมีชีวิตอยู่นี้ เจ้าจง
 ทวงเอาหาปณะนั้นมา(เก็บไว้เสีย)”.

บุตรนั้นรับคำว่า “ดีแล้ว” เดินทางไปยัง
 ชนบทนั้น ได้กหาปณะทั้งหลายคืนมา.
 ต่อมามารดาของเขาก็ถึงแก่กรรม เพราะ
 ความห่วงใยในบุตร จึงเกิดเป็นแม่สุนัข
 จึงจอกโอบปาติกะ^๑ ที่หนทางที่บุตรนั้น
 จะเดินมา.

ครั้งนั้น หัวหน้าโจรนั้น จะปล้น
 คนเดินทาง จึงพร้อมด้วยลูกสมุนได้ไป
 ยืนชุ่มอยู่ที่ใกล้หนทางนั้น. ลำดับนั้น
 นางสุนัขจึงจอกนั้น ครั้นบุตรมาถึงปากดง
 แล้วขวางทางห้ามอยู่บ่อย ๆ ด้วยคำว่า
 “ลูกรัก เจ้าอย่าเข้าดงเลย, พวกโจรยืน
 ดักชุ่มอยู่ในที่นี้, พวกโจรเหล่านั้นจักฆ่า
 เจ้าเสีย แล้วชิงเอาหาปณะทั้งหลายไป”.

บุตรนั้นไม่ทราบถึงเหตุนี้ คิดว่า “นาง
 สุนัขจึงจอกกาลกรรณีนี ชัดขวางหนทาง
 ของเรา” จึงหยีบก้อนดินไถ่มารดานั้น
 ให้หนีไป แล้วเดินทางเข้าดงไป. ต่อมา

^๑ โอบปาติกะ ตามศัพท์ แปลว่า หุคเกิด หมายถึง
 เกิดขึ้นมเอง.

อเถโก สตปตตสกุโณ “อิมสฺส ปุริสสฺส
หตฺเต กหาปณสหสฺสํ อตฺถิ, อิมํ
มาเรตฺวา กหาปณเณ กณฺหธา”ติ
วิรวนฺโต โจราภิมุโข ปกฺขนฺทิ.

มาณโว เตน กตการณํ อชานนฺโต
“อัย มงฺกลสกุโณ, อิทานิ เม สฺสอฺถิ
ภวิสฺสตี”ติ จินฺเตตฺวา “วสฺส สามิ,
วสฺส สามิ”ติ อญฺชลิ ปคฺคณฺหิ.

โพธิสฺสโต สพฺพพรุทญฺญ^๑ เตสํ
ทวิณฺณํ กิริยํ ทิสฺวา จินฺเตสิ “อิมาย
สิคาลิยา เอตสฺส มาตรา ภวิตพฺพํ,
เตเนสา อิมํ มาเรตฺวา กหาปณเณ
กณฺหิสฺสนฺตี”ติ ภเยน นิวาเรติ, อิมินา
ปน สตปตฺเตน ปจฺจามิตฺเตน ภวิตพฺพํ,
เตเนโส “อิมํ มาเรตฺวา กหาปณเณ
กณฺหธา”ติ อาโรเจสิ, อัย ปน
เอตมตฺถํ อชานนฺโต อตฺถกามิ มาตริ
ตฺชเชตฺวา ปลาเปสิ, อนตฺถกามสฺส
สตปตฺตสฺส ‘อตฺถกาโม เม’ติ สญฺญาย
อญฺชลิ ปคฺคณฺหติ, อโห วตายิ

นกกะไนตัวหนึ่ง บินมุ่งหน้าไปหาโจร
ส่งเสียงร้องอยู่ว่า “บุรุษผู้นี้มีทรัพย์ ๑,๐๐๐
อยู่ในมือ พวกท่านจงฆ่าบุรุษนี้ให้ตาย
แล้วชิงเอาหาปณะทั้งหลายเสียเถิด”.

มาณพหนุ่มไม่ทราบถึงเหตุที่นกนั้นกระทำ
แล้ว คิดว่า “นกกะไนนี้เป็นนกมีมงคล,
บัดนี้เรายังมีความสวัสดิ” จึงประคอง
อัญชลี พูกว่า “ขึ้นไปเถิดนาย ขึ้นไป
เถิดนาย”.

พระโพธิสัตว์ เป็นผู้รู้เสียงร้องของ
สัตว์ทุกชนิด ได้เห็นกริยาของนาง
สุนัขจึงจอกและนกกะไนทั้งสองนั้นแล้ว
คิดว่า “นางสุนัขจอกนี้ชะรอยจะเป็น
มารดาของมาณพนี้, เพราะฉะนั้น มันจึง
ห้ามบุตร เพราะกลัวว่า ‘พวกโจรจักฆ่า
บุตรนี้ แล้วชิงเอาหาปณะทั้งหลายไป’
ส่วนนกกะไนนี้ คงจะเป็นปัจจามิตร,
เพราะฉะนั้น มันจึงร้องบอกว่า ‘จงฆ่า
มาณพผู้นี้ซึ่งเอาหาปณะทั้งหลายไปเถิด’
ส่วนมาณพผู้นี้มีได้รู้ความข้อนี้ จึงคุกคาม
ไล่ตะเพิดมารดา ผู้ปรารถนาประโยชน์

^๑ ฉ. สพฺพพรุทญฺญ.

๗ พาลอ”ติ. โภทิสตุตทานัน หิ เอว แก่ตนให้หนีไป, กลับประคองอัญชลีแก่
 มหาปุริสสานมปิ ประสนุดกฤคคหณัน นกกระไนผู้มุ่งความพินาศ ด้วยเข้าใจว่า
 วิสมปฏิสนธิคฤคคหณาทิวเสน โหติ, ‘นกนี้มุ่งประโยชน์แก่เรา’ น่าอนาถหนอ
 นกขตตโทเสนา”ติปิ วทนุติ. มาณพผู้นี้ เป็นคนโง่เขลาเสียจริง”.
 ความจริงการที่พระโพธิสัตว์ แม้เป็น
 มหาบุรุษอย่างนี้ ก็ยังมีการปล้นทรัพย์
 ผู้อื่น ด้วยอำนาจแห่งการถือปฏิสนธิผิด
 เป็นต้น, บางอาจารย์กล่าวว่า “เพราะ
 โทษที่เกิดในฤกษ์(โจร)”ดังนี้บ้าง.

๘ มาณโว อากนุตฺวา โจรานัน มาณพเดินทางมา จนถึงแดนพวก
 สีมนุตรี ปาปฺนิ. โภทิสตุโต ตํ โจร. พระโพธิสัตว์สั่งให้ลูกสมุนจับมาณพ
 คากาเปตฺวา “กตฺถ วาสโกสิ”ติ. นั้นไว้แล้วถามว่า “ท่านอยู่ที่ไหน”. มาณพ
 ปุจฺฉิ. “พาราณสีวาสโกมิหิ”ติ. “กหํ ตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นชาวเมืองพาราณสี”.
 อคมาสี”ติ. “เอกสมิ คามเก สหสฺสํ พระโพธิสัตว์ถามว่า “ท่านไปที่ไหนมา”.
 ลทฺฐพฺพิ อตฺถิ ตตฺถ อคมาสิ”ติ. มาณพตอบว่า “ทรัพย์ที่ข้าพเจ้าควรจะได้
 “ลทฺฐํ ปน เต”ติ. “อาม ลทฺฐนุ”ติ. ได้จำนวน ๑,๐๐๐ มีอยู่ในหมู่บ้านตำบลหนึ่ง
 “เกน เปสิโตสิ”ติ. “สามิ ปิตา เม ข้าพเจ้าได้ไปที่หมู่บ้านนั้นมา”. พระ
 มโต, มาตาปิ เม ทิลานา สา ‘มยิ โภทิสัตว์ถามว่า “ท่านได้ทรัพย์มาแล้ว
 มตาย เอส น ลภิสฺสตี”ติ มณฺณมานา หรือ”. มาณพตอบว่า “ใช่ ข้าพเจ้า
 มํ เปเสสิ”ติ. ได้ทรัพย์มาแล้ว”. พระโพธิสัตว์ถามว่า
 “ใครเป็นคนใช้ท่านไป”. มาณพตอบว่า
 “ข้าแต่ นาย ปิตาของข้าพเจ้าตายไปแล้ว
 ฝ่ายมารดาของข้าพเจ้าเล่า ก็ป่วยไข้

“อิทานิ ตว มาตุ ปวตุตี ชานาสี”ติ.
 “น ชานามิ สามี”ติ. “มาตา เต ดยิ
 นิกฺขนฺเต กาลัง. กตฺวา ปุตุตฺติเนเหน
 สิกาลี หุตฺวา ตว มรณภยภีตา
 มคฺคฺนฺเต โอบุจฺฉินฺทิตฺวา ตัง วาเรสิ, ตัง
 ตชฺเชตฺวา ปลาเปสิ, สตปตฺตสกุโณ
 ปน เต ปจฺจามิตฺโต, โส “อิมิ
 มาเรตฺวา กหาปเณ คณฺเฑหา”ติ
 อมฺหากัง อากิภฺขติ, ตฺวํ อตฺตโน
 พาลตาย อตฺตกามัง มาตฺรํ อนตฺตกามา
 เม”ติ มณฺเฑสิ, อนตฺตกามัง สตปตฺตัง
 ‘อตฺตกาโม เม’ติ, ตยา^๑ อมฺหากัง
 กตฺตุโณ นาม นตฺติ, มาตฺต^๒ ปน เต
 มหาคฺคฺนฺตยา อทฺธา มตาย กหาปเณ
 คเหตฺวา คจฺฉาหี”ติ ตัง วิสุตฺตชฺเชสิ.

มารดานั้นสำคัญว่า ‘เมื่อเราตายเสีย
 แล้ว บุตรนี้ก็จักไม่ได้(ทรัพย์)คืน’ จึง
 ไข้ข้าพเจ้าไป”.

พระโพธิสัตว์ถามว่า “เวลานี้ ท่านรู้ข่าว
 มารดาของท่านแล้วหรือ”. มาณพตอบว่า
 “ข้าพเจ้ายังไม่ทราบนาย”. พระโพธิสัตว์
 บอกว่า “เมื่อท่านออก(เดินทาง) ไปแล้ว
 มารดาของท่านตายเสียแล้ว เพราะความ
 ห่วงใยบุตร จึงเกิดเป็นนางสุนัขจึงจอก
 กล้วท่านจะมีภัยคือความตาย จึงขัดขวาง
 หนทางของท่าน ห้ามปรามท่าน, ท่าน
 กลับคุกคามขับไล่ให้นางสุนัขจึงจอกนั้น
 หนีไปเสีย, ส่วนนกกระโณเป็นปัจฉามิตร
 ของท่าน, นกกระโณนั้นบอกพวกเราว่า
 ‘จงฆ่ามาณพนี้เสีย แล้วชิงเอาหาปณะ
 ทั้งหลายไปเถิด” เพราะค่าที่ตนเป็นคน
 โง่เขลา ท่านจึงสำคัญมารดาผู้มุ่ง
 ประโยชน์ว่า ‘เป็นผู้มุ่งความพินาศแก่เรา’
 สำคัญนกกระโณ ผู้ใคร่ความพินาศว่า
 ‘เป็นผู้ใคร่ประโยชน์แก่เรา’ ท่านหาชื่อว่า
 ทำคุณแก่พวกเราไม่ มารดาของท่าน

^๑ ฉ. ตสฺส คุมหากัง กตฺตุโณ.

^๒ ฉ. มาตา ปน เต มหคฺคฺนฺตยา.

ต่างหากถึงตายไปแล้วก็จริง แต่(ชื่อว่า)
มีคุณมาก ท่านจงถือเอาหาปณะทั้งหลาย
เดินทางไปเกิด”แล้วปล่อยตัวมาณพนั้นไป.

สตถา อิมั ฐมฺมเทสนั อหริตฺวา
อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อีมา คากา
อโวจ

พระศาสดาผู้เป็นอภิสัมพุทฺธเจ้า
ครั้งทรงนำพระธรรมเทศานี้มา (ตรัส)
แล้ว ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๘๕. “ยถา มาถวโก ปนฺถ
สึคาลี วนโคจรี
อตุถกามั ปเวเทนฺติ
อนตุถกามาติ มณฺญติ
อนตุถกามั สตปตฺตํ
อตุถกาโมติ มณฺญติ.

๘๕. “มาณพสำคัญนางสุนัขจึงจอก ตัว
เที่ยวไปในป่าผู้ปรารถนาประโยชน์
บอกให้ทราบเหตุนั้นในระหว่างทาง
ว่า เป็นผู้ปรารถนาความพินาศ
และสำคัญนกกระไน ซึ่งปรารถนา
ความพินาศว่า ปรารถนา
ประโยชน์ จันใด.

๘๖. เอวเมว อิเชกฺขุจ
ปุคฺคโล โหติ ตาทิส
หิตฺเทภี วจันํ วุตฺโต
ปฏิกุณฺโหนฺติ วามโต.

๘๖. บุคคลบางคนในโลกนี้ ก็เป็นจันนั้น
เหมือนกัน อันชนทั้งหลาย ผู้มี
ประโยชน์เกื้อกูล กล่าวตักเตือน
ย่อมรับโอวาทคำสอนโดยเบื่องช้า^๑

๘๗. เย จ โข นั ปสฺสฺสนฺติ
ภยา อุกกัสมฺนฺติ วา

๘๗. แต่ชนเหล่าใด สรรเสริญตนที่ดี
ยกย่องตน เพราะกลัวที่ดี เขาก็มา

^๑ หมายความว่า ไม่ค่อยเชื่อฟัง.

ตณฺหิ โส มณฺเฑเต มิตฺตํ
สทปฺตตํ มาณโว”ติ.

สำคัญชนเหล่านั้น ว่าเป็นมิตร
ดังมาณพผู้สำคัญผิดว่า นกกระไน
เป็นมิตร ฉะนั้น”.

ตตฺถ หิตเกํหิตี หิตํ วุฑฺฒิ
อิจฺจนฺมาเนหิ. วจฺนํ วุฑฺโฑติ หิตสุขาวํ
โอวาทานุสฺสานี วุฑฺโฑ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มี
ประโยชน์เกื้อกูล ความว่า ผู้ปรารภณา
ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล ได้แก่ ซึ่งความเจริญ.
คำว่า กล่าวตักเตือน ความว่า กล่าว
โอวาทและคำพร่ำสอน อันนำประโยชน์
เกื้อกูลมาให้.

ปฏิกุณฺณหติ วามโตติ โอวาทํ
อคุณฺณหโต “อโย เม น อตุถาวโห
โหติ, อนตุถาวโห เม อยฺน”ติ
กณฺณหโต วามโต ปฏิกุณฺณหติ นาม.

คำว่า ย่อมรับโอวาทคำสอนโดยเบื้องซ้าย
ความว่า ไม่ย่อมรับโอวาท คือว่า เมื่อ
รับว่า “บุคคลนี้เป็นผู้นำประโยชน์มา
เพื่อเราหาได้, ผู้นี้เป็นผู้นำความพินาศ
มาให้เรา” ชื่อว่า ย่อมรับคำสอนโดย
เบื้องซ้าย.

เย จ โย นนฺติ เย จ โข
ตํ อตุตโน คาหํ คเหตุวา จิตํ
ปุกฺคํ “อิทฺถรณํ คเหตุวา จิตฺเตหิ
นาม ตุมฺหาทิสฺเสหิ ภาวิตพฺพน”ติ
วณฺณเนนฺติ. ภาเย อุกฺกัสมฺนฺติ วาติ
อิสมฺสส คาหสฺส วิสขฺชนปจฺจยา

คำว่า แต่ชนเหล่าใดสรรเสริญตน
ก็ดี ความว่า แต่ชนเหล่าใดแลสรรเสริญ
บุคคลนั้น ผู้ยึดถือความถือมั่นของตน
ดำรงอยู่ว่า “ธรรมดาบุคคลผู้ถืออิทธิ
มั่นคงพึงเป็นคนเช่นท่าน”. คำว่า ยกย่อง
ตน เพราะกลัวก็ดี ความว่า แสดงภัย

* ตามนัยแก้หรือ ต้องแปลว่า “ชกภัยขึ้นแสดงก็ดี”.

๓) ตุมหากิ อิทญจ ภยิ อุปฺปชฺชิสฺสตี, มา วิสชฺชยิตฺถ, น เอเต พาหุสจฺจกุล-
ปริวาราทิหิ ตุมฺเห สมฺปาปฺถนฺตีติ
เอวํ วิสชฺชนปจฺจยา ภยิ ทสฺเสตฺวา
อฺกฺขิปนฺตี.

เพราะการสละเป็นปัจจัยแล้วยกย่องอย่าง
นี้ว่า ภยินี้จักเกิดขึ้นแก่ท่าน เพราะ
สละความถือมั่นนี้เสียเป็นปัจจัย, ท่านอย่า
ได้สละเป็นอันขาด, ชนทั้งหลายเหล่านี้
มิได้เทียบถึงท่าน ด้วยความเป็นผู้มีการ
ศึกษามาก มีตระกูลและบริวารเป็นต้น.

๓) ตณฺหิ โส มณฺเฑเต มิตฺตฺตฺนฺตี ย
เอวรูปา โหนฺตี, เตสฺส ยงฺกิตฺถจฺจิ โส
เอกจฺโจ พาลปฺกฺคฺโล อตฺตโน พาลตาย
มิตฺตํ มณฺเฑติ, “อฺยํ เม อตฺถกาโม
มิตฺโต”ติ มณฺเฑติ.

คำว่า เขาก็มาสำคัญชนเหล่านั้น ว่าเป็น
มิตร ความว่า บุคคลผู้โง่เขลาเบาปัญญา
บางคนในโลกนี้ ย่อมสำคัญชนทั้งหลาย
เหล่านั้นผู้เห็นปานดังนี้ คนใดคนหนึ่งว่า
เป็นมิตร เพราะความโง่เขลาของตน, คือ
สำคัญว่า “บุคคลนี้เป็นมิตร ผู้ปรารถนา
ประโยชน์แก่เรา”.

๓) สตปตฺตํว มาณโวติ ยถา อนตฺถ-
กามณฺเฑว สตปตฺตํ โส มาณโว
อตฺตโน พาลตาย “อตฺถกาโม เม”ติ
มณฺเฑิตฺถ, ปณฺทิตฺโต ปน เอวรูปํ
อนุปฺปิยภาณิ^๒ “มิตฺโต”ติ อคฺคฺเหตฺวา
ทฺูโรตฺว นํ วิวชฺเชติ. เตน วุตฺตํ

คำว่า ดังมาณพผู้สำคัญผิดว่า นกกระไน
เป็นมิตรฉะนั้น ความว่า เหมือนมาณพ
นั้นสำคัญนกกระไน ผู้ใคร่ความพินาศ
เท่านั้นว่า “เป็นผู้ใคร่ประโยชน์แก่เรา”
เพราะความโง่เขลาของตน ฉะนั้น, ส่วน
บัณฑิตมิได้ยึดถือ บุคคลผู้กล่าวคำรัก
เห็นปานนี้ว่า “เป็นมิตร” แล้วเว้นคน

^๑ น. มณฺเฑติ.
^๒ น. “อนุปิยภาณิ มิตฺโต”ติ.

วรรณคดีชาดก นพ.๑๐-๒๓

เช่นนั้นห่างไกลทีเดียว. เพราะฉะนั้น
บัณฑิตรุ่นเก่าจึงกล่าวว่า

“อณฺณทตฺตฺทฺหโร มิตฺโต
โย จ มิตฺโต วจีปโร
อนฺนุปฺปิยญฺจ โย อาห
อปาเยสฺสุ จ โย สขา.
เอเต อมิตฺเต จตฺตาโร
อิติ วิญฺญาย ปณฺฑิตฺโต
อารกา ปรีวชฺชเยย
มคฺคํ ปฏิกฺขํ ยถา”ติ.^๑

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจจานี ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ
“ตทา โจรเชฏฺฐโก อหเมวา”ติ.

สตปฺตฺตชาตกาวณฺณนา นวมา.

“บัณฑิตรู้แจ้งว่า เพื่อนที่ไม่เป็นมิตร
มีอยู่ ๔ จำพวก คือ เพื่อนที่
ปกกลอก ๑ เพื่อนที่ดีแต่พูด ๑
เพื่อนที่คอยประจบสอพลอ ๑ เพื่อน
ที่แฉะไปในทางชั่ว ๑ ก็พึงเว้นให้
ห่างไกล เหมือนคนที่เว้นทางที่มี
ภัยเฉพาะหน้า ฉะนั้น”.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศจตุราริยสัง
ประมวลชาดกว่า “หัวหน้าโจรในเวลานั้น
ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาสตปฺตฺตชาตก ที่ ๔ จบ.

^๑ ที. ปา. ๑๕๔.

๑๐. ปุฏทูกษาดก (๒๘๐)

๘๘. “อทุธา หิ นุน มิคราชา
 ปุฏกมุสสุ โกวิท
 ตถาหิ ปุฏฺ ฑุเสติ
 อณฺณํ นุน กริสฺสติ.

๘๙. น เม ปีตา วา มาตา วา
 ปุฏกมุสสุ โกวิท
 กตํ กตํ โข ฑุเสม
 เอวํ ธมฺมมิตํ กุลํ.

๙๐. เยสํ โว เอทิสฺส ธมฺโม
 อธฺมโม ปน กิตฺติโส
 มา โว ธมฺมํ อธฺมํ วา
 อทุทสาม กุทาจนนฺ”ติ.

ปุฏทูกษาดกํ ทสมํ
 อุกฺพานวฺคฺโค ดติโย.

๑๐. ปุฏทูกษาดก (๒๘๐)

๘๘. “กัมภคราช คงจะฉลาดในการทำ
 ห่อเป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้น จึงได้
 มารื้อทำลายห่อ ที่คนเฝ้าอุทยาน
 ทิ้งลงมา คงจักทำห่ออย่างอื่น (ให้
 ดีกว่าห่อใบไม้ ที่คนเฝ้าอุทยานนั้น
 ทำ) เป็นแน่.

๘๙. บิดาหรือมารดาของข้าพเจ้า มิใช่
 สัตว์ฉลาดในการจัดทำห่อ พวก
 ข้าพเจ้า ได้แต่รื้อทำลายของที่เขา
 ทำไว้แล้ว ๆ ตระกูลของข้าพเจ้า มี
 ธรรมเนียมอย่างนี้เอง.

๙๐. สิ่งที่เป็นธรรมเนียม ของพวกเจ้า
 เป็นเช่นนี้ ที่มิใช่ธรรมเนียมจะเป็น
 เช่นไรเล่า เราอย่าได้เห็นสิ่งอัน
 เป็นธรรมเนียม หรือมิใช่ธรรมเนียม
 ของพวกเจ้า แต่กาลไหน ๆ (อีก)”.

ปุฏทูกษาดก ที่ ๑๐.
 อุกฺพานวฺรรค ที่ ๓.

๑๐. ปุณฺณทศกษัตราภยณฺณานี (๒๘๐)

อุทฺธา หิ นฺนุ มิคฺรราชาติ อิทํ
สตุฏฺฐา เขตฺตวเน วิหรนฺตุโต เอกํ กุมารํ
ปุณฺณทศกํ อารพฺภ กเถสิ.

สวตฺถิยํ กิเรโก อมจฺใจ
พฺพุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา
อฺยฺยยานे นิสิตฺทาเปตฺวา ทานํ ทมฺมานอ
“อนฺนตราภตฺเต อฺยฺยยานे วิจฺริตฺตุกามา
จฺรณฺตุ”ติ อาห. ภิกฺขุ อฺยฺยยานจฺริกํ
จฺริสฺสุ.

ตสฺมี ขณฺเ อฺยฺยยานปาโล ปตฺตสฺมปฺนฺนํ
รฺกฺขํ อภิรฺุหิตฺวา มหนฺตมหนฺตานิ
ปตฺตฺตานิ คเหตฺุวา “อโย ปุปฺผานํ
ภวิสฺสติ, อโย ผลานนฺ”ติ ปุณฺเ กตฺวา
รฺกฺขมฺมุเล ปาเตสิ.

๑๐. พฺรณฺณาปุณฺณทศกษัตราภยณฺณานี (๒๘๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุมาร
ผู้ประทุษร้ายห่อใบไม้คนหนึ่ง ตรัส
พระธรรมเทศนานี้ มีคำว่่า ก็มิลราช
เป็นแน่แท้ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า อำมาตย์คนหนึ่ง ใน
เมืองสาวัตถีนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประมุข อาราธนาให้นั่งในอุทฺทยาน
เมื่อถวายทานกราบเรียนว่า “ในเวลา
ต่อจากภัตกิจ พระคุณเจ้าทั้งหลาย
ปรารภนาจะเที่ยวชมอุทฺทยาน ก็ขอนิมนต์
เที่ยวเดินชมดูได้”. ภิกษุทั้งหลายพากัน
เดินเที่ยวไปในอุทฺทยาน.

ในขณะนั้น คนเฝ้าอุทฺทยานขึ้นต้นไม้มีใบ
สะพรั่ง เก็บใบไม้ใบใหญ่ ๆ ทำเป็นห่อ
ทิ้งลงที่โคนต้นไม้ด้วยคิดว่า “นี่สำหรับ
ห่อดอกไม้, นี่สำหรับห่อผลไม้”.

๑ ฉ. ปุณฺณทศกษัตราภยณฺณานี.

๓ ตสฺส ปุตุตทการโก ปาติตํ ปาติตํ
 ปุฏฺฐิ วิทฺธเสติ. ภิกฺขุ ตมตฺถํ สตุฏฺฐ
 อาโรเจสฺสุ. สตุฏฺฐา “น ภิกฺขเว
 อิทาเนว, ปุพฺเพเปส ปุฏฺฐุสโกเยวา”ติ
 วตฺวา อตีตํ อหริ.

ฝ่ายทารกบุตรของคนเฝ้าอุทยานนั้น ฉีก
 ห่อใบไม้ที่บิดาทิ้งลงมา ๑. ภิกษุทั้งหลาย
 กราบทูลเรื่องนั้นแต่พระศาสดา. พระ
 ศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 มีไข่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อน
 ทารกบุตรคนเฝ้าอุทยาน ก็ฉีกห่อใบไม้
 เช่นเดียวกัน” ทรงนำอดีตนิทานมาว่า

๓ อตีเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
 รชฺชํ กาเรนฺเด โพรสิสตฺโต พาราณสีย์
 เอกสมิ พุราหมณฺกุลเ นินฺพุตติตฺวา
 วยปฺปโต อคารํ อชฺฌมาวสมาโน
 เอกทิวสํ เกนจิเทว กรณิเยน อุยฺยานํ
 อคมาสิ. ตตฺถ พหู วานรา วสนฺติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลพรหมณ์
 ตระกูลหนึ่ง ในพระนครพาราณสี
 เจริญวัยแล้ว ครองเรือน(มีครอบครัว)
 วันหนึ่ง ได้ไปยังอุทยานด้วยกรณียกิจ
 บางอย่าง. ลิงทั้งหลายเป็นจำนวนมาก
 อาศัยอยู่ในอุทยานนั้น.

๓ อุยฺยานปาโล ปน อิมินาว นียาเมน
 ปตฺตปฺปฏฺเฐ ปาเตติ. เขฏฺฐกวานโร
 ปาติตปาติเต วิทฺธเสติ. โพรสิสตฺโต ตํ
 อามนฺเตตฺวา “อุยฺยานปาเลน ปาติต-
 ปาติเต ปุฏฺฐิ วิทฺธเสตฺวา ปาติตปาติตํ^๑
 มนาปตรํ กาดุกาโม มณฺเณสิ”ติ^๒

ส่วนคนเฝ้าอุทยาน ก็ทิ้งห่อใบไม้ให้ตกลง
 มาทำนองนี้เหมือนกัน. ลิงจำฝูงก็รื้อ
 ทำลายห่อใบไม้ ที่คนเฝ้าอุทยานนี้ทิ้งลง
 มา ทิ้งลงมา. พระโพธิสัตว์ เรียกลิงจำฝูง
 นั้นมา พู่ว่า “เจ้ารื้อทำลายห่อใบไม้
 ที่คนเฝ้าอุทยานทิ้งลงมาให้กระจัดกระจาย

อรรถกถาชาดก ม. ๓๓๐-๒๔

^๑ น. ออ ปาโง นคฺฉิ.

^๒ น. มณเณสิคฺฉิ.

วตฺวา ปจฺมํ คถามาห

ชะรอยปรารภนาจะทำห่อใบไม้ที่เขาทิ้ง
ลงมา ให้ถูกใจกว่าเดิมกระมัง” ดังนี้
แล้วกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๘๘. “อทุธา หิ นฺน มิคราชา
 ปฺญฺกมฺมสุส โกวิโท
ตถาหิ ปฺญฺํ ทฺุเสติ
 อณฺณํ นฺน กริสฺสตี”ติ.

๘๘. “ก็มฤคราช คงจะฉลาดในการทำ
ห่อเป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้น จึงได้
มารื้อทำลายห่อ ที่คนเฝ้าอุทยาน
ทิ้งลงมา คงจักทำห่ออย่างอื่น (ให้
ดีกว่าห่อใบไม้ ที่คนเฝ้าอุทยานนั้น
ทำ) เป็นแน่”.

ตตฺถ มิคราชาติ มกฺกญฺํ
วณฺณเณนฺโต วทติ. ปฺญฺกมฺมสุสาติ
มาลาปฺญฺกกรณสุส. โกวิโทติ เจโก.

ในคาถานั้น พระโพธิสัตว์กล่าว
ยกย่องลึงว่า **มิคราชา** (แปลว่า มฤคราช).
คำว่า **การทำห่อ** ได้แก่ การทำห่อ
ดอกไม้. คำว่า **ฉลาด** ได้แก่ ฉียบแหลม.

อຍံ ปเนตฺถ สงฺเขปตฺโต อຍံ หิ
มิคราชา เอกํเสน ปฺญฺกมฺมสุส โกวิโท
มณฺเณ, ตถา หิ อณฺณํ ปาติตํ^๑ ปฺญฺํ
ทฺุเสติ, อณฺณํ นฺน ตโต มนาปตฺรํ
กริสฺสตีติ.

ส่วนเนื้อความโดยย่อ ในคาถานี้ มีดังนี้
(ว่า) ก็มฤคราช นี้ ชะรอยเป็นผู้ฉลาด
ทำห่อโดยส่วนเดียว, จริงอย่างนั้น ลึงได้
ทำลายห่อที่คนเฝ้าอุทยานทิ้งลงมา, คง
จักกระทำห่ออย่างอื่นให้ดี ให้ถูกใจยิ่งกว่า
ห่อที่คนเฝ้าอุทยานนั้นทำเป็นแน่.

ตํ สุตฺวา มกฺกญฺํ ทฺุติยํ คถามาห

ลึงฟังค่านั้นแล้ว กล่าวคาถาที่ ๒
ว่า

^๑ จ. ม. ปาติคปาติค.

๘๙. “น เม ปิตา วา มาตา วา
 ปุฏ्ฐกมฺมสฺส โกวิทา^๑
 กตํ กตํ โข ทูเสม
 เอวํ ฐมฺมมิตํ กุลนฺ”ติ.

ตํ สุตฺวา โพรหิตฺโต ตติยํ
 คาถมาห

๙๐. “เยสํ โว เอทิสฺส ฐมฺโม
 อฐมฺโม ปน กิตฺติสฺส
 มา โว ฐมฺมํ อฐมฺมํ วา
 อทุกฺสาม กุทาจนนฺ”ติ.

วตฺวา จ ปน วานรคณฺ์ ครหิตฺวา
 ปกฺกามิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
 สจฺจจาณี ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสฺสิ
 “ตทา วานโร ปุฏฺฐทศกทารโก อโหสิ,
 ปณฺหิตฺตปฺริโส ปน อหเมว”ติ.

ปฏิทศกชาตกาวณฺณนา ทสมา.

อุทฺพานวคฺควณฺณนา ตติยา.

๘๙. “บิดาหรือมารดาของข้าพเจ้า มิใช่
 สัตว์ฉลาดในการจัดทำห่อ พวก
 ข้าพเจ้า ได้แต่รื้อทำลายของที่เขา
 ทำไว้แล้วๆ ตระกูลของข้าพเจ้า มี
 ธรรมเนียมอย่างนี้เอง”.

พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้นแล้ว กล่าว
 คาถาที่ ๓ ว่า

๙๐. “สิ่งที่เป็นธรรมเนียม ของพวกเจ้า
 เป็นเช่นนี้ ที่มีใช้ธรรมเนียมจะเป็น
 เช่นไรเล่า เราอย่าได้เห็นสิ่งอัน
 เป็นธรรมเนียม หรือมิใช่ธรรมเนียม
 ของพวกเจ้า แต่กาลไหนๆ(อีก)”.

ก็แลพระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวติเตียนผู้ลง
 แล้วก็หลีกไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว ทรงประกาศ
 จตุราริยสัจจ์ ประมวลชาดกว่า “วานรใน
 เวลานั้น ได้กลับชาติมาเกิดเป็นเด็กผู้รื้อ
 ทำลายห่อ(ใบไม้) ในเวลานี้ ส่วนบุรุษ
 ผู้เป็นบัณฑิต ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาปฏิทศกชาดก ที่ ๑๐ จบ.

พรรณนาอุทฺพานวรรค ที่ ๓ จบ.

^๑ จ. โกวิท.

ตสุสุททาน์

อุทปานวรี วนพยุคฆ กปิ
สิขินี จ พลากรุจิรวโร
สุชนาธิป โรมก ทูส ปุณ
สตปตตวโร ปุฏกมมทสาดิ.

ประมวลชาดกที่มีในอุทปานวรรคนี้คือ

อุทปานทูกษชาดก ๑ พยัคฆชาดก
๑ กัจฉปชาดก ๑ โลธชาดก ๑
รุจิรชาดก ๑ กุรุธรรมชาดก ๑
โรมชาดก ๑ มหิธชาดก ๑
สตปตตชาดก ๑ ปุฏทูกษชาดก ๑.